

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

Diplomová práce

2023

Natálie Vaidišová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

**Ukrajinské téma jako nástroj konsolidace Putinova
Ruska**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Natálie Vaidišová

Studijní program: Ruská a eurasijská studia

Vedoucí práce: Mgr. Daniela Kolenovská, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3.1. 2023

Natálie Vaidišová

Bibliografický záznam

VAIDIŠOVÁ, Natálie. *Ukrajinské téma jako nástroj konsolidace Putinova Ruska*. Praha, 2023. 68 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Daniela Kolenovská, Ph.D.

Rozsah práce: 139 551

Abstrakt

Téma diplomové práce zjišťuje, jaký byl ruský vnitropolitický kontext eskalace vzájemných vztahů. Ověřuje tvrzení, že ukrajinské téma sloužilo v průběhu posledních dvou desetiletí ruskému politickému vedení k postupné vnitřní konsolidaci ruské společnosti, zaskočené rozpadem Sovětského svazu, a využití protiukrajinských historických narativů ruskou elitou proto lze interpretovat jako nástroj ustálení postsovětské ruské identity ve tvaru, který vyhovuje aktuálním zájmům ruského mocenského centra. Jakou roli hrála historická politika ve využití ukrajinského tématu k vnitřní konsolidaci Ruska práce zkoumá prostřednictvím rozboru argumentace představitelů Ruské federace vůči Ukrajině, a to od nástupu Vladimira Putina po ruskou invazi na Ukrajinu v roce 2022. Toto zkoumání předpokládá podrobnou teoretickou argumentaci, které věnuji první polovinu práce. Následně teoreticko-metodologická zjištění aplikuji ve druhé části práce při analýze projevů ruských reprezentantů, které dělím na následující hlavní analytické celky: vývoj rusko-ukrajinských vztahů na základě výstupů ruských prezidentů, ukrajinské téma a narativ dědictví *Velké vlastenecké války* a Rusko a Ukrajina jako *společný kulturní prostor*. Výsledky výzkumu diplomové práce potvrdily využívání ukrajinského tématu klíčovými představiteli Ruské federace k vnitřní konsolidaci ruské společnosti. Významnou roli přitom sehrála ruská historická politika. Vystoupení ruských prezidentů, články uveřejněné na webových stránkách státní nadace Russkij mir a projevy představitelů Ruské pravoslavné církve zřetelně instrumentalizovaly ukrajinské téma a dějiny v zájmu vnitřního zpevnění Putinova režimu. Činily tak v celém sledovaném období s výjimkou Putinova prvního prezidentství.

Abstract

This thesis investigates the Russian domestic political context of the escalation of relations. It verifies the claim that the Ukrainian issue has served the Russian political leadership over the past two decades to gradually consolidate internally Russian society, caught off guard by the collapse of the Soviet Union, and the Russian elite's use of anti-Ukrainian historical narratives can therefore be interpreted as a tool to stabilize post-Soviet Russian identity in a form that suits the current interests of the Russian power center. What role historical politics has played in the use of the Ukrainian issue for Russia's internal consolidation is explored in this thesis through an analysis of the argumentation of the Russian Federation's leaders towards Ukraine, from the rise of Vladimir Putin to the Russian invasion of Ukraine in 2022. This examination presupposes a detailed theoretical argumentation, to which I devote the first half of the thesis. Subsequently, I apply the theoretical-methodological findings in the second part of the thesis in the analysis of the speeches of Russian representatives, which I divide into the following main analytical units: the development of Russian-Ukrainian relations based on the performances of Russian presidents, the Ukrainian theme and narrative of the legacy of the *Great Patriotic War*, and Russia and Ukraine as a *common cultural space*. The results of the thesis research confirmed the use of the Ukrainian theme by key leaders of the Russian Federation for the internal consolidation of Russian society. Russian historical politics played a significant role in this. Speeches by Russian presidents, articles published on the website of the state foundation Russkiy Mir and speeches by representatives of the Russian Orthodox Church clearly instrumentalised the Ukrainian theme and history in the interests of the internal consolidation of the Putin regime. They did so throughout the period under review, with the exception of Putin's first presidency.

Klíčová slova

Rusko, Putin, historická politika, rusko-ukrajinské vztahy, Velká vlastenecká válka, Ruská pravoslavná církev

Keywords

Russia, Putin, historical policy, Russian-Ukrainian relations, Great Patriotic War, Russian Orthodox Church

Title

Ukrainian Issue as a Consolidation Tool in Putin's Russia

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala nadaci Konrad-Adenauer-Stiftung a Institutu mezinárodních studií za poskytnutí prostředků pro uskutečnění studijního výjezdu do Kyjeva v roce 2021. Dále bych velmi ráda poděkovala dr. Radce Rubilině, tč. ředitelce Českého centra v Kyjevě, za umožnění stáže v Českém centru pod jejím vedením a poskytnutí mi vřelého zázemí po celou dobu mé stáže v Kyjevě. V neposlední řadě bych moc ráda poděkovala paní dr. Kolenovské za její velkou ochotu a pomoc při vedení mé diplomové práce.

Obsah

Úvod	2
1. Teoretický úvod a rozbor literatury	5
1.1. Nedemokratické režimy	5
1.1.1 Omezený pluralismus	5
1.1.2 Ideologie, mentalita a absence mobilizace	8
1.2 Role historické politiky v autoritativním Rusku	10
1.2.1 Vytváření mentalit jako jednotící prvek	10
1.2.2 Historická politika jako prvek kontroly společnosti a legitimizace režimu	11
1.2.3 Symbolika historické politiky autoritativního režimu	14
Muzea, sochy a památníky	15
Nesmrtelný pluk	15
Svatojiřská stuha	16
1.3 My a ti druzí: vytváření vlastní identity	17
1.4 Nadace Russkij mir jako prostředek vytváření společné identity	19
1.4.1 Ruská pravoslavná církev jako nositel myšlenky <i>ruského světa</i>	21
1.4.1.1 <i>Ruský svět</i> v pojetí Ruské pravoslavné církve	22
1.5 Velkoruství	24
2. Metodologie	26
3. Vývoj rusko-ukrajinských vztahů na základě analýzy výstupů ruských prezidentů	30
3.1 Ukrajina jako partner	30
3.2 Mezi dvěma prezidenty	33
3.3 Ukrajina jako nepřítel	37
4. Ukrajinské téma a narativ dědictví <i>Velké vlastenecké války</i>	39
4.1 Dědictví <i>Velké vlastenecké války</i> v narativu ruských prezidentů	40
4.2 Dědictví <i>Velké vlastenecké války</i> v narativu nadace Russkij mir	45
4.3 Dědictví <i>Velké vlastenecké války</i> v narativu Ruské pravoslavné církve	48
5. Rusko a Ukrajina jako <i>společný kulturní prostor</i>	49
5.1. Narativ <i>společného kulturního prostoru</i> Ruska a Ukrajiny v projevech ruských prezidentů	49
5.2 Narativ <i>společného kulturního prostoru</i> Ruska a Ukrajiny na základě výstupů nadace Russkij mir	53
5.3 Ruská pravoslavná církev jako nositel myšlenky <i>ruského světa</i>	54
Závěr	62
Summary	68
Použitá literatura	70

Úvod

Vývoj rusko-ukrajinských vztahů je bez ohledu na výsledky vědeckých bádání usilujících o objektivitu předmětem protichůdných interpretací. Ve své práci se jimi nebudu dopodrobna zabývat, je nicméně nutné předem upozornit, že vedle bohorovného a všechny národní spory domněle nivelizujícího bolševismu panuje mezi Rusy a Ukrajinci dlouhodobě silný rozpor v tom, jak se na vzájemné vztahy dívají. Na jedné straně stojí Rusko, které v 19. století, kdy se rozvíjely moderní národy, úspěšně blokovalo většinu ukrajinských aspirací a preferovalo vlastní mocenská centra; na straně druhé Ukrajina, která přesto o vlastní jazyk, kulturu a státnost usilovala a v postsovětském období konečně získala možnost budovat vlastní národní narativ. Dosáhnout mezi postsovětskou Moskvou a Kyjevem shodu si proto vzaly za vlastní úkol také Spojené státy americké a Velká Británie. Ve výsledku byly po rozpadu Sovětského svazu vzájemné vztahy mezi suverénními státy Ukrajinou a Ruskem ošetřeny dvěma smlouvami: zaprvé tzv. Budapešťským memorandem z roku 1994 a zadruhé Dohodou o postavení a podmínkách ruské černomořské flotily na území Ukrajiny z roku 1997.

Budapešťské memorandum, jak je nazýváno vyústění série jednání zástupců Ruské federace, Spojených států, Velké Británie a Ukrajiny, znamenalo připojení Ukrajiny k Dohodě o nešíření jaderných zbraní z roku 1970. Ukrajina byla v době podpisu mezinárodní smlouvy, která je podle místa podpisu nazývána Budapešťským memorandem, státem s třetím nejpočetnějším jaderným arsenálem na světě, který zdědila po bývalém Sovětském svazu.¹ Podpisem smluv Budapešťského memoranda se Ukrajina uvolila odstranit veškeré jaderné zbraně ze svého území. Ty byly následně převezeny do Ruské federace za účelem demontáže.² Výměnou za jaderné zbraně získala Ukrajina bezpečnostní záruky a garance své suverenity v platných hranicích, které potvrdily Ruská federace, Velká Británie a Spojené státy americké.³ Zmíněné tři státy dále potvrdily svůj závazek zdržet se ohrožování nebo použití síly vůči teritoriální integritě samostatné Ukrajiny a ekonomického nátlaku proti ní. Součástí memoranda je také pomoc signatářů Ukrajině v případě, že by se jakožto

---

¹ Mariana Budjeryn, Matthew Bunn, „Budapest Memorandum at 25: Between Past and Future“, *Belfer Centre for Science and International Affairs*, březen 2020: 1, <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/2020-03/budapest/BM25.pdf>.

² *Ibid.*, 1.

³ Memorandum on security assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Budapest, 5 December 1994, 169. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%203007/Part/volume-3007-I-52241.pdf>.

nově stát bez jaderných zbraní, stala obětí vojenské agrese, kde jejich použití hrozí.⁴

Druhým významným milníkem ve vzájemných vztazích je soubor tří bilaterálních dohod z roku 1997 známých jako Dohoda o postavení a podmínkách ruské černomořské flotily na území Ukrajiny, který řeší problematiku rozdělení černomořské základny na poloostrově Krym. Součástí dohod podepsaných během jednání v roce 1997 je také Smlouva o přátelství, spolupráci a partnerství.⁵ Na základě Dohody o postavení a podmínkách ruské černomořské flotily umožnila Ukrajina Rusku pronájem několika námořních základen v krymském Sevastopolu na dobu dvaceti let, konče rokem 2017 s možností automatického obnovení na dalších pět let.⁶ Samotná možnost této poměrně dlouhé doby pronájmu ve smlouvě nastolila mezi oběma zeměmi nadstandardní vztahy.⁷ Dohoda byla také jedním z klíčových podkladů pro uznání ukrajinské teritoriální integrity ze strany Ruska a vyřešení sporných bodů Sevastopolu a Krymského poloostrova ve vzájemných vztazích. Výzkumný pracovník ruského a eurasijského programu institutu Chatham house, James Sherr, rozebírá ve svém článku z roku 1997 dva základní politické aspekty smlouvy: vyřešení otázky legálního statusu Krymu, Sevastopolu a černomořské flotily a odstranění překážek bránících běžným ekonomickým vztahům a stabilním dodávkám paliv na Ukrajinu.⁸

Navzdory nadstandardním podmínkám pro rozvíjení vzájemných vztahů však mezi Ukrajinou a Ruskem zavládl v průběhu následujících let značný nesoulad. Důvody jsou často hledány v dějinách mezinárodních vztahů, v současných vnějších ambicích Ruska nebo tzv. kolektivního Západu. Tato práce se zaměřuje jinak. Zjišťuje, jaký byl ruský vnitropolitický kontext eskalace vzájemných vztahů. Ověřuje tvrzení, že ukrajinské téma sloužilo v průběhu posledních dvou desetiletí ruskému politickému vedení k postupné vnitřní konsolidaci ruské společnosti, zaskočené rozpadem Sovětského svazu, a využití protiukrajinských historických narativů ruskou elitou proto lze interpretovat jako nástroj ustálení postsovětské ruské identity ve tvaru, který vyhovuje aktuálním zájmům ruského mocenského centra. Jakou roli hrála historická politika ve využití ukrajinského tématu k vnitřní konsolidaci Ruska práce zkoumá prostřednictvím rozboru argumentace představitelů Ruské federace

---

⁴ Ibid., 170.

⁵ James Sherr, „Russia-Ukraine Rapprochement?: The Black Sea Fleet Accords“, *Survival*, podzim 1997: 33 <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00396339708442925?needAccess=true>.

⁶ Ugoda mizh Ukraїnoju i Rosijskoju Federacieju pro status ta umovi perebuwannja Čornomorskogo flotu Rosijskoj Federacij na teritorij Ukraїni (ukr/ros), 20.10. 2010: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text.

⁷ Sherr, „Russia-Ukraine Rapprochement?: The Black Sea Fleet Accords“, 33.

⁸ Ibid., 39.

vůči Ukrajině, a to od nástupu Vladimira Putina po ruskou invazi na Ukrajinu v roce 2022. Historickou politikou přitom rozumím nejen vlastní záměrné aktivity představitelů státu, které směřují ke konkrétnímu rámování výkladu dějin, ale i jejich aktivity na poli normotvorby, organizace a prezentace historického bádání.

Toto zkoumání předpokládá podrobnou teoretickou argumentaci, které věnuji první polovinu práce. Následně teoreticko-metodologická zjištění aplikuji ve druhé části práce při analýze projevů ruských reprezentantů, které dělím na následující hlavní analytické celky: vývoj rusko-ukrajinských vztahů na základě výstupů ruských prezidentů, ukrajinské téma a narativ dědictví *Velké vlastenecké války* a Rusko a Ukrajina jako *společný kulturní prostor*. V prvním analytickém celku rozebírám vývoj vztahu ruských prezidentů vůči Ukrajině v jejich oficiálních vyjádření a ověřuji tezi postupné eskalace rusko-ukrajinských vztahů ze strany Vladimira Putina a Dmitrije Medveděva. Druhý analytický celek se zaměřuje na rozbor argumentace klíčových ruských aktérů (ruští prezidenti, státní nadace Russkij mir a Ruská pravoslavná církev) ve vztahu k dědictví *Velké vlastenecké války* a jeho využití jako nástroje k eskalaci vztahů vůči Ukrajině. V posledním analytickém celku rozebírám vytváření narativu *společného kulturního prostoru* mezi Ruskem a Ukrajinou ze strany výše uvedených aktérů.

1. Teoretický úvod a rozbor literatury

Ve zkoumání toho, jak se vyvíjela argumentace proti Ukrajině z pohledu klíčových ruských politických aktérů a jakou roli v tomto hrála historická politika, se odráží dva základní teoretické přístupy. Zprv je k historické politice možné přistupovat z politologického hlediska jako k nástroji sloužícímu národní politice, kdy může mít historická politika do určité míry podíl na tvorbě tzv. mentalit, které jsou součástí nedemokratických režimů za účelem jejich konsolidace. Z tohoto důvodu vychází část teoretického základu této práce z díla českých politologů Stanislava Balíka a Michala Kubáta, kteří rozebírají fungování totalitních, autoritativních a dalších nedemokratických režimů v knize *Teorie a praxe nedemokratických režimů*.⁹ Zadruhé se jedná o přístup antropologický, kdy historická politika může sloužit jako spojovací prvek vytvářející pocit sounáležitosti či naopak vyvolává větší vyhranění se vůči jiné skupině. V tomto ohledu vychází práce z díla česko-německého historika Bedřicha Loewensteina *My a ti druzí*, kde se zabývá antropologickým aspektem moderních dějin a utvářením skupin. V následující části budou tyto přístupy podrobněji rozebrány.

1.1. Nedemokratické režimy

Balík s Kubátem se ve výše zmíněné knize soustředí se kategorizaci nedemokratických režimů, zdroj legitimity a rozebírají koncept politického vůdcovství. Podstatná část knihy je věnována autoritativním režimům, přičemž vychází z práce klasických teoretiků jako je Juan J. Linz a Wolfgang Merkel. Linz charakterizoval v 60. letech autoritativní režim jako „politický systém s neodpovědným pluralismem, bez vypracované a vedoucí ideologie, zato se zřetelnou mentalitou, bez extenzivní či intenzivní politické mobilizace (vyjma některých etap vývoje), ve kterých vůdce či příležitostně malá skupina uplatňuje moc uvnitř formálně neprecizně definovaných, avšak současně celkem předvídatelných hranic“.¹⁰ Na základě této definice je Putinovo Rusko považováno v této práci za autoritativní režim.

1.1.1 Omezený pluralismus

Balík a Kubát kladou důraz na omezený pluralismus jako na znak, jímž se

---

⁹ Stanislav Balík, Michal Kubát, *Teorie a praxe nedemokratických režimů* (Praha: Dokořán, 2012).

¹⁰ Balík, Kubát, *Teorie a praxe nedemokratických režimů*, 58-59.

autoritativní režimy vymezují proti totalitním a zároveň kontrastují s demokracií, kde je pluralismus neomezený.¹¹ Politický systém tohoto typu však i za podmínky potlačení politické soutěže řady organizací toleruje za předpokladu, že zůstanou loajální k režimu a nebudou ho zpochybňovat.¹² Podle Linze některé autoritativní režimy zachovávají veřejnou účast v pevných hranicích a zároveň někdy i podporují vznik nezávislých subjektů, vůdcové však pravidla existence striktně určují.¹³ Z tohoto důvodu je pluralismus v autoritativních režimech znatelný spíše v nepolitických oblastech jako jsou církve, podnikání nebo univerzity.¹⁴ Elity podle Linze v mnohých případech pochází z byrokratického, armádního, technokratického nebo jiného nepolitického prostředí.¹⁵ Jak uvádí Balík a Kubát, takoví politici tak neodvozují svou legitimitu z podpory skupin, z nichž vyšli, ale především z podpory vládce, který těmto skupinám umožnil existovat.¹⁶ Neustálá kooptace nových členů pocházejících z heterogenního prostředí do vládnoucí skupiny je pro autoritativní režim charakteristická. Tato skutečnost ústí podle Linze v to, že jen malá část elit pochází z prostředí profesionální politiky v porovnání s těmi, kteří vyšli z výše uvedených prostředí.¹⁷

Dalším ze znaků autoritativních režimů je budování jedné privilegované strany, která však na rozdíl od totalitních režimů není zdrojem neomezené moci. Balík s Kubátem zde upozorňují, že strana v autoritativních režimech bývá spíše slabým aktérem a skutečná moc náleží vůdci, který může být individuální či kolektivní.¹⁸ Některé autoritativní režimy se mohou pokusit o mobilizaci pomocí kanálů vytvořených přímo režimem, které vytváří převládající strana a její masové organizace.¹⁹

Omezování pluralismu v Rusku zaznamenávali akademici již během Putinova prvního prezidentského období. Profesor Kolumbijské univerzity a bývalý diplomat Spojených států Stephen Sestanovich ve svém článku z roku 2004 sděluje, že chaotický pluralismus Jelcinovy éry je definitivně u konce a státním institucím v Rusku začínají dominovat silovici, kteří vyšli z bývalých sovětských struktur.²⁰ Zde se Sestanovich shoduje

---

¹¹ Ibid., 59.

¹² *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* (C 54) (Brno: Masarykova univerzita), 45.

¹³ Juan J. Linz, *Totalitarian and Authoritarian Regimes* (Londýn: Lynn Rienner Publishers, 2000), 161.

¹⁴ Balík, Kubát, *Teorie a praxe nedemokratických režimů*, 60.

¹⁵ Linz, *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, 162.

¹⁶ Balík, Kubát, *Teorie a praxe nedemokratických režimů*, 59.

¹⁷ Linz, *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, 161.

¹⁸ Balík, Kubát, *Teorie a praxe nedemokratických režimů*, 60.

¹⁹ Ibid., 63.

²⁰ Stephen Sestanovich, „Russian Democracy in Eclipse: Force, Money, And Pluralism“, *Journal of Democracy*, č. 3 (červenec 2004): 32 <https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2012/04/Sestanovich-15-3.pdf>.

s Linzem, který upozorňuje na to, že elity v autoritativních režimech často pochází z technokratického, armádního nebo jiného nepolitického prostředí. Putin si po svém prvním nástupu do funkce dal za cíl dostat pod kontrolu to, co bylo popisováno jako chaos a anarchie 90. let, a zavedl tzv. vertikálu moci posilující byrokracii a omezení subjektů, které během minulého desetiletí získaly na moci podíl. Sestanovich dodává, že vypořádání se s Jelcinovým odkazem pomocí posilování autokratismu nebyla jediná možnost.²¹ Cestu zesilující roli státu a omezování pluralismu podle něj vybral Putin především pro svůj původ ze sovětských bezpečnostních složek, kterými byl jeho kariérní vzestup a mentální obzor formován. Na vzdalování se pluralismu upozorňují i další autoři. Například Douglas A. Borer and Jason J. Morrisette z University of Georgia ve svém článku z roku 2007 mluví o konsolidaci moci v Moskvě a upřednostňování bezpečnostních obav proti demokracii a svobodě projevu.²² Jako příklad uvádí proces s Michailem Chodorkovským, který byl zadržen v roce 2003 a o dva roky později odsouzen za zpronevěru a daňové úniky.²³ Pozorovatelé případu se však shodují, že pravým důvodem zatčení Chodorkovského byla jeho politická aktivita (ohlášení kandidatury na prezidenta) a financování opozičních stran, což pro Putina představovalo hrozbu.²⁴

Zatímco Kreml sám sebe s oblibou popisoval jako tzv. suverénní demokracii, někteří západní autoři popisují způsob vládnutí Vladimira Putina jako tzv. řízený pluralismus. Harley Balzer působící na univerzitě v Georgetownu popsal ve svém článku řízený pluralismus jako kombinaci tvrzení ruských elit o nutnosti pevného vedení země a zároveň snahu profitovat z mezinárodního obchodu.²⁵ Balzerovo pojetí řízeného pluralismu se v mnohém shoduje se znaky omezování pluralismu v autoritativních režimech podle Linze. Řízený pluralismus nemá za cíl vytvořit vládu jedné strany tak, jak tomu bývá v totalitních režimech. Vláda často povoluje účast menších stran, které však neohrožují směřování politiky a neovlivňují zásadní politická témata.²⁶ Podobné pravidlo platí i pro nepolitické

---

²¹ Ibid., 34.

²² Douglas A. Borer, Jason J. Morrisette, „Russian Authoritarian Pluralism: a Local and Global Trend?“, *Cambridge Review of International Affairs*, č. 4 (prosinec 2006): 582
https://www.researchgate.net/publication/249017078_Russian_Authoritarian_Pluralism_a_Local_and_Global_Trend.

²³ Ibid., 582.

²⁴ Ibid., 583.

²⁵ Harley Balzer, „Managed Pluralism: Vladimir Putin’s Emerging Regime“, *Post-Soviet Affairs*, č. 19(3) (červenec 2003): 191

https://www.researchgate.net/publication/251217061_Managed_Pluralism_Vladimir_Putin's_Emerging_Regime.

²⁶ Ibid., 191.

subjekty jako nevládní organizace nebo obchodní uskupení. Vláda tyto subjekty toleruje za předpokladu, že zůstanou loajální k režimu a nebudou se věnovat politickým tématům. Balzer se zde shoduje s Linzem v tom, že vláda zároveň vytváří snahu o kontrolu míry těchto aktivit.²⁷

Od počátku třetího prezidentského období Vladimira Putina se zvyšuje počet článků konfrontujících falšování volebních výsledků a věnujících se podrobněji autoritativním praktikám Putinova režimu. Ruský opoziční politik a novinář Vladimir V. Kara-Murza žijící v exilu ve svém článku upozorňuje na mimořádné občanské protesty v roce 2011, které zapříčinilo prosté mocenské oznámení výměny pozic mezi dosavadním prezidentem Dmitrijem Medveděvem a Vladimírem Putinem, ohlášené veřejnosti dva měsíce před chystanými prezidentskými volbami.²⁸ Cameron Ross z Univerzity v Dundee ovšem ve své práci uvádí, že už množství manipulací s volbami kvalifikovalo Rusko jednoznačně jako autoritativní režim.²⁹ Za počátek omezování legality volebního procesu označuje Ross rok 2004, kdy po útoku v Beslanu Putin do ruské ústavy prosadil namísto předchozí lidové volby dosazování gubernátorů do úřadu centrální vládou.

1.1.2 Ideologie, mentalita a absence mobilizace

Důležitým aspektem fungování autoritativních režimů je absence ideologie. Linz na toto místo klade mentalitu, kterou autoritativní režimy ideologii nahrazují. Mentality jsou charakterizované malým rozsahem témat a malým stupněm přesnosti co se týče odpovědí na určité otázky.³⁰ Autoritativní režimy však kombinují různé aspekty ideologií s těmito mentalitami, čímž vytváří zdroj pro svou legitimitu s různou intenzitou v závislosti na typu mentality. Balík a Kubát ve své knize popisují ideologii spíše jako obsah myšlení, kdežto mentality definují jako více emocionální způsoby myšlení a cítění.³¹ Mentalita obsahuje hodnoty srozumitelné pro širokou veřejnost, jako bývají například pravda, vlastenectví, ekonomický rozvoj nebo řád, z nichž řád a pořádek je spojujícím prvkem pro většinu autoritativních režimů.³² Na rozdíl od totalitních režimů proto autoritativní režim neuvádá zvláštních idejí pro právní teorii, soudní procesy a nevyužívá nově vytvořenou

---

²⁷ Ibid., 191.

²⁸ Vladimir V. Kara-Murza, „Russia's Local Elections: Politics in Spite of Putin“, *World Affairs*, č. 3 (září/říjen 2012): 54 <https://www.jstor.org/stable/41639019>.

²⁹ Cameron Ross, „Regional Elections and Electoral Malpractice in Russia: The Manipulation of Electoral Rules, Voters, and Votes“, *Region*, č. 1 (2014): 148 <https://www.jstor.org/stable/43737662>.

³⁰ *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* (C 54) (Brno: Masarykova univerzita), 45

³¹ Balík, Kubát, *Teorie a praxe nedemokratických režimů*, 118.

³² Ibid., 119.

nesrozumitelnou terminologií. Podle Linze je mentalita spíše fluidní a nemá pevně stanovenou formu, zatímco ideologie je pevně daná.³³ Balík s Kubátem rovněž upozorňují na využití symboliky v komunikaci autoritativních režimů.³⁴ Tyto symboly jsou s konceptem mentality úzce spojeny a pomáhají dotváření reality.

Další ze zmíněných aspektů Linzovy definice je nepřítomnost extenzivní či intenzivní politické mobilizace v autoritativních režimech. Stupeň mobilizace nebo naopak depolitizace je proto podle Balíka a Kubáta důležitým kritériem pro jejich kategorizaci.³⁵ Některé autoritativní režimy podle odborníků ve svých začátcích mobilizaci využívají k budování nového režimu a jeho institucí, zatímco některé nikoliv. Míra využití mobilizace podle nich proto závisí často na okolnostech vzniku jednotlivých režimů a ideologickém zázemí. Je znatelná například při ustanovení režimu během boje za nezávislost; v zemích s demokratickou zkušeností naopak často chybí.³⁶

Vznikem a fungováním různých typů nedemokratických režimů se zabývá také německý politolog Paul Brooker, který ve své knize *Nedemokratické režimy*³⁷ představuje základní teoretické přístupy a typy těchto režimů, jakými jsou například monarchistické vládnutí, vojenský režim nebo vláda jedné strany.

Jako základní předpoklad upevňování kontroly autoritativním režimem vidí Brooker jeho potřebu dosáhnout legitimizace. Ačkoliv autoritativní režimy často zakládají svou legitimitu na přijetí režimu společností, stále musí spoléhat na policejní, byrokratický a vojenský aparát. Tyto složky používají podle Brookera k provádění vlastní politiky nátlakové a donucovací praktiky za účelem udržení poslušnosti obyvatel, aby mohly být politiky efektivně prováděny.³⁸ Brooker proto uvádí dvě roviny upevňování legitimacy v autoritativním režimu.³⁹ Zaprvé, režim sám prohlašuje, že je legitimní, a usiluje o toto vnímání i mezi obyvateli. Zadruhé však posiluje kontrolu nad veřejností, aby si svou legitimitu a moc pojistil i pro případ, že by veřejností nebyl automaticky respektován. Nedemokratické režimy využívají obvykle k ustanovení legitimacy prostředky založené na ideologii nebo podobném jednotícím prvku, legálních základech (jako schválení nové ústavy

---

³³ Linz, *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, 162.

³⁴ *Ibid.*, 119.

³⁵ Balík, Kubát, *Teorie a praxe nedemokratických režimů*, 62.

³⁶ *Ibid.*, 63.

³⁷ Paul Brooker, *Non-Democratic Regimes* (New York: Palgrave MacMillan, 2014).

³⁸ *Ibid.*, 107.

³⁹ *Ibid.*, 107.

nebo dodatku k ní) a argumenty týkající se národních zájmů nebo patriotismu. Jak upozorňuje Brooker, nedemokratické režimy včetně těch autoritativních se často snaží zvýšit svou legitimitu pomocí pořádání zdánlivě demokratických voleb.⁴⁰ V nich však chybí politická soutěž, což má pouze dvě východiska: buď může volič hlasovat pouze pro jednoho kandidáta nebo je shora znemožněna kandidatura režimu neloajálních kandidátů.

Jak již bylo zmíněno výše, i přes kroky k podpoře vlastní legitimacy je pro autoritativní režim klíčová kontrola nad státem a jeho společností. Podle Brookera mají režimy, které (ačkoliv o sobě prohlašují, že jsou demokratické) demokratické nejsou, složitější cestu k vytváření kontroly. Autoritativní režimy, které se navenek chtějí jevit jako demokratické, musí vytvářet zdání existence alespoň nějaké míry politických, kulturních a individuálních svobod, ale také veřejné debaty i svobody médií. Pokud je omezování ze strany vládnoucích složek a cenzura příliš znatelná, přichází takový režim o své demokratické maskování.⁴¹

1.2 Role historické politiky v autoritativním Rusku

Souvislost mezi autoritativním režimem a historickou politikou je velmi úzká. Na základě výše uvedené charakteristiky vycházející z teoretického základu Balíka a Kubáta a Brookera můžeme rozlišit tři základní aspekty využití historické politiky v autoritářských režimech.

1.2.1 Vytváření mentalit jako jednotící prvek

Jak uvádí Balík s Kubátem, mentalita v autoritativních režimech plní funkci jednotícího prvku a slouží jako náhrada za totalitní ideologie. Mentalita je charakterizována poměrně malým rozsahem témat. Zatímco ideologie je podle Balíka a Kubáta způsob myšlení, mentalita má tendenci využívat více emocionální složky, jimiž se snaží oslovit co nejširší veřejnost. V této souvislosti nabízí historická politika nástroj k vytvoření účinného jednotícího prvku splňujícího i kritérium působení na emoce. Francouzský filozof a sociolog Maurice Halbwachs vnímá paměť jako vždy kolektivní jev, přičemž vzpomínání je zasazeno do rámce poskytnutého právě daným kolektivem.⁴² Jednotlivec se nachází uvnitř tohoto sociálního rámce a proces vzpomínání je tímto rámcem podmíněn. Podle Halbwachse je

---

⁴⁰ Ibid., 108.

⁴¹ Ibid., 118.

⁴² Bruno Péquignot, „Collective memory and the production of the new“, *International Social Science Journal*, LXII (62), 1/2 (203/204): 80 <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000230574>.

proto vždy minulost rekonstruována podle současného společenského vnímání a myšlení, které ovlivňuje podobu, jakým bude minulost rekonstruována.

Právě tento aspekt možnosti rekonstruovat historii podle současného vnímání dokáže poskytnout autoritativnímu vedení nástroje k vytvoření jednotících narativů. Tyto tendence vykazoval Putinův režim od samého začátku. Jak například uvádí analytička Polského institutu pro mezinárodní otázky, Justyna Prus, sjednocení pohledů na sovětskou historii se stalo postupně Putinovou hlavní prioritou, která si kladla za cíl vytvořit jednotící prvek napříč ruskou společností po období 90. let, vnímaného jako chaotická a neucelená léta.⁴³ Shoda na jednotném výkladu sovětské historie byla od počátku vnímána jako instrument k vytvoření jednotné identity, narativu, se kterým by se občané Ruska mohli identifikovat. Podle Justyny Prus je jedním z dalších důvodů obracení se k historickým tématům hledání národní hrdosti po rozpadu Sovětského svazu, který Putin v roce 2005 nazval „největší geopolitickou katastrofou 20. století“.⁴⁴ Pojem *jednota* proto tvoří důležitý rámeček od samého Putinova nástupu. Analytik výzkumného týmu Norwegian Institute of International Affairs, Kristian Lundby Gjerde, upozorňuje na událost přesunutí původního sovětského svátku Velké říjnové revoluce (již jednou přejmenovaný za prezidentství Borise Jelcina na Den shody a usmíření) ze 7. na 4. listopadu pod novým jménem Den národní jednoty, ke kterému došlo v roce 2005.⁴⁵ Dodává rovněž, že přítomnost slova *jednota* je patrná už v samotném názvu vládnoucí strany Jednotné Rusko. Zde se Gjerde schází v klíčovém bodě s Balíkem a Kubátem i Brookerem, kteří při popisování fungování autoritativních režimů zdůrazňují spojující a jednotící prvky.

1.2.2 Historická politika jako prvek kontroly společnosti a legitimizace režimu

Jak uvádí Brooker, kontrola společnosti je pro autoritativní režim klíčová. Francouzský filozof Paul Ricoeur, věnující se studiu paměti, hovoří o tzv. etice paměti a uvádí, že vzpomínání je třeba vnímat také jako aktivitu, kterou lze využít pro různé cíle.⁴⁶ Procesu zapomínání se ve svém díle věnují také němečtí egyptologové a antropologové Jan

---

⁴³ Justyna Prus, „Russia’s Use of History as a Political Weapon“, *PISM*, Květen 2015: 3 [https://www.files.ethz.ch/isn/191038/PISM%20Policy%20Paper%20no%2012%20\(114\).pdf](https://www.files.ethz.ch/isn/191038/PISM%20Policy%20Paper%20no%2012%20(114).pdf).

⁴⁴ Prus, „Russia’s Use of History as a Political Weapon“, 1.

⁴⁵ Kristian Lundby Gjerde, „The use of history in Russia 2000–2011: the Kremlin and the search for consensus“, *East European Politics*, (31:2) 2015: 152 DOI: 10.1080/21599165.2015.1035779.

⁴⁶ Maureen Junker-Kenny, „Memory and Forgetting in Paul Ricoeur’s Theory of the Capable Self“, in *A Companion to Cultural Memory Studies*, ed. Astrid Erll a Ansgar Nünning (Berlin: De Gruyter, 2010), 206.

a Aleida Assmanovi. Princip zapomínání uvádí na příkladu individuální paměti, kterou určuje neustálá interakce mezi zapamatováváním a zapomínáním.⁴⁷ Kapacita memorování je proto selektivní a záleží na prostředí a společenském rámci, co bude zapamatováno a co zapomenuto.⁴⁸ Podobný princip spatřují Assmanovi i v rámci kulturní paměti, kde vnímají zapomínání jako přirozenou součást společnosti, rozlišují však jeho aktivní a pasivní formu. Pasivní forma zapomínání spočívá v opomenutí nebo opuštění určitých částí minulosti, neděje se tak ale záměrně.⁴⁹ Součástí pasivního zapomínání je například i ponechání některé předměty upomínající na minulost zchátrat, nejedná se však o jejich násilné ničení. Oproti tomu aktivní forma zapomínání zahrnuje záměrné ničení a zbavování se předmětů patřících k dané části historie.⁵⁰

Proces zapomínání představuje nástroj kontroly společnosti, jelikož autoritativní režim může ovlivnit, co bude zapamatováno a co zapomenuto. Aktivní forma zapomínání, jak ji definovali Assmanovi, je v Putinově režimu velmi patrná. James C. Pearce ve svém článku upozorňuje na to, že právě historická politika tvoří značnou část hledání legitimacy Putinova režimu.⁵¹ Pro ruský vládnoucí režim jsou klíčová dvě historická témata, s nimiž jeho historická politika pracuje: období tzv. Velké vlastenecké války a odkaz Stalinovy vlády. Pojem *Velká vlastenecká válka* rozumí v ruském historickém narativu období mezi lety 1941-1945, tedy po útoku Hitlera na Sovětský svaz. Specifikum tohoto označení je to, že záměrně vypouští období spolupráce mezi Stalinem a Hitlerem, které by problematizovalo současné zacházení ruské vlády s vytvářením kladné role Sovětského svazu ve druhé světové válce. Současně pojem symbolicky spojuje dnešní, sovětské a carské Rusko, protože vlasteneckou válkou bez přídomek velká je v ruském dějepise označována ruská účast v protifrancouzské koalici a především úspěch ruské společnosti při obraně vlasti proti Napoleonovi v letech 1811-1812. Pro účely diplomové práce se nadále budu držet termínu *Velká vlastenecká válka* s přihlédnutím k této skutečnosti. Obdobně zacházím i s dalšími pojmy, kterými ruští představitelé cíleně modifikují diskurz, jako je *ruský svět*, *svatá Rus*, *tisíciletá historie* a termíny vypůjčené z terminologie druhé světové války. Všechny

---

⁴⁷ Aleida Assmann, „Canon and Archive“, in *A Companion to Cultural Memory Studies*, ed. Astrid Erll a Ansgar Nünning (Berlin: De Gruyter, 2010), 97.

⁴⁸ Ibid., 98.

⁴⁹ Ibid., 98.

⁵⁰ Ibid., 97.

⁵¹ James C. Pearce, „Nasha Istoriia: The Russian Revolutions, the State, School Textbooks and Public Celebrations Under Putin“, *Revolutionary Russia*, č. 1, 2019: 134-153 <https://doi-org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1080/09546545.2019.1607422>.

tyto pojmy budu nadále zvýrazňovat kurzívou.

Justyna Prus označuje *Velkou vlasteneckou válku* za ústřední historickou událost moderních ruských dějin.⁵² Vychází při tom z průzkumů provedených roku 2014 ruskou společností průzkumu veřejného mínění FOM, kdy 86 % účastníků označilo vítězství druhé světové války za největší událost celé historie Ruska.⁵³ Podobný průzkum byl proveden v září 2020 společností Levada Center, kdy na otázku *Jaká historická událost nebo fenomén v historii naší země ve Vás probouzí hrdost?* označilo jako odpověď 89 % respondentů vítězství ve *Velké vlastenecké válce*.⁵⁴ Období druhé světové války v Sovětském svazu má podle analytičky Julie Sweet zároveň manipulativní potenciál, jelikož účast ve válce se týkala téměř každé rodiny a dodnes je paměť války velmi pevně vtisknuta do rodinných vzpomínek velkého množství ruských rodin.⁵⁵ Dodává zároveň pocit dosažení úspěchu.

Období Stalinovy vlády poskytuje prostor pro účelné výklady historie v souvislosti se stalinskými represemi. Podle průběžných průzkumů společnosti Levada Center probíhajících mezi léty 2008 a 2018 se mezi dotázanými Rusy drží stabilně názor uznávající osobnost Stalina za výhru ve *Velké vlastenecké válce*. Konkrétně tyto odpovědi tvoří 64 % dotázaných podle dat z roku 2018.⁵⁶ Stejná průzkumná organizace rovněž uvádí stoupající trend v pozitivním vidění Stalina jako silného vládce a „schopného manažera“.⁵⁷ Podle Natalie Kovaljové působící na University of Texas je tento trend vnímání Stalina znatelný již od nástupu Putina v roce 2000 a souvisí opět s posílením národní identity.⁵⁸ Po Stalinově smrti bylo přitom v sovětských učebnicích možné nalézt trend zobrazovat Stalinovu osobnost spíše negativně, ačkoliv ne přímo.⁵⁹ Kritika vůči Stalinovi byla v učebnicích zřejmá více za vlády Michaila Gorbačova, jako vysoce negativní ji pak autoři Maria Jarlykova a Yu

---

⁵² Prus, „Russia’s Use of History as a Political Weapon“, 3.

⁵³ Ibid., 3.

⁵⁴ Memory and Pride – Levada-Center. *Левада-Центр — От мнений — к пониманию* [online]. [cit. 30.06.2022]. Dostupné z: <https://www.levada.ru/en/2020/11/05/memory-and-pride/>.

⁵⁵ Julia Sweet, „Political Invasions into Collective Memories: Russia“, *International Journal of Communication*, Září 2016: 4514 <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/4406>.

⁵⁶ The perception of Stalin – Levada-Center. *Левада-Центр — От мнений — к пониманию* [online]. Copyright © 2003 [cit. 30.06.2022]. Dostupné z: <https://www.levada.ru/en/2018/04/17/the-perception-of-stalin/>

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Natalia Kovaljova, „Bringing Stalin Back In: Memory Politics and the Creation of a Useable Past in Putin’s Russia“, *Europe-Asia Studies*, Prosinec 2020: 1755 <https://www.tandfonline-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1080/09668136.2020.1847870>.

⁵⁹ Maria M. Jarlykova, Yu Xunda, „Rethinking war history: the evolution of representations of Stalin and his policies during the Great Patriotic War of 1941–1945 in Soviet and Russian History Textbooks“, *Studies in East European Thought*, květen 2020: 175 <https://doi.org/10.1007/s11212-020-09361-7>.

Xunda hodnotí během Jelcinova prezidentského období.⁶⁰ Jako klíčový rok pro změnu způsobu interpretace Stalinovy vlády vidí začátek třetího Putinova prezidentského období, kdy došlo k vydání Jednotných učebnic historie. Ty obsahují některé informace o deportacích a teroru, Stalina však nekritizují a zaměřují se spíše na chválu jeho vojenských schopností. V roce 2013 inicioval Vladimir Putin další pokus o vydání jednotných učebnic, které nakonec vyšly v Rusku v letech 2016-2017.⁶¹

I v tomto případě lze prohlásit, že historická politika posloužila autoritativnímu režimu jako nástroj kontroly a legitimizace především za účelem vytvoření celospolečenské sounáležitosti. Prosazení shody na interpretaci klíčových historických témat, které jsou hlavní součástí kolektivní i individuálních pamětí, umožňuje režimu kontrolu nad tím, jakým způsobem budou do kolektivní identity zařazena. Na význam jednoty pro současné Rusko upozorňuje také Igor Zevelev, který propojuje národní jednotu s chápáním silného a suverénního státu.⁶² Podle něj dochází v Rusku od roku 2012 k sekuritizaci identity za účelem legitimizace současného Putinova režimu a posílení státu. Podle názoru putinovského vedení Rusko musí být silným státem nejen za účelem konsolidace společnosti uvnitř, ale také za účelem odolání liberálním myšlenkám z Evropy a Spojených států (například v podobě barevných revolucí).⁶³ Historická politika a budování národní identity spolu proto úzce souvisí. Mytologizace určitých období moderní sovětské historie je nástrojem účinným pro domácí a současně i zahraniční politiku ruské vlády.⁶⁴ Zdůrazňování národní identity a posilování národního sebevědomí bylo způsobem legitimizace kroků zahraniční politiky, zřetelným například během anexe Krymu v roce 2014, kdy byly výzvy k boji proti *obnovení nacismu* mimořádně frekventované.⁶⁵

1.2.3 Symbolika historické politiky autoritativního režimu

Balík s Kubátem ve své charakteristice autoritativních režimů upozorňují také na časté využití symbolů v komunikaci s veřejností. Putinova historická politika v tomto ohledu využívá množství symbolů.

---

⁶⁰ Ibid, 175.

⁶¹ Ibid.,165.

⁶² Igor Zevelev, „Russian National Identity and Foreign Policy“, *CSIS*, prosinec 2016: 3 https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/161208_Zevelev_RussianNationalIdentity_Web.pdf.

⁶³ Ibid., 3.

⁶⁴ Prus, „Russia’s Use of History as a Political Weapon“, 1.

⁶⁵ Ibid., 1.

Muzea, sochy a památníky

Mezi nejvýraznější případ práce režimu s cíleným zapomínáním některých historických událostí patří připomínání obětí stalinských represí a gulagů. V roce 2015 podepsal tehdejší premiér Dmitrij Medveděv nařízení o připomínání si obětí politických represí, v rámci kterého měla vzniknout řada památníků, muzeí a databází obětí represí.⁶⁶ Součástí měly být také vzdělávací, školní a další připomínkové akce. Jeden ze zakladatelů mezinárodní lidskoprávní organizace Memorial, Arsenij Roginskij, komentoval však toto nařízení s určitou skepsí. Podle jeho vyjádření pro *The Moscow Times* v roce 2015 bylo v zásadním rozporu s důrazem režimu na hrdost k historii a vítězství a s militantním patriotismem ruského vedení.⁶⁷ Rozpor s reálnými činy Putinova režimu dokazuje také to, že nařízení vešlo v platnost rok poté, co bylo mediální kampaní donuceno uzavřít jediné muzeum nacházející se přímo v místě bývalého gulagu, Perm-36. V létě 2014 proběhla v ruské státní televizi NTV diskriminační kampaň obviňující muzeum v Permu z *přepisování historie a oslavování fašismu*, což vyústilo v jeho faktickému převzetí úřady, resp. státní neziskovou organizací shodného názvu.⁶⁸ Ve stejný rok, jako vyšlo nařízení, byla také dokončena rekonstrukce Muzea Gulagu v Moskvě, na které se ve svém výzkumu zaměřili Andrej Zavadski a Věra Dubina, kteří zkoumali jeho dočasnou expozici přítomnou do roku 2018 a permanentní expozici. Ve své práci došli k závěru, že soustředěním se na koncept gulagu jako takový a úplným vynecháním represí mimo gulag, usiluje expozice muzea o distanci.⁶⁹ Gulag je prezentován jako záležitost minulosti, jejíž existenci je třeba pouze vzít na vědomí a posunout se dál. Autoři ve svých zjištění dodávají, že role Stalina v samotných represích je v muzejní expozici přesunuta do pozadí a ve výsledku je z této minulosti prakticky vyjmut, aby mohl být prezentován jako vítěz v paměti *Velké vlastenecké války*.

Nesmrtelný pluk

Dalším symbolem Putinovy historické politiky je pochod tzv. Nesmrtelného pluku. Myšlenka uspořádat 9. května na výročí konce druhé světové války průvod s transparenty

---

⁶⁶ Andrej Zavadski, Věra Dubina, „Eclipsing Stalin: The GULAG History Museum in Moscow as a Manifestation of Russia’s Official Memory of Soviet Repression“, *Problems of Post-Communism*, 26.10. 2021: 4 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10758216.2021.1983444>.

⁶⁷ Ivan Nečepurenko, „New Policy on Commemorating Victims of Repression At Odds With Actions“, *The Moscow Times*, 19.8. 2015: <https://www.themoscowtimes.com/2015/08/19/new-policy-on-commemorating-victims-of-repression-at-odds-with-actions-a49052>.

⁶⁸ Halya Coynash, „Perm-36 Gulag Museum of Soviet Repression forced to close“, *Kharkiv Human Rights Protection Group*, 3.3. 2015: <https://khpg.org/en/1425341993>.

⁶⁹ Zavadski, Dubina, „Eclipsing Stalin: The GULAG History Museum in Moscow as a Manifestation of Russia’s Official Memory of Soviet Repression“, 1.

padlých veteránů vznikl v Tomsku roku 2011 na popud tří novinářů, jejichž cílem bylo dosáhnout většího společenského porozumění sblížením životními zkušenostmi od sebe zcela vzdálených generací ruské společnosti.⁷⁰ V následujícím roce už se jednalo o populární akci s hojnou účastí. Podle jednoho ze zakladatelů přišla v roce 2012 nabídka od vládnoucí strany Jednotné Rusko udělat z průvodu celonárodní záležitostí, zakladatelé to však odmítli s obavami před politickým zneužitím jejich nápadu.⁷¹ V roce 2013 tak došlo z popudu ruské vlády k registraci nové, téměř stejnojmenné organizace Nesmrtelný pluk – Moskva, později přejmenované na Nesmrtelný pluk – Rusko.⁷² Duplicitní organizace byla ruskou vládou hojně propagována a postupně zcela marginalizovala původní iniciativu. Jako zásadní zlom označuje analytička Julie Fedor rok 2015, kdy nová organizace dostala povolení vést průvod přes symbolicky nejdůležitější Rudé náměstí a do průvodu se zapojil i Vladimir Putin s fotografií svého otce.⁷³ Tímto gestem zároveň podle Fedor pasoval sám sebe do pozice hlavy ruského národa v téměř rodinném smyslu. Metafora s rodinnou je patrná i z vyjádření samozvaného velitele Nesmrtelného pluku, Nikolaje Zemcova. Putinovu účast v akci popsal jako akt ujmoutí se role hlavy rodiny, jakou se Nesmrtelný pluk (potažmo Rusko) ukázal být.⁷⁴ Přirovnáním národa k rodině je kladen velký důraz na jednotu – pochodem Nesmrtelného pluku se podle Zemcova celé Rusko spojuje do jednoho národa, který vytváří mezi jeho členy pocit sounáležitosti. Nesmrtelný pluk tedy slouží režimu jako nástroj provádění jednoty v praxi, jako její hmatatelný důkaz.

Svatojiřská stuha

Dalším ze symbolických nástrojů komunikace Putinova režimu s veřejností je tzv. svatojiřská stuha, skládající se ze tří černých a dvou oranžových pruhů. Původ svatojiřské stuhy je datován do roku 1769, kdy byla součástí řádu sv. Jiří, nejvyššího vojenského vyznamenání v carském Rusku. Během druhé světové války byla v Rusku využívána jako součást vojenských ocenění, na rozdíl od jiných sovětských symbolů však nebyla spojena se socialistickou minulostí.⁷⁵ Současné téměř marketingové využití svatojiřské stuhy vychází z

---

⁷⁰ Svetlana Prokopjeva, „Russia's Immortal Regiment: From Grassroots To 'Quasi-Religious Cult'“, *Radio Free Europe/Radio Liberty*. 12.5. 2017: <https://www.rferl.org/a/russia-immortal-regiment-grassroots-to-quasi-religious-cult/28482905.html>.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

⁷³ Julie Fedor, „Memory, Kinship, and the Mobilization of the Dead: The Russian State and the “Immortal Regiment” Movement“, in *War and Memory in Russia, Ukraine and Belarus*, ed. Julie Fedor et al. (Cham: Palgrave Macmillan, 2017): 308 https://doi.org/10.1007/978-3-319-66523-8_11.

⁷⁴ Ibid., 310.

⁷⁵ Alexej Miller, „The Invention of Tradition“, *Russia in Global Affairs*, č. 2, Duben/Červen 2012:

kampaně na Den vítězství v roce 2005 pořádané ruskou státní mediální agenturou RIA Novosti.⁷⁶ Stuhy byly nejprve veřejně rozdávány dobrovolníky, později zodpovědnost za jejich distribuci převzala města a vláda. Tím byla svatojiřská stuha uvedena jako nový symbol ruské identity sloužící zároveň jako symbol podpory režimu. Svatojiřská stuha byla vzhledem ke svému politickému významu šířena i v zahraničí například při nepokojích v Estonsku v roce 2007 nebo invazi na Krymský poloostrov v roce 2014.⁷⁷

Uznávaný ruský historik Alexej Miller působící na Petrohradské státní univerzitě ekonomiky a financí⁷⁸ ve svém článku upozorňuje na okolnosti, které doprovázely začátek využití svatojiřské stuhy pro politické účely. Vláda podle něj začala klást důraz na sovětské vítězství druhé světové války po roce 2000 právě proto, že je to jediný mýtus schopný vzbudit ve většině obyvatel Ruska podobné emoce.⁷⁹ Miller i Prus se shodují na tom, že mytologizace sovětského vítězství druhé světové války slouží i jako nástroj usilování Ruska o mezinárodní uznání a zároveň uznání současné Ruské federace jako nositele dědictví vítězství druhé světové války. Podle Millera se stala svatojiřská stuha úspěšným symbolem právě proto, že nebyla tolik spojena se sovětskou symbolikou vítězství a pozornost přenesla k hrdinství vojáků, kteří tvoří podstatnou část mytologizace vítězství. Miller zároveň upozorňuje na to, že na rozdíl od jiných symbolů podobné povahy, jako je například symbol vlčího máku ve Velké Británii, je svatojiřská stuha v Rusku rozdávána zdarma regionálními a centrálními autoritami. Vidí také paralelu mezi mírou kritiky vládních představitelů a nošením svatojiřské stuhy: během protestů v roce 2012 kritizujících Vladimira Putina a Dmitrije Medveděva se u těchto představitelů svatojiřská stuha od té doby začala objevovat s větší četností.⁸⁰ Jako nástroj výrazu sounáležitosti, jednoty a ztotožnění se s Ruskem slouží svatojiřská stuha také v rámci nadace Russkij mir, která cílí do zemí sousedících s Ruskem.⁸¹

1.3 My a ti druzí: vytváření vlastní identity

Dalším teoretickým základem pro tuto práci je dílo Bedřicha W. Loewensteina, který se ve své knize esejů *My a ti druzí* zabývá psychologickým a antropologickým aspektem

---

<https://eng.globalaffairs.ru/articles/the-invention-of-tradition/>.

⁷⁶ Andrew Roth, „How an unlikely PR campaign made a ribbon the symbol of Russian patriotism“, *The Washington Post*, 9. 5. 2017: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/05/09/how-an-unlikely-pr-campaign-made-a-ribbon-the-symbol-of-russian-patriotism/>.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Sankt-Peterburgskijj gosudarstvennyj universitet ehkonomiki i finansov

⁷⁹ Miller, „The Invention of Tradition“.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

moderních dějin, přičemž se věnuje rovněž otázkám nacionalismu a utvářením rozdělení na *my* a *oni*, které má potenciál být katalyzátorem konfliktů.⁸² Podle Loewensteina jsou kritéria pro utváření skupin velmi proměnlivá a hranice mezi přítelem a nepřitelem může být proto snadno manipulovatelná. Při zamýšlení se nad způsobem utváření rozdělení na *své* a *cizí* využívá Loewenstein metafory domu jakožto původní podoby rozlišování vnitřku a vnějšku.⁸³ Dům zde ztělesňuje roli důvěrně známého prostředí, skořápky pro vlastní identitu a vymezení hranic, v nichž je možno cítit se bezpečně. Loewenstein zde odkazuje na původní chápání demokracie jako *pospolitosti pánů domu*, kteří si vzájemně garantují nevměšování se do domovních záležitostí. V roli cizince je proto každý, kdo do tohoto společenství nepatří, a ačkoliv nemusí vždy sám o sobě přinášet nebezpečí, je vždy vůči němu přítomna určitá míra podezíravosti.⁸⁴ Formování skupin je variabilní a manipulovatelné. Roli nehrají jen dané etnické či biologické rysy, pospolitost může být vyvolána množstvím různých způsobů.

Loewenstein mezi způsoby vytváření důvěry v určité skupině jmenuje zejména dary, formy exogamie, společné rituály, obchod a přebírání kulturních prvků.⁸⁵ Tyto prvky však dokáží stejně tak dobře podporovat agresivitu a vymezení se vůči jiné skupině. Loewenstein považuje tyto aktivity za proces naučení určitého chování, proces tréninku, kterým se skupiny utvářejí. Stejně tak funguje i utváření představy cizího. Vnímání *my* a *oni* obsahuje stejný rozdíl jako světlo a tma, *vpravo* a *vlevo*. Do cizího jsou projektovány záporné vlastnosti vlastní skupiny a vzniká tak zkreslený obraz sebe sama, ve kterém jsou zakázané či zapírané vlastnosti převedeny na cizí objekt.

V nedemokratických režimech je tento proces viditelný při vytváření vnějšího nepřítele, jehož výchozí podoba však nemusí být vždy děsivá či morálně zlá. Aby však vnější nepřítel plnil svou funkci jako prvek, proti němuž se lze vymezit, je podle Loewensteina nutné nejprve zajistit, aby bylo možné ho jako nepřítele vnímat. V rámci tohoto dehumanizačního procesu je nepřítel zbaven konkrétních lidských vlastností tak, aby bylo možné nejen se proti němu vymezit a jako nepřítele ho vnímat, ale také aby bylo dostatečně možné uvěřit pocitu, že za akce proti tomuto nepříteli nebude vyžadována zodpovědnost. Toto rozlišení *my* a *oni* se podle Loewensteina ukázalo velmi patrné v

---

⁸² Bedřich Loewenstein, *My a ti druzí* (Praha: Doplněk, 1997).

⁸³ *Ibid.*, 62.

⁸⁴ *Ibid.*, 62.

⁸⁵ *Ibid.*, 65.

moderním nacionalismu. Národ je možné sjednotit i pomocí vymyšlených pospolitostí, které mohou být podle potřeby konstruovány těmi, kteří jsou u moci.⁸⁶ Ke posílení těchto umělých pospolitostí je využíváno nacionálních symbolů a rituálů, které zprostředkovávají pocit účasti a poskytují emocionální oporu. Loewenstein zde zastává názor, že každý nacionální populismus je obranným mechanismem proti racionálnímu řešení společenských problémů a osobní nejistotě.⁸⁷

Jaroslav Kurfürst zdůrazňuje propojení mezi rozpadem sovětského impéria a chápáním konceptu *my vs oni*, který rozpracovává Loewenstein. Po rozpadu Sovětského svazu došlo s obnovením různých identit v postsovětském prostoru k identitární destabilizaci nově vzniklé Ruské federace, v důsledku čehož došlo k poptávce po řešení této krize.⁸⁸ Zároveň během sovětské éry neexistovalo silné vymezení *my vs oni* ve vztahu k jiným etnickým skupinám v rámci státu. Podle Kurfürsta sloužila jako pomyslné *oni* za doby carského impéria Evropa a za dob Sovětského svazu Západ v čele s USA. Vymezení se vůči různým etnickým skupinám v rámci SSSR zabraňoval převažující koncept sovětského člověka. Po rozpadu Sovětského svazu vnímala i nadále část Rusů post-sovětský prostor jako součást širšího *ruského světa*. Právě tento koncept byl později ruskou vládou pečlivě přetvořen v nástroj zahraniční politiky.

1.4 Nadace Russkij mir jako prostředek vytváření společné identity

Politický koncept práce s ruskojazyčnou diasporou za hranicemi současného Ruska je zhmotněn prostřednictvím nadace Russkij mir (pro účely diplomové práce bude při odkazování na samotnou nadaci využito ruského názvu Russkij mir, zatímco *ruskij mir* jako koncept bude označován českým názvem *ruský svět*) založené v roce 2007 dekretem prezidenta Putina. Jako cíl nadace je stanovena propagace ruského jazyka a kultury. Nadace Russkij mir apeluje na spojování ruské komunity v zahraničí a za území *ruského světa* považuje všechna území, kde žijí Rusové, ruskojazyčné menšiny, potomci ruskojazyčné diaspory nebo lidé, kteří si zvolili ruský jazyk jako předmět zájmu.⁸⁹

---

⁸⁶ Ibid., 144.

⁸⁷ Ibid., 149.

⁸⁸ Jaroslav Kurfürst, *Příběh ruské geopolitiky: Jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa* (Praha: Karolinum, 2018), 361.

⁸⁹ Viz oficiální webové stránky nadace: <https://ruskiymir.ru/en/fund/index.php>.

Podle článku Michaila Suslova z univerzity v Kodani vznikl koncept *ruského světa* v polovině 90. let několika intelektuály z Moskevského metodologického kroužku, založeného ruským filozofem Georgijem Ščedrovitským.⁹⁰ Mezi těmi, kteří se podíleli na vzniku konceptu, byl syn zakladatele Petr Ščedrovitskij, a dále metodologové Jurij Krupnov, Jurij Gromyko, Efim Ostrovskij a Sergej Gradirovskij. V roce 1997 vydali Ostrovskij s Ščedrovitským manifest *1111 znamení 1111 dní před Miléníem*, kde je podle Suslova patrná myšlenka identifikace ne na základě existujících hranic, ale na základě komunit spojených společnými kulturními znaky. Hlavním kulturním znakem je společný jazyk – ruština – který hraje důležitou roli ve filozofii *ruského světa*. Ščedrovitskij převzal podle Suslova otcovu teorii a předpokládá, že ruský jazyk strukturuje mentální svět jeho mluvčích tak, že se jejich hodnoty, mentální stereotypy, životní styl a praxe liší od ostatních.⁹¹ Za zakladatele moderního konceptu *ruského světa* označuje Ščedrovitského i Jaroslav Kurfürst.⁹² Do této filozofie však zahrnuje nejen rodilé mluvčí, ale také bilingvní obyvatele a cizince, kteří umějí rusky, jelikož právě znalost ruského jazyka má schopnost myšlení formovat a vytváří tak jednotící prvek. Klíčovou roli pro fungování *ruského světa* proto hraje ruskojazyčná diaspora.

Jaroslav Kurfürst pojednává o ruském světě jako o „příkladu geopolitické kreativity ruských intelektuálů“⁹³ a rozděluje tři základní osy tohoto konceptu: jazykovou, konfesionální a historickou. Koncept vychází z existence početné ruské menšiny v zahraničí, kterou by v duchu *ruského světa* mělo Rusko podporovat právně, materiálně a informačně za účelem obnovení loajalít. *Ruský svět* zapojuje však nejen ruskojazyčnou diasporu, ale i všechny se zájmem o Rusko a ruskou kulturu. Kurfürst podotýká, že se jedná o ideologický, konzervativní a civilizačně-geopolitický koncept mířící na geopolitické představy a zároveň představuje i vládní politiku pomocí stejnojmenné nadace Russkij mir.⁹⁴

V roce 2001 se uskutečnil první Kongres ruských krajanů, kde Vladimir Putin přednesl proslov ztělesňující myšlenky *ruského světa*. V projevu kladl důraz na rozvíjení ruského jazyka a podporování jeho výuky, vydávání učebnic a klasické ruské literatury.⁹⁵

---

⁹⁰ Michail Suslov, „“Russian World” Concept: Post-Soviet Geopolitical Ideology and the Logic of “Spheres of Influence”, *Geopolitics*, č. 2 2018: 334 <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14650045.2017.1407921?journalCode=fgeo20>.

⁹¹ *Ibid.*, 334.

⁹² Kurfürst, *Příběh ruské geopolitiky: Jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa*, 363.

⁹³ *Ibid.*, 360.

⁹⁴ *Ibid.*, 361.

⁹⁵ Vystupenie na otkrytii Kongressa sootchestvennikov, 11.10. 2001, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21359>.

Zdůraznil zároveň také nutnost práce s ruskojazyčnou diasporou:

„Rusky mluvící komunita je nyní spolu s ruskými občany pátá největší na světě. Desítky milionů lidí, kteří mluví, myslí a – což je možná ještě důležitější – cítí rusky, žijí mimo Ruskou federaci.“⁹⁶

Bylo to rovněž poprvé, kdy Putin zmínil koncept *ruského světa* jako takový. Podle Suslova bylo základní myšlenkou využití filozofie *ruského světa* v praxi přeměnit ruskou přítomnost v zahraničí na ruský vliv.⁹⁷ Kurfürst popisuje důležitost vzniku infrastruktury *ruského světa* a začlenění tohoto konceptu do ruské veřejné diplomacie a měkké síly.⁹⁸ Oficiálně byl koncept začleněn v Konceptu zahraniční politiky z roku 2000, který ukládá za cíl vytvoření pozitivního vnímání Ruska.⁹⁹ Vnímání nutnosti provést tento krok ze strany ruského vedení se zintenzivnilo především po událostech na Ukrajině v letech 2004-2005, kdy existence *ruského světa* znamenala nový nástroj ruské zahraniční politiky a zbraň proti v ruském vnímání nepřátelskému Západu. Kurfürst označuje tyto události za katalyzátor pro „zahájení operace formování nástrojů informačního působení na okolní svět s cílem navázat spojení s maximálním počtem osob s důrazem na mládež, média a elity.“¹⁰⁰ Cílem bylo ovlivnění narativů a interpretace událostí. V roce 2007 byla tato myšlenka institucionalizována v podobě Nadace Russkij Mir, zároveň s tím rovněž začala od roku 2008 pracovat agentura Rossotrudničestvo.¹⁰¹

1.4.1 Ruská pravoslavná církev jako nositel myšlenky *ruského světa*

Jaroslav Kurfürst ve své knize upozorňuje na důležitost pravoslavné církve jako opěrného bodu pro ruský stát. Klíčovou událostí je rok 1328, kdy se metropolita kyjevský přesídlil do Moskvy.¹⁰² Tento přesun znamenal podle Kurfürsta ohromný mocenský zisk, jelikož znamenal pro ruskou pravoslavnou církev získání statusu jako centrum pravoslaví a předpoklad pro vývoj narativu o *třetím Římu*. Během 16. století došlo postupně k ustanovení silného propojení mezi státem a církví a ke konci 16. století dalo toto propojení vzniknout

---

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Suslov, „“Russian World” Concept: Post-Soviet Geopolitical Ideology and the Logic of “Spheres of Influence”, 334.

⁹⁸ Kurfürst, *Příběh ruské geopolitiky: Jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa*, 365.

⁹⁹ Ibid., 365.

¹⁰⁰ Ibid., 365.

¹⁰¹ Celým názvem Federalnoe agentstvo po delam Sodruzhestva Nezavisimyykh Gosudarstv, sootchestvennikov, prozhivajushhikh za rubezhom, i po mezhdunarodnomu gumanitarnomu sotrudnichestvu (Federální agentura pro Společenství nezávislých států, krajany žijící v zahraničí a mezinárodní humanitární spolupráci)

¹⁰² Kurfürst, *Příběh ruské geopolitiky: Jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa*, 71.

názvu *svatá Rus*. Během období Sovětského svazu došlo k úpadku církve, Kurfürst zde však podotýká, že se řada církevních hodnostářů zapojila do nového systému. Jako příklad uvádí i současného patriarchu Kirilla, který za Sovětského svazu kolaboroval s KGB.

Pravoslavná církev je v současné době důležitým aktérem, který stojí za konceptem *ruského světa*. Kurfürst upozorňuje, že Ruská pravoslavná církev aktivity fondu Russkij mir podporuje a zastřešuje i mnoho aktivit fondu.¹⁰³ Shromáždění nadace se koná v Den národní jednoty a projevy přenášejí nejvyšší představitelé Ruska, včetně patriarchy.

Ruská pravoslavná církev a Rusko v kontextu *ruského světa* figuruje jako *svatá Rus*, která má za úkol ochraňovat pravoslavné věřící i za hranicemi. Podle politologů Baara a Solika slouží ruská pravoslavná církev jako duchovní spojení Ruské federace s bývalými republikami Sovětského svazu, které do konceptu *ruského světa* spadají.¹⁰⁴ Kurfürst dodává, že specifikum ruského případu je historická připoutanost církve k prostoru bývalého carského Ruska a mentálními vazbami na stát.¹⁰⁵ Ten zachází s církví jako s nástrojem schopným utvářet narativy, posilovat kolektivní vědomí a stabilitu a vytvářet identitu. Podle Kurfürsta naopak církev získává od státu podporu pro svou propagaci, zajištění prostředků a popularizaci. Ruská pravoslavná církev se záhy stala podporovatelem konceptu *ruského světa* a získala místo ve správní a grantové radě nadace Russkij mir.¹⁰⁶ I přes to však Kurfürst upozorňuje na to, že ruská církev stále balancuje na hranici mezi nacionalismem a úzkou spoluprací se státem, stále však formálně trvá na univerzálnosti své mise. Pravoslavný konzervatismus promítnutý do historiografie lze ukázat na příkladu dvousvazkových Dějin Ruska 20. století, známých i v českém prostředí. Dílem se prolíná důraz na náboženství a faktická historiografie často ustupuje do pozadí ve prospěch výkladu událostí z pohledu konzervativního pohledu pravoslaví, kdy jsou běžné historické události například vysvětlovány citáty z Bible.¹⁰⁷

1.4.1.1 *Ruský svět* v pojetí Ruské pravoslavné církve

V roce 2009 se na půdě Lomonosovovy univerzity uskutečnilo třetí shromáždění *ruského světa*, kde moskevský patriarcha Kirill označil za jádro *ruského světa* nejen dnešní

---

¹⁰³ Ibid., 366.

¹⁰⁴ Martin Solik, Vladimír Baar, „The Russian Orthodox Church: An Effective Religious Instrument of Russia's “Soft” Power Abroad“, Acta Politologica, Vol. 11, no. 3 (2019): 19 https://doi.org/10.14712/1803-8220/9_2019.

¹⁰⁵ Kurfürst, *Příběh ruské geopolitiky: Jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa*, 369.

¹⁰⁶ Ibid., 370.

¹⁰⁷ Matěj Metepec, „Pohádka O hodném a zlém Rusku“, A2, 11/2016, <https://www.advojka.cz/archiv/2016/11/pohadka-o-hodnem-a-zlem-rusku>.

Rusko, ale také Ukrajinu a Bělorusko.¹⁰⁸ Význam zapojení pravoslavné církve do vytváření identity dokládá četné odkazování se na jednotu pravoslavné církve v proslovu:

„Ruský svět je založen na pravoslavné víře, kterou jsme našli ve společné kyjevské křtitelnici. Díky historické volbě svatého knížete Vladimíra se naši předkové připojili k rodině křesťanských národů a začali budovat mocné sjednocené Rusko.“¹⁰⁹

Dalším případem je i tato zmínka:

„Pro ruského člověka je nepředstavitelné postavit se proti „ukrajinskému“ rovnoprávnému apoštolu knížeti Vladimírovi, „ruskému“ reverendu Sergiovi (...) „běloruskému“ reverendu Eufrosyne (...) Všichni tito jsou svatí ruské země, proto musíme zachovat jednotu ruské církve, ctít společné svaté a navštěvovat svatá místa ruského světa. Mohu osobně dosvědčit, jak silně pouta na svatá místa Ruska drží ruskou jednotu pohromadě.“¹¹⁰

Apel na bratrství těchto zemí pro jejich sdílenou historii zaznívá i z oficiálních slov Vladimíra Putina. Narativ využívaný v jeho proslovech považuje Rusko a Ukrajinu za jednotný duchovní prostor a odvolává se především na společnou historii Kyjevské Rusi:

„Hned zdůrazňuji, že zed', která v posledních letech vznikla mezi Ruskem a Ukrajinou, mezi částmi vlastně jednoho historického a duchovního prostoru, vnímám jako velké společné neštěstí, jako tragédii.“¹¹¹

„Rusové, Ukrajinci a Bělorusové jsou dědici starověké Rusi, která byla největším státem v Evropě.“¹¹²

Uvedené citáty potvrzují nejen snahu církve vystupovat jako aktér ruské státní historické politiky, ale především aspirace účastnit se tvarování symbolické roviny společenského diskurzu. Dochází proto také k vymezování viníků, kteří se podle oficiálního narativu zasloužili o zhoršení vztahů mezi Ruskem a Ukrajinou, které by jinak dál sdílely

---

¹⁰⁸ Vystupenie Svjatejjshego Patriarkha Kirilla na torzhestvennom otkrytii III Assamblei Russkogo mira, 3.11. 2009, <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Statja Vladimíra Putina «Ob istoricheskom edinstve russkikh i ukraincev», 12.7. 2021, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>.

¹¹² Ibid.

společné duchovní a kulturní dědictví:

„Vzorec, který se používá, je známý odnepaměti: rozděl a panuj. Nic nového.“¹¹³

„Ukrajina byla krok za krokem zatahována do nebezpečné geopolitické hry, jejímž cílem je udělat z Ukrajiny bariéru mezi Evropou a Ruskem, předmostí proti Rusku.“¹¹⁴

Narativ koncepce *ruského světa* je však nejednoznačný v tom, zda se jedná o prostor soustředěný kolem současného Ruska, které má centrální postavení, či o společný prostor spojený sdíleným jazykem a kulturou. Zatímco nadace Russkij mir byla na základě prezidentského dekretu založena oficiálně za účelem „propagace ruského jazyka jako ruského národního dědictví“¹¹⁵, z Putinových slov opakovaně vyplývá, že účel nadace rovinu výuky jazyka přesahuje. V roce 2018 na zasedání Světového kongresu krajanů žijících v zahraničí popsal *ruský svět* jako prostor spojující všechny, kteří se považují za „nositele ruského jazyka, kultury a ruské historie.“¹¹⁶ Ve vztahu k postavení Ukrajiny v konceptu *ruského světa* je zmínka o *nositeli ruské historie* klíčová. Jak vyplývá z výše uvedených proslovů, prezident Putin klade důraz na společnou rusko-ukrajinskou historii v období středověké Rusi. Ve svém článku *O historické jednotě Rusů a Ukrajinců* rozebírá prvky společné identity obou národů. Často využívá apelu na důležitost pamatování si této společné historie a podobně jako patriarcha Kirill zdůrazňuje společnou pravoslavnou víru a jazyk.¹¹⁷ Lze tedy vyvodit, že v rámci koncepce *ruského světa* má Ukrajina pro Rusko důležité postavení, které bývá často ruskou vládou zdůrazňováno.

1.5 Velkoruství

Koncept Velkoruství zkoumá blíže ruský historik Alexej Miller. Poté, co po povstání Bohdana Chmelnického připadl levý břeh Dněpru pod moskevskou kontrolu, byla v Kyjevo-Pečorské lavře sepsána Synopse, dílo, ve kterém autoři pojednávají o jediném slovanském Ruském lidu, skládajícího se z *Malorusů* a *Velkorusů*.¹¹⁸ V tomto pojetí však výraz indikující menší celek referuje k centru, kdežto *velké Rusko* je jakýmsi *rozšířením* tohoto centra. V 17.

---

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Decree Of The President Of The Russian Federation On The Establishment Of The Russkij Mir Foundation, <https://russkiymir.ru/en/fund/decree.php>.

¹¹⁶ Putin rasskazal o principakh formirovanija russkogo mira, *TASS*, 31.10. 2018, <https://tass.ru/politika/5741622>.

¹¹⁷ Statja Vladimira Putina «Ob istoricheskom edinstve russkikh i ukraincev», 12.7. 2021, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>.

¹¹⁸ Alexej I. Miller, „National Identity in Ukraine: History and Politics“, *Russia In Global Affairs*, 2022: 95 https://www.academia.edu/84434738/National_Identity_in_Ukraine_History_and_Politics.

století se objevuje rovněž narativ o sjednocení obou částí na základě příslušnosti k pravoslavné církvi. Debata ohledně blízkosti či rozdílnosti Malorusů a Velkorusů probíhala až do poloviny 19. století v úzkém kruhu vzdělanců a nerozšířila se mezi širší vrstvu obyvatel.¹¹⁹ První menší nacionalistická uskupení se objevila až kolem 60. let 19. století, kdy zesílila i snaha Ruského carství propagovat myšlenku všeruského národa a *maloruský dialekt* ruštiny byl výrazně omezován. Pojem *Malorusové* sloužil jako označení až do konce 19. století, kdy s nástupem prvních nacionalistů začalo převažovat označení Ukrajinci. Miller podotýká, že Putinova rétorika o jednotě a *jednom lidu* se vrací právě do této doby, dávno před nástupem bolševiků k moci.

Milníkem pro širší národní uvědomění byla první světová válka a následné revoluce, které daly prostor nacionalistickým skupinám prosazovat myšlenky osamostatnění. Miller však upozorňuje na to, že tyto snahy byly spíše limitované. Poté, co v roce 1918 převzali bolševici kontrolu nad Ukrajinou, bylo označení Malorusové považováno za nežádoucí dědictví carského imperialismu. Ukrajinská sovětská republika získala své hranice a její kulturní instituce byly uznány v rámci politiky korenizace, podle Millera byla však těžce vykoupena následným terorem 30. let. Během dob Sovětského svazu zároveň bylo možné národnost v pase měnit podle životní a politické situace.

Moderní chápání identity Rusů za hranicemi rozpracovává Kurfürst, který považuje za podstatu velkoruského nacionalismu skutečnost, že se po rozpadu Sovětského svazu ocitla v zahraničí téměř čtvrtina Rusů.¹²⁰ Do otázky vlastní identity na území Ukrajiny se promítlo dědictví různých pojetí identity obyvatel na ukrajinském území. Počátkem 90. let probíhala v Rusku debata o úpravě ruských hranic tak, aby odpovídaly etnickým hranicím a sjednotily Rusy v jednom státě.¹²¹ Nacionalisté západní Ukrajiny nahlíželi podle Millera na východní ruskojazyčné Ukrajince jako na skupinu obyvatel, u které je třeba vědomí ukrajinské identity rozšířit. Jako zásadní bod zlomu současné historie označuje Miller rok 2014 a anexi Krymského poloostrova Ruskem, který v Ukrajincích změnil vnímání Ruska jako státu, který provedl invazi na ukrajinské území. Tento sentiment dosáhl svého vrcholu v únoru 2022, kdy Rusko zaútočilo na Ukrajinu. Podle průzkumů Kyjevského sociologického institutu z května 2022 92 % procent obyvatel Ukrajiny vnímá Rusko silně negativně, což

---

¹¹⁹ Ibid., 108.

¹²⁰ Kurfürst, *Příběh ruské geopolitiky: Jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa*, 362.

¹²¹ Ibid., 362.

podle Millera může sloužit jako nový národní pojící prvek.¹²²

2. Metodologie

Jak jsem uvedla v úvodu, nakolik je ukrajinské téma ruskou mocenskou elitou užíváno k vnitřní konsolidaci postsovětské ruské společnosti podle kritérií, která umožní zachování stávajícího rozdělení moci, zjišťuji s pomocí obsahové analýzy výstupů klíčových představitelů Ruské federace, kteří vystupují jako rozhodující hlasy, pokud jde o formování historického narativu vůči Ukrajině a odkazování na historické souvislosti dnešního vývoje rusko-ukrajinských vztahů. Základními sledovanými aktéry této práce jsou proto rozhodující ruští státní představitelé od roku 2000 do roku 2021 Vladimir Putin a Dmitrij Medveděv. Na tyto politiky je rovněž navázán zásadní institucionální aktér ruské historické politiky, nadace Russkij mir. Nepominutelným aktérem ruské historické politiky v uvedeném období je pochopitelně Ruská pravoslavná církev, za níž se k našemu tématu vyjadřoval autoritativně zejména její patriarcha Kirill. Pokud jde o chronologické meze, začíná tato diplomová práce nástupem prezidenta Vladimira Putina do funkce a končí rokem 2021, tedy těsně před ruskou invazí na území Ukrajiny.

Jakým způsobem se vyvíjela argumentace vůči Ukrajině ze strany uvedených představitelů Ruské federace a jakou roli hrála ruská historická politika ve využití ukrajinského tématu k vnitřní konsolidaci Ruska, zkoumám skrze obsahovou analýzu vybraných textů a projevů. K základnímu zachycení relevantních zdrojů jsem použila vyhledávání podle klíčového slova *Ukrajina*. Bylo stanoveno záměrně široce s cílem zachytit veškeré dostupné výstupy daných aktérů zabývajících se tématem Ukrajiny. Uvedené zdroje čerpám z oficiálních webových stránek představitelů Ruské federace, z oficiální webové stránky nadace Russkij mir a oficiální webové stránky Ruské pravoslavné církve. Poslední dva zmíněné zdroje se stávají ve výzkumu relevantní v roce 2007, kdy došlo k založení nadace a k uzavření dohody o spolupráci mezi ruskou vládou a Ruskou pravoslavnou církví (Moskevského patriarchátu).

Jak je patrné z následujících tabulek, význam jednotlivých aktérů pro ruskou historickou politiku a pro dynamiku ruské argumentace o Ukrajině posuzuji ve třech základních tematických okruzích. Sleduji jejich rétorická či tisková vystoupení zaprvé,

---

¹²² Ibid., 110.

pokud akcentují dědictví *Velké vlastenecké války*, zadruhé, pokud se vyjadřují o společné historii a zatřetí komentují-li obecné vztahy Ruska a Ukrajiny.

TABULKA 1: Analýza výstupů ruských prezidentů¹²³

	Celkový počet analyzovaných výstupů	Počet výstupů obsahujících narativ dědictví <i>Velké vlastenecké války</i>	Počet výstupů obsahujících narativ společné ukrajinsko-ruské historie	Počet ostatních výstupů popisujících vztah Ruska a Ukrajiny
První prezidentské období Vladimira Putina (2000-2004)	8	2	1	5
Druhé prezidentské období Vladimira Putina (2004-2008)	5	1	2	2
Prezidentské období Dmitrije Medveděva (2008-2012)	11	1	2	9
Třetí prezidentské období Vladimira Putina (2012-2018)	26	4	11	11
Čtvrté prezidentské období Vladimira Putina (2018-)	14	7	6	1
Celkem	64	15	22	28

TABULKA 2: Analýza výstupů nadace Russkij mir¹²⁴

	Celkový počet analyzovaných výstupů	Počet výstupů obsahujících narativ dědictví <i>Velké vlastenecké války</i>	Počet výstupů obsahujících narativ společné ukrajinsko-ruské historie	Počet ostatních výstupů popisujících vztah Ruska a Ukrajiny
Články nadace Russkij mir zabývající se Ukrajinou 2007-2008	0	0	0	0
Články nadace Russkij mir zabývající se Ukrajinou 2008-2012	11	2	5	4
Články nadace Russkij mir zabývající se Ukrajinou 2012-2018	13	5	6	2
Články nadace Russkij mir zabývající se Ukrajinou 2018-2021	1	0	1	0
Celkem	25	7	12	6

¹²³ Data v tabulce vychází z vlastního výzkumu na základě kvantitativní a kvalitativní analýzy projevů a ostatních výstupů ruských prezidentů mezi lety 2000-2022 dostupných na oficiálních stránkách ruské vlády (viz metodologie).

¹²⁴ Data v tabulce vychází z vlastního výzkumu na základě kvantitativní a kvalitativní analýzy textů vydaných na oficiálních stránkách nadace Russkij mir v letech 2007-2022 (viz metodologie).

TABULKA 3: Analýza výstupů Ruské pravoslavné církve¹²⁵

	Celkový počet analyzovaných výstupů	Počet výstupů obsahujících narativ dědictví <i>Velké vlastenecké války</i>	Počet výstupů obsahujících narativ společné ukrajinsko-ruské historie	Počet ostatních výstupů popisujících vztah Ruska a Ukrajiny
Výstupy představitelů Ruské pravoslavné církve 2007-2008	0	0	0	0
Výstupy představitelů Ruské pravoslavné církve 2008-2012	3	1	2	0
Výstupy představitelů Ruské pravoslavné církve 2012-2018	6	0	6	0
Výstupy představitelů Ruské pravoslavné církve 2018-2021	5	1	2	2
Celkem	14	2	10	2

Veškeré primární zdroje byly zpracovány v původním ruském jazyce. Na oficiálních stránkách ruského prezidenta byly k dispozici i anglické překlady všech analyzovaných vystoupení, jejich znění se však lišilo od originálu, a to jak tonalitou, tak do jisté míry i obsahem, jelikož v anglické verzi části některých původních vět chyběly nebo byly nahrazeny. Ačkoliv z uvedené odlišnosti je zřejmý zajímavý rozdíl mezi tím, jak se Putinův režim prezentuje dovnitř své společnosti, a jak chce být viděn zvenčí, který zasluhuje pozornost, v rámci této práce se soustředím na vnitropolitické role ruské historické politiky vůči Ukrajině. K anglo-jazyčným zněním ani jejich odlišnosti od rusko-jazyčných proto nepřihlížím.

¹²⁵ Data v tabulce vychází z vlastního výzkumu na základě kvantitativní a kvalitativní analýzy textů dostupných na oficiálních stránkách Ruské pravoslavné církve v letech 2007-2022 (viz metodologie).

3. Vývoj rusko-ukrajinských vztahů na základě analýzy výstupů ruských prezidentů

3.1 Ukrajina jako partner

V roce 2003 definoval profesor Oles Smolansky, působící v té době na univerzitě v Leigh, ve svém článku hlavní otázky ukrajinsko-ruských vztahů na začátku tisíciletí. Podle něho charakterizovaly směřování ruské politiky vůči Ukrajině. Dynamiku vzájemných vztahů určovalo zejména postavení Ukrajiny, kterou Smolansky označuje za hlavního rivala Ruska v post-sovětském prostoru.¹²⁶ Upozorňuje zde na skutečnost, že po rozpadu Sovětského svazu hledaly nově samostatné státy východní Evropy politické a ekonomické benefity z partnerství se západními státy, jejich očekávání však nedošla vždy naplnění.¹²⁷ Rusko na druhé straně naopak po překonání ekonomické krize získalo šanci prosazovat své geopolitické cíle v prostoru *blízkého zahraničí*. Na konci 90. let se proto ruské vedení začalo soustředit na budování bilaterálních vztahů s bývalými sovětskými republikami, které se po nástupu Vladimira Putina staly klíčovou oblastí pro ruskou sféru vlivu. Budování vzájemných vztahů s Ukrajinou určovalo zejména řešení otázek ohledně ropy a zemního plynu. Smolansky upozorňuje na nespokojenost Ruska s výší tarifů, které si Ukrajina účtovala za transport ruské ropy přes své území, a zároveň plán ukrajinské vlády na obejítí Ruska při transportu ropy z Kaspického moře.¹²⁸

Spory vyvolávala také otázka problematického vyrovnání účtů ze strany ukrajinské vlády za import zemního plynu z Ruska a Turkmenistánu. Dluh byl částečně splácen pomocí poskytování zboží nebo služeb, což vyvolalo neshody o jeho skutečné výši a neshody ohledně jeho splácení. Obsah první tiskové konference Vladimira Putina k ukrajinským novinářům v únoru 2001 se proto soustředil zejména na energetický sektor. Vladimir Putin směrem k novinářům vyjádřil důvěru nad tím, že spory v tomto sektoru se (s ohledem na nutnost finalizace drobných detailů) podařilo urovnat a zdůraznil nárůst důvěry ve vzájemných vztazích.¹²⁹ Ukrajinu označil za největšího partnera Ruska a vztahy s Ukrajinou

---

¹²⁶ Oles M. Smolansky, „Ukraine and Russia: An Evolving Marriage of Inconvenience“, *Orbis*, zima 2004: 117-118 <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2003.10.015>.

¹²⁷ *Ibid.*, 117-118.

¹²⁸ *Ibid.*, 119.

¹²⁹ Intervju ukrajinckim sredstvam massovojj informacii, 7.2. 2001, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/24375>.

jako hlavní prioritu v budování vztahů se státy bývalého Sovětského svazu.

Spokojenost se vzájemnými vztahy s Ukrajinou během Putinova prvního prezidentského období se projevuje i v pozdějších vyjádřeních. Během rozhovoru pro ukrajinské národní televizní kanály v říjnu 2004 uznává, že vzájemné vztahy pomohla vyřešit také změna ruského přístupu:

„Myslím, že během počáteční fáze po rozpadu Sovětského svazu muselo Rusko dojít k uvědomění, že státy, které vznikly v post-sovětském prostoru, nejsou kvazi-sovětská uskupení, ale plně ustanovené nezávislé země, a že by s nimi podle toho mělo být zacházeno.“¹³⁰

Ačkoliv působí toto vyjádření téměř kritickým dojmem, zmínky o počáteční fázi po rozpadu Sovětského svazu vedou spíše ke kritice vlády Putinova předchůdce Borise Jelcina. Podle Arkadije Moshese působícího v té době v Evropském institutu v Moskvě bylo však hlavním problémem Ruska neporozumění představy o nezávislosti. V pojetí Ukrajiny nebyl výraz nezávislost abstraktním pojmem, ale především ztělesněním nezávislosti na Rusku.¹³¹ V tomto ohledu Moshes upozorňuje na problém paternalistického ruského chování k Ukrajině, stavícího Rusy do pozice *staršího bratra* pomáhajícího tomu mladšímu.¹³² Tyto tendence jsou v Putinových vystoupeních o Ukrajině během jeho prvního prezidentského období však znatelné velmi jemně. Není pouze záležitostí diktovanou snahou oslovit ukrajinského adresáta Putinových slov, že ve stejném rozhovoru z října 2004 Putin vystupuje vůči Ukrajině stále spíše partnersky. Vyzdvihuje totiž práci tehdejšího premiéra Viktora Janukovyče a potvrzuje „plné a absolutní uznání a respektování nezávislosti Ukrajiny nejen podél pevniny, ale také podél námořní hranice.“¹³³ O zdání partnerského přístupu se Putin snaží i nadále a apeluje na ukrajinskou suverenitu takto:

„(...) budeme dále pokračovat ve vytváření podmínek pro studium a využití ukrajinského jazyka, zejména v oblastech s ukrajinským osídlením. (...) Doufám, že naši ukrajinští kolegové vnímají věc stejně a mají stejný přístup. (...) A rád bych ještě jednou zdůraznil, že to je otázka vnitřních záležitostí Ukrajiny, vnitřní záležitost ukrajinské společnosti.“¹³⁴

---

¹³⁰ Intervju ukrajiniskim telekanalam «UT-1», «Inter» i «1+1», 26.10. 2004, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22661>. Veškeré překlady citací z ruského originálu byly provedeny autorkou diplomové práce.

¹³¹ Arkadij Moshes, „Russia – Ukraine: Entering a New Phase“ in *Ukraine on the Road to Europe*, ed. Lutz Hoffmann a Felicitas Möllers (New York: Springer, 2001), 24.

¹³² *Ibid.*, 24.

¹³³ Intervju ukrajiniskim telekanalam «UT-1», «Inter» i «1+1», 26.10. 2004, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22661>.

¹³⁴ *Ibid.*

Argumentaci ukrajinskou suverenitou využil Putin i při zahraničních setkáních. Během tiskové konference v roce 2002 při setkání s italským premiérem Silviem Berlusconiem a generálním tajemníkem NATO Georgem Robertsonem vyjádřil obavy Ruska ze vstupu Ukrajiny do NATO, i přes to však zmínil ukrajinskou suverenitu:

„Ukrajina je suverénní stát a má právo zvolit si způsob zajištění své vlastní bezpečnosti (...).“¹³⁵

Na základě analyzovaných vystoupení je možné konstatovat, že během prvního prezidentského období Vladimira Putina nelze mluvit o využití ukrajinského tématu jako nástroje vnitroruské konsolidace. Tato skutečnost může být dána tím, že se během Putinova prvního prezidentského období jeho moc teprve formovala a tehdejší Rusko proto neodpovídá autoritativnímu režimu tak, jak ho popisují balík s Kubátem. Podle Sestanoviče se Putinovy první silnější autoritativní tendence objevily teprve na sklonku prvního prezidentského období a začátkem druhého.¹³⁶ Tendence vytvářet vnějšího nepřítele a symboly za účelem sjednocení společnosti proti němu nebyly tématem Putinových projevů, naopak se jeho postoj k Ukrajině zdá být až téměř přátelským. Při dalším rozhovoru pro ukrajinskou televizi v roce 2004 odpověděl Putin na otázku, zda má kořeny na Ukrajině:

„Ale kdyby se najednou ukázalo, že mám takové rodinné vazby, byl bych na to jedině hrdý: Ukrajinu mám rád.“¹³⁷

Vyjádřil také své sympatie k ukrajinštině a de facto ji uznal jako samostatný jazyk, což je v rozporu s pozdějšími vyjádřeními, kdy je v Putinově rétorice ukrajinština považována za ruský dialekt.¹³⁸

„Samozřejmě, že rozumím určitým frázím v ukrajinštině, ale když je to v proudu řeči, samozřejmě ve vysokém tempu, je pro mě někdy těžké i pochopit podstatu toho, co se říká. I když mám ukrajinský jazyk rád, mám ho velmi rád.“¹³⁹

---

¹³⁵ Vyderzhki iz sovmestnojj press-konferencii s Predsedatelem Soveta ministrov Italii Silvio Berlusconi i Generalnym sekretarem NATO Dzhordzhem Robertsonom, 28.5. 2002, <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/21614>.

¹³⁶ Sestanovich, „Russian Democracy in Eclipse: Force, Money, And Pluralism“, 32.

¹³⁷ Intervju ukrajinskim telekanalam «UT-1», «Inter» i «1+1», 26.10. 2004, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22661>.

¹³⁸ Ksenija Turkova, „Putin, proshloe i Ukraina“, *Golos Ameriki*, 13.7. 2021: <https://www.golosameriki.com/a/putin-proshloe-i-ukraina/5964382.html>.

¹³⁹ Intervju ukrajinskim telekanalam «UT-1», «Inter» i «1+1», 26.10. 2004, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22661>.

3.2 Mezi dvěma prezidenty

Přístup ruského vedení k Ukrajině zaznamenal v prezidentských vystupováních posun od roku 2005, po prezidentských volbách na Ukrajině. V opakovaných volbách byl tehdy zvolen novým prezidentem prozápadní Viktor Juščenko místo Ruskem podporovaného kandidáta Viktora Janukovyče. Michail Zygar konstatoval, že Kreml, který do Janukovyčova vítězství věnoval úsilí mnoha svých poradců, pokládal tento výsledek za *neuvěřitelně bolestivou prohru*, což se následně zřetelně promítlo i do způsobu, jakým se Putin k Ukrajině vyjadřoval.¹⁴⁰ V únoru roku 2005 v rozhovoru pro Rádio Slovensko a slovenskou státní televizi STV byla ruskému prezidentovi položena otázka, zda pro-západní tendence v okolních státech mohou ovlivnit ruskou sféru vlivu. Ačkoliv ve své odpovědi stále odkazuje na partnerský vztah s Ukrajinou, události na Ukrajině zároveň odsuzuje jako neústavní:

„(..) Ale rád bych poznamenal, že s těmito státy – bývalými republikami Sovětského svazu – budujeme vztahy jako s rovnocennými partnery. A je samozřejmě na lidech těchto zemí, jak si uspořádají svůj život – s pomocí revolucí, nebo podle práva a ústavy v rámci demokratických institucí.“¹⁴¹

Tehdejší postoj ruského vedení k událostem na Ukrajině vycházel z několika faktorů. Podle Andrease Umlanda je hlavním zdrojem strach z přenesení podobných tendencí i na území samotného Ruska, v čemž se shoduje se Zygarem. Umland tento strach ilustruje na vývoji obou zemí na začátku nového tisíciletí. Zatímco rok 2004 byl pro Ukrajinu významným v rámci demokratizace, Putinovo Rusko směřovalo naopak k posílení autoritářství.¹⁴² Pro Putina, formovaného výcvikem KGB, bylo nepředstavitelné sesazení Janukovyče podporovaného Kremlem pomocí občanských protestů.¹⁴³ Problematické se stala rovněž část oficiálního narativu operující s respektováním ukrajinské suverenity a jejích vnitřních záležitostí. Události konce roku 2004 byly mezníkem, který odhalil limity tohoto respektování. Dotaz konfrontující ruského prezidenta s touto skutečností byl vysloven novináři v květnu stejného roku při rozhovoru pro německá média. Ve své odpovědi zvolil

---

¹⁴⁰ Michail Zygar, *Všichni muži Kremle* (Příbram: Pistorius, Olšanská, 2016), 121.

¹⁴¹ Intervju «Radio Slovensko» i slovackojj telekompanii STV, 22.2. 2005, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/22837>.

¹⁴² Andreas Umland, „Russia’s New “Special Path” After the Orange Revolution Radical Anti-Westernism and Paratotalitarian Neo-Authoritarianism in 2005–8“, *Russian Politics and Law*, listopad-prosinec 2012: 23 DOI: 10.2753/RUP1061-1940500602.

¹⁴³ *Ibid.*, 22.

Putin stejně tak jako v předchozím případě ospravedlnění obavami z *nezákonných metod*:

„Nejdůležitější věcí, která mě znepokojuje, je, že používání nezákonných metod politickém boji v postsovětském prostoru považují za naprosto nepřijatelné, protože přivádí obrovské území do stavu zmatku a destabilizace. (...) Znepokojuje nás pouze destabilizace v postsovětském prostoru. To nemůžeme připustit, protože národy v postsovětském prostoru jsou stále poměrně křehké, s nedostatečně zformovanými státními strukturami. Může dojít k situaci, ze které se později celá Evropa zachvěje.“¹⁴⁴

Z tohoto vyjádření je zřejmý také paternalistický přístup zmíněný Arkadijem Moshesem. Putin se staví do role jakéhosi dozorce, který má za úkol dohlížet na domněle křehké národy v postsovětském prostoru a ochránit tak zároveň stabilitu v Evropě. Tento cíl Putin potvrdil během téhož rozhovoru:

„Rád bych zopakoval: naším nejdůležitějším zájmem je udržet postsovětský prostor v normálním stavu, ne jej destabilizovat, naučit všechny občany našich zemí dodržovat zákony. Demokracie se nemůže rozvíjet bez demokraticky přijatých zákonů.“¹⁴⁵

Zatímco během prvního prezidentského období Vladimira Putina převážná většina vystoupení vytvářela dojem partnerského přístupu k Ukrajině, události v roce 2004 na Ukrajině daly znát meze tohoto přístupu. Ve druhém Putinově období proto s ohledem na neúspěch pro-ruského kandidáta v prezidentských volbách se rétorika směřovaná k Ukrajině sice snaží o zdání partnerství, výstupy však často toto partnerství podmiňují nebo ospravedlňují své výhrady. Poté, co se novým prezidentem Ruska stal v roce 2008 Dmitrij Medveděv a Vladimir Putin se přesunul na post předsedy vlády, se otevřené výhrady vůči ukrajinskému vedení promítly do proslovů ještě znatelněji. Vzájemné vztahy se vyostřily během ruské invaze do Gruzie. V rozhovoru pro ruská média v prosinci roku 2008 vyjádřil Medveděv dokonce i své zklamání z postupu ukrajinské vlády:

„Mohu vám upřímně říct, že mě to všechno samozřejmě štve. (...) Víte, že se řada ukrajinských vůdců rozhodla dodávat zbraně Gruzii a posílat do Gruzie lidi vycvičené střilet na ruské ozbrojené síly, a to nelze nazvat jinak než zločinem proti rusko-ukrajinským vztahům. (...) Problémem je, že na Ukrajině neexistuje efektivní vláda. Bohužel ukrajinský politický establishment je v nekonečné vzájemné konfrontaci mezi sebou. Obyčejní občané

---

¹⁴⁴ Intervju germanskim telekanalam ARD i CDF, 5.5. 2005, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22948>.

¹⁴⁵ Ibid.

*Ukrajiny trpí. Rusko-ukrajinské vztahy trpí.*¹⁴⁶

V tomto vyjádření je znatelný trend, který se silně ustanovil do většiny dalších výstupů ruského vedení směrem k Ukrajině: problémy vzájemných vztahů jsou vždy odůvodněny ukrajinskou vládou, zatímco vůči ukrajinskému lidu se ruská vláda staví ochranně.

Zlepšení vzájemných vztahů přišlo opět v roce 2010 s nástupem Viktora Janukovyče na ukrajinský prezidentský post. Podle Lilie Ševcovové se ruské zapojení do Janukovyčova vítězství stalo jasným signálem toho, že si Vladimir Putin vytvořil z Ukrajiny *vlastní projekt* a začal považovat Ukrajinu za součást ruské domácí politiky využitelnou k upevnění vlastního postavení.¹⁴⁷ Medveděv popsal nástup Janukovyče při návštěvě Ukrajiny v roce 2010 jako „obrácení listu ve vztazích mezi Ukrajinou a Ruskem.“¹⁴⁸ Ve stejném duchu reagoval i Janukovyč, který vyjádřil naději, že společně s Medveděvem etapu „chladných vztahů mezi Ruskem a Ukrajinou rychle vynahradí“.¹⁴⁹ Ve svých projevech v roce Janukovyčova nástupu využíval Medveděv zároveň odkazování na *historické vazby* Ruska a Ukrajiny a *bratrství* obou národů.¹⁵⁰ Janukovyčova spolupráce s Ruskem vyvolala také otázky ohledně geopolitického směřování Ukrajiny a jejího potenciálního členství v Evropské unii, které by nově blízké vztahy s Ruskem mohly komplikovat. Medveděv se ale podobně jako Putin v minulých obdobích držel linie o vnitřních záležitostech Ukrajiny:

*„Pokud jde o to, zda to něco usnadní nebo zkomplikuje (blízké rusko-ukrajinské vztahy, pozn.), budu k vám upřímný: nemůže to zkomplikovat nic. Pokud se ukrajinský lid rozhodne, že by měl usilovat o členství v EU – je to vaše volba.“*¹⁵¹

O rok později však při tiskové konferenci v Moskvě pronesl ruský prezident pravý opak. Na otázku ukrajinské tiskové agentury ohledně ruského postoje k evropské integraci Ukrajiny a vytvoření zóny volného obchodu odpověděl:

„Nevidím žádný problém s myšlenkou integrace Ukrajiny do Evropy. Ukrajina je přece suverénní země a sama se rozhoduje, kam se bude integrovat. (...) Jediné, co mohu říci s naprostou jistotou, je, že pokud se Ukrajina rozhodne pro evropskou cestu, tak samozřejmě

¹⁴⁶ Intervju vedušhim rossijskim telekanalam, 24.12. 2008,

<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/2602>.

¹⁴⁷ Lilia Ševcova, „The Russia Factor“, *Journal of Democracy*, č. 3, červenec 2014: 75 DOI: 10.1353/jod.2014.0038.

¹⁴⁸ Sovmestnaja press-konferencija s Prezidentom Ukrainy Viktorom Janukovichem, 21.4. 2010, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/7518>.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Intervju ukrainskim SMI, 16.5. 2010, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/7771>.

¹⁵¹ Ibid.

*bude obtížnější hledat nějaká řešení v rámci Společného hospodářského prostoru a Celní unie (...) Všichni, včetně mých ukrajinských přátel a kolegů, musí pochopit, že nelze sedět na dvou židlich najednou, ale je třeba si vybrat. (...) Evropská integrace je zcela normální cesta, všichni jsme evropské země, mám na mysli jak Ukrajinu, tak Rusko. (...) Ale buď tam, nebo tam – s největší pravděpodobností to nebude fungovat dohromady.*¹⁵²

Nelze proto tvrdit, že zdánlivě partnerský přístup počátku let 2000 pokračoval znovu poté, co se prezidentem stal pro-ruský kandidát. Ačkoliv na počátku Medveděv poukazoval na to, že s vlastním kandidátem na prezidenta bude *otočen list vzájemných vztahů*, z jeho projevů zůstává zřejmé, že si Rusko nárokuje Ukrajinu jako vlastní záležitost. Otázka evropské integrace byla hlavním tématem Janukovyčova prezidentství, proti které se Rusko silně vymezovalo. Původní tendence Janukovyče udržet dobré vztahy jak s Evropskou unií, tak s Ruskem, se brzy obrátila ve prospěch Ruska a dobré vztahy s Kremlem byly nadřazené.¹⁵³ V roce 2010 uzavřeli oba prezidenti Charkovskou dohodu týkající prodloužení ruského pronájmu námořní základny v Sevastopolu výměnou za zlevněný plyn pro Ukrajinu. Tato dohoda měla symbolizovat sblížení se Ruska a Ukrajiny po Janukovyčově nástupu do úřadu, podle Emmanuelle Amardon však brzy ukázala své limity zejména kvůli ukrajinskému odmítání vstoupit do celní unie s Ruskem, Kazachstánem a Běloruskem.¹⁵⁴ Medveděvovo *buď tam nebo tam* zmíněné ve výše citovaném výstupu proto odkazuje na tuto situaci. Se zvyšující se tendencí Ukrajiny o to stát se součástí evropské integrace je z projevů znatelná snaha Ruska ovlivnit rozhodování Ukrajiny. V roce 2012 Medveděv obvinil bývalého prezidenta Ukrajiny Juščenka ze špatných vztahů a vyjádřil svou naději v to, že Janukovyč „bude pragmatičtější a více reagovat na zájmy ukrajinského lidu“.¹⁵⁵ Rozlišení mezi *ukrajinským lidem* a jeho *elitami* je od této doby již znatelně patrné ve většině projevů ruského vedení.

Ostrý přístup k Ukrajině zesílil s nástupem Vladimira Putina do jeho třetího prezidentského období. Ševcova upozorňuje na souvislost *přitvrzení* vůči Ukrajině ze strany Putinova režimu a protestů, které se v Rusku odehrály v letech 2011-2012.¹⁵⁶ Protesty

---

¹⁵² Press-konferencija Prezidenta Rossii, 18.5. 2011,

<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/11259>.

¹⁵³ Emmanuelle Armandon, „Popular Assessments of Ukraine’s Relations with Russia and the European Union under Yanukovich“, *Demokratizatsiya*, číslo 2, jaro 2013: 291

https://demokratizatsiya.pub/archives/21_2_4K638525816L3721.pdf.

¹⁵⁴ *Ibid.*, 292.

¹⁵⁵ Intervju rossijskim telekanalam, 26.4. 2012,

<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/15149>.

¹⁵⁶ Ševcova, „The Russia Factor“, 75.

zasadily Putinovu režimu ránu a přiměly vládu přemýšlet nad vyšším utvrzením režimu. Ševcova definuje tzv. Putinovu doktrínu, která určila další směřování politiky Ruska i vůči Ukrajině: zaprvé, Rusko je civilizací se speciálním posláním chránit tradiční hodnoty symbolizované pravoslavím. Zadruhé, Rusko se povyšuje do role ochránce náboženství a křesťanů. Dále se podle Ševcovové jedná o spojování post-sovětského prostoru pomocí Euroasijské unie a ochranu *ruského světa* a ruskojazyčných menšin v zahraničí.¹⁵⁷ Tato ochrana ruských mluvících krajanů za hranicemi Ruska se postupně stala Putinovým nástrojem pro ospravedlnění vlastní agresivní politiky. Krátce před svým nástupem do třetího prezidentského období varoval Putin před dále nespecifikovaným *nacionalismem* a upozornil na škody, které způsobí rovněž blíže neurčené *etnické skupině*. Z kontextu však plynula možnost dosadit za abstraktní vyjádření jak ochranu ruské menšiny na území Ukrajiny, tak varování před ukrajinskými elitami:

„Nesmíme ale zapomínat, že jakýkoli nacionalismus a šovinismus působí obrovské škody především těm lidem a etnické skupině, o jejíž zájmy nacionalistům údajně jde.“¹⁵⁸

Ačkoliv v této době označoval Putin Ukrajinu oficiálně stále jako partnera, bylo od třetího Putina období možné pozorovat vzestup narativu o nacionalistech, který opodstatňoval rozlišování mezi ukrajinským *lidem* a jeho *elitami*. Během tohoto období je proto možné zaznamenat frekventovanější využití ukrajinského tématu zasadit do kontextu Loewensteinovy teze o budování vnějšího nepřítele v zájmu vlastního posílení. Podle Loewensteina je třeba zbavit nepřítele konkrétních lidských vlastností (lidskosti) tak, aby bylo možné se proti němu vymezit a jako nepřítele ho vnímat. Právě o odlidštění Ukrajinců analyzovaných projevech šlo. Ruští představitelé nikdy nestavěli do pozice nepřítele Ukrajince jako takové, ale konstruovali narativ dovolující označit za bezuzdné nepřítele ukrajinskou vládu a elity.

3.3 Ukrajina jako nepřítel

Mezníkem v přístupu k ukrajinskému tématu se stala ruská invaze na Krym v roce 2014. Od tohoto roku se prvotní snaha o zdání *partnerského* přístupu, jak tomu bylo na začátku tisíciletí, zcela vytratila. Na její místo nastupuje rétorika ne nepodobná rétorice uplatňované vůči „pracujícím“, „vykořisťovaným“ a kapitalistickým vládám již

---

¹⁵⁷ Ibid., 76.

¹⁵⁸ Intervju rossijskim telekanalam, 26.4. 2012, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/15149>.

Komunistickou internacionálou. Smysl řečí je ochranný vůči ukrajinskému lidu a částečně výhrůžný vůči jejím elitám. Jak v teoretické rovině zmiňuje Brooker, neustálá potřeba legitimizace autoritářských režimů často využívá jako jednotící prvek domnělou ochranu národních zájmů. Putin z tohoto pohledu tedy zcela logicky ve své rétorice zdůrazňuje ohrožení Ruska ze strany ukrajinských nacionalistů sponzorovaných Západem a podporovaných pátou kolonou uvnitř Ruska.¹⁵⁹ Vnitřní a vnější nepřítel tímto splývají v jedno, což Putinově režimu umožňuje zakročit na obou frontách pod záminkou ochrany národních zájmů. Pragmatické využívání ukrajinského tématu jako nástroje pro vlastní domácí konsolidaci je z Putinových výstupů v tomto období již zřetelně patrné. Klíčovým je v tomto ohledu Putinův projev ve Státní dumě federálního shromáždění Ruské federace z prosince 2014:

„V letošním roce jsme společně prošli zkouškami, které může zvládnout jen vyspělý, jednotný národ, skutečně suverénní a silný stát. Rusko v praxi prokázalo, že je schopno chránit své krajany a se ctí bránit pravdu a spravedlnost.“¹⁶⁰

V tomto proslovu je také jasně patrná Loewensteinem popsaná manipulace formování skupin a konstruování vzájemné pospolitosti pomocí vnějšího nepřítele. Za vnějšího nepřítele není považována Ukrajina jako celek, ale pouze její vedení, *elity*, které podle Putina narativu nejednají v zájmu lidu. Ukrajinské vedení je označováno za *oligarchy*, kteří místo naslouchání „přání lidu“ poklonkují Evropské unii, případně NATO a Západu jako celku. Integrace Ukrajiny s Evropskou unií po invazi na Krym už není popisována jako otázka *vnitřních záležitostí* s náznaky nespokojenosti s tímto rozhodnutím, ale jako katalyzátor zhoršení vztahů:

„Potřebujeme však stabilní a prosperující Ukrajinu. A doufáme, že se naše očekávání naplní. I když krize, která tam začala kvůli známé asociační dohodě s EU, je jakýsi umělý výmysl, naprostý nesmysl. Nechápu, proč se to stalo. Zdá se mi, že to prostě sloužilo jako nástroj ke změně režimu, nic víc, a nikdo se o lidi nestaral.“¹⁶¹

Hnutí za hlubší integraci s Evropskou unií, potažmo se Západem, představují hrozbu pro Putinův režim nejen na Ukrajině, ale v jakémkoliv jiném státě post-sovětského prostoru. Z

¹⁵⁹ Ševcova, „The Russia Factor“, 76.

¹⁶⁰ Poslanie Prezidenta Federalnomu Sobraniju, 4.12. 2014, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>.

¹⁶¹ Prjamaja linija s Vladimirom Putiny, 14.4. 2016, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/51716>.

tohoto důvodu podle Ševcovové sloužila Ukrajina Rusku jako příležitost zničit tyto tendence a s tím i odstrašit podobná potenciální hnutí v dalších zemích.

V roce 2018 v pořadu Přímá linka s Vladimírem Putinem byla rétorika od ruského prezidenta směrem k Ukrajině téměř výhružná. Na otázku, zda ukrajinská armáda využije mistrovství světa ve fotbale pro provedení ofenzivy odpověděl Putin:

*„Doufám, že nedojde k takovým provokacím. A pokud se tak stane, myslím, že to bude mít velmi vážné důsledky pro ukrajinskou státnost jako celek.“*¹⁶²

Toto vyjádření je zároveň i zmatečné ve smyslu definování, jak vlastně Putinův režim Ukrajinu vnímá. Už v roce 2008 podle ruského deníku Kommersant sdělil Putin tehdejšímu americkému prezidentovi Georgi Bushovi své nerespektování ukrajinské státnosti:

*„Georgi, ta Ukrajina není ani stát! Co je to Ukrajina? Část jejího území je východní Evropa a část, a to významnou, jsme darovali my!“*¹⁶³

Ve výše citovaném pořadu však Putin vyhrožuje vážnými důsledky právě pro ukrajinskou státnost. Tato ambivalence je zjevným průvodním jevem uvažování ruských elit ve vztahu k Ukrajině. Podle Ševcovové dokonce ruské politické elity přímo odmítají vnímat Ukrajinu jako samostatný nezávislý stát.¹⁶⁴

4. Ukrajinské téma a narativ dědictví *Velké vlastenecké války*

Mentality, jak je definují Balík a Kubát ve svém popisu autoritativních režimů, zpravidla operují s pojmy jako *vlastenectví* či *pravda* za účelem legitimizace režimu. Tento rys je v současném Rusku velmi znatelný na příkladu zacházení ruské vlády s připomínáním sovětské účasti v druhé světové válce. Loewenstein zmiňuje nutnost vytvoření společných rituálů za účelem vytvoření pospolitosti, za využití symbolů a emocí. Během posledních dvaceti let se v Putinově Rusku tímto společným rituálem stalo právě připomínání ruské účasti na sovětském vítězství jako *Velké vlastenecké války*, se kterým se pojí důraz na

---

¹⁶² Prjamaja linija s Vladimirom Putiny, 7.6. 2018, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/57692>.

¹⁶³ Olga Allenova, Elena Geda, Vladimir Novikov, „Blok NATO razoshelsja na blokpakety“, *Kommersant*, 7.4. 2008, <https://www.kommersant.ru/doc/877224>.

¹⁶⁴ Lilia Ševcova, „Russia's Ukraine Obsession“, *Journal of Democracy*, číslo 1 (leden 2020): 139 <https://doi.org/10.1353/jod.2020.0011>.

jednotu, národní hrdost a vlastenectví. V průběhu let od počátku Putinova nástupu se úměrně se zhoršením vzájemných vztahů s Ukrajinou během výstupů objevuje tendence zahrnout ukrajinské téma i do tohoto připomínání.

4.1 Dědictví *Velké vlastenecké války* v narativu ruských prezidentů

Během prvního prezidentského období Vladimira Putina se objevuje velmi brzy narativ o *překrucování* historie. V roce 2001 při proslovu k 60. výročí začátku útoku na Sovětský svaz označil tento útok za národní tragédii se slovy:

*„Budeme bránit pravdu o této válce. Bojujte proti jakýmkoli pokusům překroutit tuto pravdu a překroutit, ponížít a urazit památku padlých.“*¹⁶⁵

Tento narativ je jedním z hlavních, který Putin dlouhodobě využívá. Varování před *překrucováním historie* se v roce 2001 zdálo více abstraktním, postupem času se však tento argument stal součástí putinovské protizápadní rétoriky. Ta obsahuje pravidelná obvinění směřovaná směrem k Západu a nařčení z *přepisování historie* za účelem *oslabit Rusko*.¹⁶⁶ Z proslovu je rovněž patrná tendence spojující Putinovy projevy u příležitosti začátku a konce *Velké vlastenecké války*, kdy je památka historické události využita jako metafora pro varování přenesené na některou ze současných událostí, se kterými se ruská zahraniční politika potýká:

*„Svět se dodnes nezavil ideologií, které hlásají extrémní nacionalismus, náboženský fanatismus, myšlenky světovlády. Stále existují ti, kteří potřebují nové Führery. (...) Zločiny nacismu a jeho zhroucení jsou tím nejstrašnějším varováním pro všechny, kdo volají po vyhnání neruských a nepravoslavných věřících ze země. (...) Nenávist k cizincům a nesnášenlivost vůči jiným nevyhnutelně přerůstá v diktaturu a teror vůči vlastním lidem. (...)“*¹⁶⁷

Zmínky o náboženském fanatismu jsou při tomto typu proslovů charakteristické pouze pro Putinovo první prezidentské období. O rok později při 57. výročí, několik měsíců po

---

¹⁶⁵ Obrashenie v svjazi s 60-letiem nachala Velikojj Otechestvennoj vojny, 22.6. 2001, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21271>.

¹⁶⁶ „Putin says attempts to rewrite history aim to weaken Russia“, *TASS*, 15.11. 2022, <https://tass.com/politics/1536965>.

¹⁶⁷ *Ibid.*

teroristickém útoku 11. září, Putin otevřeně přirovnal terorismus k nacismu.¹⁶⁸

Od Putinova nástupu je především patrná tendence využívat projevy k výročí začátku a konce *Velké vlastenecké války* jako jednotící nástroj ruských občanů. Ve svém proslovu 60. výročí Hitlerova útoku na Sovětský svaz dal jasně najevo, že současné Rusko považuje za univerzálního dědice vítězství ve druhé světové válce:

*„Vážení občané Ruska! Den vítězství je naším nejdůležitějším svátkem, svátkem, kterého si náš lid nejvíce váží a již 56 let nám leží na srdci. Ne každý národ může takové vítězství počítat mezi své úspěchy. Být dědici tohoto vítězství je nejen velkou ctí, ale také velkou odpovědností.“*¹⁶⁹

Využití vítězství *Velké vlastenecké války* k silnějšímu sjednocení a vytváření sounáležitosti je praktika přetvářející toto *velké vítězství* v symbol, který má podle Loewensteina moc být využit za stejným účelem v různém kontextu. Příležitost oslav *Velké vlastenecké války* je proto postupně využita nejen jako sjednocovací prvek uvnitř Ruska, ale v rámci celého *ruského světa*, včetně Společenství nezávislých států. Zdůrazňování vítězství druhé světové války v putinovském narativu je rovněž jakousi formou aktivního zapomínání, jak jej definují Assmanovi. V rámci snahy o sjednocení ruské společnosti kolem památky hrdinství *Velké vlastenecké války* jsou Putinovým režimem záměrně opomíjeny aspekty druhé světové války, které do narativu nezapadají. Tím je zejména německo-ruské spojení před Hitlerovým útokem na Sovětský svaz nebo represe během Stalinova režimu. V roce 2007, kdy byla Ukrajina stále ještě přidruženým státem Společenství nezávislých států, označil Putin při svém proslovu památku vítězství druhé světové války jako sjednocující prvek Ruska a jeho „sousedů v zemích Společenství nezávislých států“¹⁷⁰ se slovy:

*„A ti, kteří se dnes snaží tuto neocenitelnou zkušenost bagatelizovat, kteří hyzdí pomníky válečným hrdinům, urážejí vlastní lidi, zasévají neshody a novou nedůvěru mezi státy a lidmi.“*¹⁷¹

V tomto výstupu zaznívá důraz na pomníky jakožto symboly mytologizovaného hrdinství. Propojenost autoritativního režimu se symbolikou zdůrazňují Linz i Loewenstein. Sovětské

---

¹⁶⁸ Vladimir Putin vystupil na přímě po sluchajhu 57-oj godovshhiny Pobedy v Velikojj Otechestvennoj vojne, 9.5. 2002, <http://kremlin.ru/events/president/news/43081>.

¹⁶⁹ Obrashhenie v svjazi s 60-letiem nachala Velikojj Otechestvennoj vojny, 22.6. 2001, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21271>.

¹⁷⁰ Vystuplenie na voennom parade v chest 62-oj godovshhiny Pobedy v Velikojj Otechestvennoj vojne, 9.5. 2007, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24238>.

¹⁷¹ Ibid.

pomníky památce *Velké vlastenecké války* zdůrazňují vliv Ruska v post-sovětském prostoru a symbolizují propojení bývalých sovětských republik navzdory rozpadu Sovětského svazu.¹⁷² Přítomnost sovětských pomníků se proto v určitém ohledu rovná přítomnosti Ruska. Projev z roku 2007 reaguje na nepokoje spojené v přesunutím sochy Bronzového vojáka v Estonsku. V reakci na rozhodnutí tamní vlády přesunout sochu sovětského pomníku vítězství druhé světové války z náměstí v centru Tallinnu na okraj města podnítila ruská vláda v Tallinnu několikadenní nepokoje.

Varovná rétorika v prosloveh připomínajících památku konce druhé světové války zesiluje úměrně s tím, jak se zhoršují ruské vztahy s Ukrajinou. Postupně se také objevuje čím dál tím silněji narativ o *nacistech*, který je využíván hojně v souvislosti s Ukrajinou. V roce 2010 při rozhovoru Dmitrije Medveděva pro časopis *Izvestija* byla tehdejšímu prezidentovi položena otázka týkající se přímo „událostí v pobaltských zemích, na Ukrajině a v Gruzii v posledních letech“¹⁷³, které „svědčí o tom, že historie druhé světové války je vykládána tak, aby vyhovovala některým politickým zájmům“.¹⁷⁴ Medveděv na tuto otázku přitakal moderátorovi se slovy:

„Zmínil jste několik zemí, ve kterých probíhá oslava nacistických zločinců.“¹⁷⁵

Jedná se o první přímé spojení Ukrajiny s narativem o *nacistech*. Otázka referuje k *posledním létům*, což vzhledem k času vedení rozhovoru odpovídá ukrajinským událostem ve volebním roce 2004 a nástupu prozápadního prezidenta Juščenka, kterého později Medveděv označil jako někoho, s kým byly vztahy „velmi, velmi složité“.¹⁷⁶ Tato strategie ruské vlády si vypůjčuje názvosloví ze druhé světové války za účelem pojmenování vnějšího nepřítel. Označení jako *nacisté*, *fašisté* nebo odvozená jména umožňují ruskému vedení tohoto nepřítel zhmotnit a zároveň snadno manipulovat s hranicí, kdo za vnějšího nepřítel bude a nebude považován.

Současně s narativem o přítomnosti domnělých nacistů sílí i již zmíněný narativ o přepisování historie. S postupem let se stává agresivnější a jeho namíření proti Ukrajině se

---

¹⁷² Aleksandra Kuczyńska- Zonik, „Russia’s Monument Policy in the Baltic States“ in *Russia and the EU: Spaces of interaction*, ed. Thomas Hoffmann, Andrej Makaryčev (London: Routledge, 2020), 52.

¹⁷³ Intervju Dmitrija Medvedeva gazete «Izvestija», 7.5. 2010, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/7659>.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Intervju rossijskim telekanalam, 26.4. 2012, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/15149>.

stává čím dál tím více zřejmé. Ve svém třetím volebním období varoval Putin na výročí konce *Velké vlastenecké války* proti „novým hrozbám s rysy agresivního nacionalismu“.¹⁷⁷ Tito *agresivní nacionalisté* a ti, co *oslavují nacistické zločince* nebo *bagatelizují* dědictví druhé světové války, slouží na základě Loewensteina jako vnější nepřítel. Během svého posledního volebního období Putin využil památku vítězství k zesílení své protizápadní rétoriky. V roce 2019 při setkání ruského organizačního výboru Vítězství obvinil z *přepisování historie* a propojení s nacismem přímo evropské struktury:

*„Pokusy překroutit tuto historickou pravdu neustávají. K nim se přidali nejen dědicové nacistických spolupachatelů. Nyní to došlo k některým docela slušným mezinárodním institucím a evropským strukturám.“*¹⁷⁸

Přímé obviňování Západu z podpory *přepisování historie* a podpory *novodobých nacistů* je od třetího prezidentského období Vladimira Putina čím dál vyostřenější. V posledních letech svého prezidentství už opouští dříve často abstraktní nařčení a vnějšího nepřítele pojmenovává přímo:

*„Evropa aktivně podporovala protiústavní ozbrojený převrat na Ukrajině.“*¹⁷⁹

Roli vnějšího nepřítele nehraje proto jen Ukrajina jako taková. V mnohých případech slouží Ukrajina jako náhradní nepřítel, který zastupuje Putinovo budování nenávisti proti Západu skrze Ukrajinu. Lilia Ševcova vysvětluje tento fakt tím, že se Rusko bojí konfrontovat odvěkého nepřítele, Západ, a volí proto strategii semknutí společnosti bojem proti *dostupnějšímu nepříteli*.¹⁸⁰

Mytologizace *Velké vlastenecké války* je silným konsolidačním prvkem uvnitř Ruska, jelikož poskytuje prostor pro posílení národní hrdosti a identity. Historická politika spojená s odkazy na druhou světovou válku, resp. na tu její část, kdy se SSSR zařadil do antihitlerovské koalice, je důležitým legitimizačním prvkem Putinova režimu. Ve vztahu k Ukrajině se však jedná rovněž o účinný nástroj vymezující vše ruské vůči jiné skupině, jak ji definuje Loewenestein. To umožňuje posléze tuto skupinu dehumanizovat jako vnějšího nepřítele a zároveň vyvolat dojem, že zásah proti tomuto nepříteli nevyvolá žádné negativní

---

¹⁷⁷ Voennyj parad na Krasnoj ploschadi, 9.5. 2018,

<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/57436>.

¹⁷⁸ Zasedanie Rossijskogo organizacionnogo komiteta «Pobeda», 11.12. 2019,

<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/62293>.

¹⁷⁹ Statja Vladimira Putina «Byt otkrytymi, nesmotrja na proshloe», 22.6. 2021,

<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/articles/65899>.

¹⁸⁰ Ševcova, „Russia's Ukraine Obsession“, 139.

následky. V rozhovoru Vladimira Putina pro TASS v roce 2020 je preventivní vyvinění z trestní zodpovědnosti za prakticky jakékoliv činy proti takto vytvořenému nepříteli nejvíce patrné:

„Sovětský svaz byl vystaven velmi hroznému, hroznému a neodpuštělnému útoku nacistického Německa. Ztratili jsme 27 milionů lidí, na světě není jediná země, která by utrpěla takovou ztrátu. A pokud si někdo na něco takového troufne, zopakujeme to.“¹⁸¹

Výraz *Zopakujeme to* navazuje na slogan zpopularizovaný v posledních letech v rámci mytologizace *Velké vlastenecké války* v Putinovském Rusku. Jeho pravděpodobným zdrojem je nápis na Reichstagu zanechaný neznámým sovětským vojákem v roce 1945:

„Za nálety na Moskvu. Za ostřelování Leningradu. Pro Tichvin a Stalingrad. Pamatujte a nezapomínejte. A pak to můžeme udělat znovu.“¹⁸²

Poslední věta nápisu se stala populární na sklonku oslav 9. května v roce 2012 a největší vzestup zažívá slogan od anektování Krymu v roce 2014.¹⁸³ Využitím sloganu *Zopakujeme to* dává Putin najevo posun své rétoriky vůči domnělému nepříteli. Zatímco v minulých letech svého prezidentství před nepřítelem spíše varoval, vyjádření v tomto rozhovoru vyznívá téměř výhrůžně. *Zopakujeme to* z úst Putina lze vyložit i jako výzvu těm, kteří by proti nepříteli potenciálně zasáhnout chtěli.

Role vítězství *Velké vlastenecké války* má také konsolidační potenciál v tom, že může být využita jako nástroj pro sjednocení nejen Rusů, ale i Rusů s Ukrajinci. Putin dlouhodobě zdůrazňuje *společný* ráz vítězství. V roce 2001 označil vítězství jako společné „sovětským lidem“¹⁸⁴, v roce 2007 zas v proslovu k výročí *Velké vlastenecké války* zmínil, že „Den vítězství nespojuje jen Rusy, ale také země Společenství nezávislých států“¹⁸⁵. V roce 2015 prezentoval v pořadu *Přímá linka* s Vladimírem Putinem jeden z volajících otázku na téma zákazu sovětských symbolů na Ukrajině, který „uráží všechny, kdo si váží historické paměti

---

¹⁸¹ O pamjati o Velikojj Otechestvennoj vojne, Staline i Gitlere (intervju TASS), 10.3. 2020, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/62963>.

¹⁸² Artem Efimov, „Kto i zachem pridumal lozung «Mozhem povtorit»? Specialnyj vypusk «Signal» — novojj ezhdnevnoj rassylki «Meduzy»“, *Meduza*, 9.5. 2022: <https://meduza.io/feature/2022/05/09/kto-i-zachem-pridumal-lozung-mozhem-povtorit>

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Obrashenie v svjazi s 60-letiem nachala Velikojj Otechestvennoj vojny, 22.6. 2001, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21271>.

¹⁸⁵ Na Krasnoj ploschadi sostojalsja voennyj parad v chest 62-jej godovshiny Pobedy v Velikojj Otechestvennoj vojne, 9.5. 2007, <http://kremlin.ru/events/president/news/39335>.

našeho společného vítězství“¹⁸⁶ a Putin tuto myšlenku opět podpořil.¹⁸⁷ V roce 2019 při každoroční tiskové konferenci vyjádřil lítost na tím, že neexistuje Sovětský svaz, a apeloval na rusko-ukrajinské spojení se slovy:

„*Ostatně v dokumentech nacistického Německa je napsáno: ‚využívat část slovanského obyvatelstva k práci‘ (...). Nešlo jen o zachování státnosti, šlo o zachování východoslovanského etnika – Rusů a stejných Ukrajinců.*“¹⁸⁸

V tomto proslovu dává Putin najevo ukrajinsko-ruskou sounáležitost apelováním na vděčnost za vítězství ve *Velké vlastenecké válce*, která podle něj Ukrajince zachránila. Tento narativ odpovídá častým paternalistickým tendencím v projevech ruského vedení směrem k Ukrajině. Z vystoupení tak mezi řádky vyplývá, že ačkoliv Putin zmiňuje zachování *Rusů a stejných Ukrajinců*, Ukrajinci by měli být Rusům ve skutečnosti vděční za záchranu.

4.2 Dědictví *Velké vlastenecké války* v narativu nadace Russkij mir

Rétorika operující s Ruskem a Ukrajinou jako s jednotným homogenním prostorem na základě historie *společného vítězství* převládá na oficiálních stránkách nadace Russkij mir od samého počátku založení nadace v roce 2007. Články zveřejněné na webových stránkách nadace navíc silně operují s narativem o *nacismu* na Ukrajině a jejich rétorika je vůči Ukrajině značně vyostřenější. Z pozice Medveděva a Putina zaznívá narativ o *fašistech* na Ukrajině v porovnání s články na webových stránkách nadace Russkij mir mírněji. Ačkoliv nadace Russkij mir zveřejnila ve sledovaném období v porovnání s prezidenty menší počet výstupů obsahující narativ dědictví *Velké vlastenecké války*, její články se podle Loewensteinovy teorie mnohem více zaměřují na dehumanizování vnějšího nepřítel. Z analýzy výstupů lze vyzorovat, že tam, kde si představitelé ruské vlády nemohou narativ vyostřit úplně do extrému, nadace Russkij mir může jít dál. A to i přes to, že se Putinovy výstupy proti Ukrajině postupně vyostřují.

V roce 2009 vyhlásilo Ruské velvyslanectví na Ukrajině soutěž esejů na téma *Jsme*

---

¹⁸⁶ Prjamaja linija s Vladimirom Putiny, 16.4. 2015, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/49261>.

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Bolshaja press-konferencija Vladimira Putina, 19.12. 2019, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/62366>.

dědici vítězství s dostupnými tématy jako *Velká vlastenecká válka ve vzpomínkách členů mé rodiny*, ale také *Existuje dnes fašismus?*.¹⁸⁹ Ze znění zadání posledního tématu jasně vyplývá, že *existence fašismu dnes* je předpokládána. Ten samý rok vydala nadace na svém webu článek člena Ruské akademie věd, Andreje Marchukova, který hodnotí vztah Ukrajiny ke *společnému vítězství* se slovy:

„SSSR (je, pozn.) srovnáván s Třetí říší a jeho vítězství je prezentováno jako další zotročení ukrajinského lidu Ruskem. Snaha vykreslit Ukrajinu nikoli jako vítěze, ale jako oběť je stále vtíravější.“¹⁹⁰

Marchukov operuje s výrazy jako *glorifikace OUN-UPA*, které označuje za fašistické, a zpochybňuje existenci ukrajinského národa. Zmínka o konfliktu mezi vykreslováním Ukrajiny jako vítěze nebo jako poraženého je pozoruhodná v tom, že nevědomě vytváří paralelu k přístupu ruského vedení vůči dědictví *velkého vítězství*: v rétorice ruských představitelů je pravidelně opakována tendence využívat *Velkou vlasteneckou válku* buď jako nástroj vytváření jednoty, nebo naopak vypůjčování si termínů z tohoto období za účelem vytvoření negativního sentimentu vůči části Ukrajinců.

Narativ o *nacistech a fašismu* na Ukrajině pokračuje intenzivněji rokem 2014 a invazí na Krym. V dubnu roku 2014 vydala nadace článek s názvem *Jak zůstat Rusem na Ukrajině*, kde využívá označení *nacisté* pro odpůrce ruské invaze na Ukrajinu.¹⁹¹ Tématem v článkách nadace *Russkij mir* se stalo i odstraňování sovětských památníků na Ukrajině. Další článek toto dění označuje za *věčnou válku* a uvádí, že jako proti reakce byly ničeny Banderovy pomníky a pomníky vůdcům OUN-UPA. Tyto akce označuje článek za *antifašistický odboj*.¹⁹² Jak upozorňují Balík s Kubátem, pomníky hrají v autoritativních režimech důležitou roli jako symbol pro komunikaci s veřejností. Tuto skutečnost lze vyvodit i z textu článku nadace *Russkij mir*, který se až s trpkostí staví k odstraňování sovětských pomníků:

„V postsovětském prostoru, který zažil státní vandalismus vůči historickým památkám Ruského impéria a po sovětském impériu, už není možné překvapit ničením a znesvěcením. A v tomto smyslu není Ukrajina se svým současným postojem k historické paměti ničím

¹⁸⁹ Luganskaja molodjozh napiset sochinenie na temu «My – nasledniki Pobedy», *Russkij mir*, 7.5. 2009, <https://russkiymir.ru/news/12854/>.

¹⁹⁰ «Nazad v budushhee»: vozvrashhenie k Malorossii, *Russkij mir*, 30.9. 2009, <https://russkiymir.ru/publications/85339/>.

¹⁹¹ Kak ostatsja ruskim na Ukraine, *Russkij mir*, 4.9. 2014, <https://russkiymir.ru/publications/149420/>.

¹⁹² Viktor Šestakov, „Pamjatniki Ukrainy. Vechnaja vojjna“, *Russkij mir*, 15.8. 2014, <https://russkiymir.ru/publications/148236/>.

*zvláštním a jedinečným.*¹⁹³

Symbolika je využita i v jiných textech nadace Russkij mir. Jak uvádí Loewenstein, využití symbolů slouží k posilování umělých pospolitostí zprostředkovává pocit účasti a poskytuje emocionální oporu. O silné působení na emoce usiluje další text zveřejněný na webových stránkách nadace Russkij mir z roku 2014 snažící se o kompromitaci ukrajinské armády:

*„Známky příměří na Ukrajině odsunuly stranou strašlivé zločiny hodné památky španělské Guernice, běloruské Katyně nebo českých Lidic. Touhu přinést světu poznatky o zabíjení, které ukrajinská válka uvedla do proudu, však nelze zastavit. 14. září, na Mezinárodní den památky obětí fašismu, sestavil Russkij Mir svůj vlastní seznam barbarských událostí, které se zapíší do dějin jako genocida ukrajinského lidu a možná i jako obyčejný fašismus.*¹⁹⁴

Od anexe Krymu Ruskem v roce 2014 je také možné pozorovat ještě větší vyostření rétoriky v textech nadace Russkij mir. Pojem *obyčejný fašismus*, zmíněný v citaci výše, se například v jiné formě objevil i v článku z roku 2018. Článek s titulkem *Obyčejný nacismus* využívá debaty k postavení ruského jazyka na území Ukrajiny a podává čtenáři zavedení ukrajinštiny jako jediného úředního jazyka jako *cestu do nacismu*.¹⁹⁵

Z analyzovaných výstupů nadace Russkij mir vyplývá, že na rozdíl od ruských prezidentů, Russkij mir mnohem četněji operuje s termíny jako *nacismus* a *fašismus*. Zatímco z výstupů prezidentů vychází v mnoha případech dědictví *Velké vlastenecké války* jako nástroj sjednocení Rusů a Ukrajinců, nadace Russkij mir se soustředí ve svých článcích spíše na vykreslení opozice vůči Rusku na Ukrajině jako nepřítel, k čemuž si vypůjčuje terminologii druhé světové války. Texty tak slouží převážně k dehumanizaci nepřítele, jak ji popisuje Loewenstein, aby bylo dostatečně možné uvěřit pocitu, že za akce proti tomuto nepříteli nebude vyžadována zodpovědnost. Texty tak předem připravují pole pro potenciální ospravedlnění akcí proti tomuto nepříteli, proti kterému by ruská vláda mohla zasáhnout.

---

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ Vladimír Emeljanenko, „Vojna nichego ne spisjet“, Russkij mir, 13.9. 2014, <https://russkiymir.ru/publications/149996/>.

¹⁹⁵ Michail Šechtman, „Obyknovennyj nacizm. Na Ukraine khotjat ostavit russkij jazyk tolko na kukhnjakh“, *Russkij mir*, 27.9. 2018, <https://russkiymir.ru/publications/246649/>.

4.3 Dědictví *Velké vlastenecké války* v narativu Ruské pravoslavné církve

Nejmenší výskyt odkazu na dědictví *Velké vlastenecké války* je přítomný v narativu Ruské pravoslavné církve. Nejčastěji je na *Velkou vlasteneckou válku* odkazováno v souvislosti se společnou historií Rusů a Ukrajinců. Na rozdíl od předchozích aktérů se také v rétorice Ruské pravoslavné církve neobjevuje využití terminologie z druhé světové války pro přímé označení Ukrajinců za *nacisty* nebo *fašisty*, operují však s podobnými varováními jako ruští prezidenti před abstraktním *hitlerismem* a *nacismem*. Tato tendence je zřetelná v projevu patriarchy Kirilla z roku 2009:

„*Naši lidé (Rusové a Ukrajinci, pozn.) zaplatili kolosální oběť za osvobození Evropy a celého světa. A proto ospravedlnění hitlerismu a nacismu, ať už je toto ospravedlnění provedeno jakoukoli omáčkou, je ospravedlněním zla, takového zla, které se v politické praxi v celé historii lidstva neseťká.*“¹⁹⁶

Poslední zřetelnější vyjádření k tomuto tématu nalezneme v rozhovoru s abatyší Serafinou z kláštera v Oděse:

„*75. výročí vítězství ve Velké vlastenecké válce je pro nás všechny velkým svátkem, svátkem se slzami v očích. A když na Ukrajině vyvstane otázka, zda je nutné to dnes slavit, nemám ani já, ani naše sestry, ani nikdo z obyvatel Oděsy, které znám, jiný názor – je to nutnost!*“¹⁹⁷

V rozhovoru s abatyší je patrný trend, který ve vztahu k odkazu na druhou světovou válku vystupování činitelů Ruské pravoslavné církve obsahují. Při zmínění válečného dědictví nejčastěji totiž vyjadřují jakousi samozřejmost oslav a nepochopení toho, proč by ho vůbec někdo neměl chtít oslavovat. Ve své rétorice nedělají rozdíly mezi Rusy a Ukrajinci. V naprosté většině se podobně jako ruští prezidenti staví kriticky k *ukrajinským elitám*, a naopak k *lidu* přistupují ochranně, jako k někomu, kdo trpí pod vlastní vládou. Narativ o dědictví *Velké vlastenecké války* je však v projevech Ruské pravoslavné církve zřetelný minimálně v porovnání s předchozími dvěma aktéry. Církevní představitelé nejčastěji odkazují na toto dědictví právě ve spojitosti s konceptem *společného kulturního prostoru* mezi Ruskem a Ukrajinou, v němž využívají *Velké vlastenecké války* jen jako

---

¹⁹⁶ Vystupenie Svjatejšheho Patriarkha Kirilla v prjamom ehfire ukrajskogo telekanala «Inter», 28.7. 2009, <http://www.patriarchia.ru/db/text/706055.html>.

¹⁹⁷ Igumenija Serafima (Shevchik): «Monashество na Ukraine reshitelno nastroeno khranit edinstvo so svoejj materju — Russkojj Pravoslavnoj Cerkovju», 10.2. 2020, <http://www.patriarchia.ru/db/text/5590143.html>.

občasného podpůrného argumentu.

5. Rusko a Ukrajina jako *společný kulturní prostor*

Vytváření mýtu o *společném prostoru* a homogenitě Ruska a Ukrajiny je jedním z hlavních argumentů Putina režimu pro ospravedlnění nároků na si území Ukrajiny. Jak uvádějí Brudny a Finkel ve svém článku, spojení bývalých území tzv. Velkého Ruska prosazovali po nástupu Putina zejména ruští nacionalisté a do myšlenky *znovu spojení celého ruského národa* zahrnovali Ukrajinu i Bělorusko.¹⁹⁸ Tyto myšlenky postupně převzaly elity strany moci Jednotné Rusko. Podle autorů se tato tendence projevovala v rétorice Putina vyjádřením lítosti nad rozpadem Sovětského svazu a pravidelným obviňováním Severoatlantické aliance a Západu z podrývání ruských národních zájmů šířením barevných revolucí v post-sovětském regionu.¹⁹⁹

5.1. Narativ *společného kulturního prostoru* Ruska a Ukrajiny v projevech ruských prezidentů

Téma *společného kulturního prostoru* Ruska a Ukrajiny se v projevech ruských prezidentů v posledním dvacetiletí objevoval v několika pro ruskou centrální moc zásadních rovinách. Prezidenti jednak odkazovali na geografickou homogenitu společného prostoru, dále na propojení obou národů v *tisícileté historii* a operovali také ve sféře náboženství, když si nárokovali *společné dědictví svaté Rusi*. Jak uvádí Miller, Putina rétorika o *jednom lidu* vychází z konkrétní interpretace historie carského Ruska. Apel na společnou identitu obou národů podle něj navíc souvisí s úzkým propojením ruské zahraniční politiky a konceptu ruské identity jako takovým.²⁰⁰ Ruské vedení dlouhodobě upozorňuje na *zvláštní propojení* mezi Ruskem a Ukrajinou, na společnou rusko-ukrajinskou identitu. V roce 2008 se bývalý prezident Medveděv o svém vnímání těchto vztahů poprvé zmínil širěji:

---

¹⁹⁸ Yitzhak M. Brudny, Evgeny Finkel, „Why Ukraine Is Not Russia: Hegemonic National Identity and Democracy in Russia and Ukraine“, *East European Politics and Societies*, Volume 25 č. 4, listopad 2011: 819 <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0888325411401379>.

¹⁹⁹ *Ibid.*, 819.

²⁰⁰ Kari Roberts, „Understanding Putin: The politics of identity and geopolitics in Russian foreign policy discourse“, *International Journal*, 2017: 3 <https://doi.org/10.1177/0020702017692609>.

„Mezi Ruskem a Ukrajinou by měly existovat zvláštní vztahy – vztahy bratrské, vztahy založené na tisícileté historii, na společných hodnotách, na úzkém propojení ekonomik, na genetickém spojení mezi lidmi.“²⁰¹

Medveděvovo vyjádření bylo současně prvním případem, kdy představitel ruského státu odkázal na koncept *společné tisícileté historie* mezi Ruskem a Ukrajinou. Rok 2008, snad o to více, že Rusko zahájilo válku proti Gruzii, byl pro rozvíjení narativu o *společném kulturním prostoru* mezi Rusy a Ukrajinci ze strany ruských prezidentů klíčovým. Od této doby začaly zaznívat odkazy tohoto rázu výrazně častěji, přičemž převládal zvláštní důraz na ruskou kulturu, historii a jazyk, který se stal význačným rysem Putinova prezidentství.

Propojování vlastní identity s Ukrajinou se v rétorice prezidentů Ruska pochopitelně nevztahuje pouze na Ukrajince. Projevuje se i ignorováním ostatních etnik tvořících postsovětský prostor a vyvyšováním vlastní kultury do ostatním nadřazeného postavení. V prosinci roku 2012 přednesl Putin po svém návratu do funkce prezidenta projev v Dumě, ve kterém dal toto jasně najevo:

„Rusko se po staletí vyvíjelo jako mnohonárodnostní stát, civilizace, držená pohromadě ruským lidem, ruským jazykem a ruskou kulturou (...). Pro planetu jsme bez ohledu na naši etnickou příslušnost byli a zůstáváme jedním lidem. Vzpomínám si na jedno ze svých setkání s veterány (...). Jeden z veteránů, podle národnosti ne-Rus, řekl: "Pro celý svět jsme jeden lid, jsme Rusové." Tak to bylo za války, tak to bylo vždycky.“²⁰²

Zatímco před svým třetím prezidentským obdobím do jisté míry uznával Putin ve svých výstupech Ukrajinu jako samostatnou kulturu, v tomto projevu je již zcela patrné, že pro Putina je Rusko a Ukrajina homogenní prostor. Rok 2012 a návrat Putina do funkce navzdory rozsáhlým protestům je mezníkem ve využití *ukrajinské otázky* pro vnitřní politiku Ruska. Pro ruskou identitu (tak jak je formována ruskou vládou) je přítomnost Ukrajiny v ruském orbitu zásadní jak v otázce udržení si postavení velmoci, tak v otázce blízkosti původní Kyjevské Rusi, považované za kolébku současného pravoslavného Ruska. Ševcova upozorňuje na Putinův zesílený protizápadní sentiment po jeho návratu v roce 2012, který často promítal do svého přístupu k Ukrajině a zejména jejímu politickému vedení.²⁰³

---

²⁰¹ Intervju vedushhim rossijskim telekanalam, 24.12. 2008, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/2602>.

²⁰² Poslanie Prezidenta Federalnomu Sobraniju, 12.12. 2012, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>.

²⁰³ Ševcova, „Russia's Ukraine Obsession“, 139.

Vrchol rétoriky o společném prostoru Ukrajiny a Ruska přišel v roce 2014 společně s ruskou invazí na Krym. Operování se *společnou tisíciletou historií* a homogenitou Rusů a Ukrajinců sloužilo v tomto období jako jeden ze způsobů ospravedlnění invaze a anektování Krymu s odkazem na *ochranu* ruský mluvících Ukrajinců. V srpnu roku 2014 na Všeruském fóru mládeže v Seligeru při svém vystoupení Putin hovořil o *tragédii* na východní Ukrajině a dodal:

*„Jsou tu lidé, kteří mají své názory, je tady spousta historiků, dokážou se dohadovat o historii naší země, ale zdá se mi, že ruský a ukrajinský lid je prakticky jeden národ, ať si říká, kdo chce cokoli.“*²⁰⁴

Podobné vyjádření uvedl i v listopadu 2014 poskytl Putin rozhovor pro TASS, kde řekl:

*„Když mluvím s lidmi například z Krymu nebo ze stejného východu Ukrajiny, ptám se: jaké jste národnosti? Někteří říkají: my v tom ani neděláme rozdíly.“*²⁰⁵

Všechna vyjádření tohoto typu odpovídají ochraně konceptu *ruského světa* ze strany ruské vlády, jehož je Ukrajina hlavní součástí. Tato povinnost ochrany vyplývá z tzv. Putinovy doktríny, jak ji definuje Ševcova, která anexi Krymu považuje za demonstraci ochrany *ruského světa*.²⁰⁶ Na základě Loewensteinovy definice lze shrnout, že od ruské anexe Krymu slouží *ruský svět* jako uzavřená skupina, s jejíž pomocí je určován vnější nepřítel. Členové uvnitř skupiny jsou propojeni společnými, avšak uměle vytvořenými rituály, za něž je možné dosadit mytologizaci *Velké vlastenecké války* ze strany ruské vlády a narativ o *společném homogenním prostoru*. Vše nacházející se vně této skupiny, jejíž hranice lze shora manipulovat podle aktuální potřeby, lze považovat za vnějšího nepřítele. Tím je v tomto případě *Západ* (NATO a Evropa) a ukrajinské elity, které jsou podle Kremlu na Západ napojeny. Využíváním odkazů na *společný prostor*, společnou historii a vyjádřeními o *jednotném lidu* vytváří Putin jen další způsoby, jak více konsolidovat prostor uvnitř skupiny, a tudíž umožnit její silnější sebeidentifikaci vůči vnějšku.

Vrcholem roku 2014 bylo pro ruskou politiku Putinovo prosincové vystoupení na půdě Dumy Federálního shromáždění:

---

²⁰⁴ Vserossijskijj molodjozhnyjj forum «Seliger-2014», 29.8. 2014, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/46507>.

²⁰⁵ Intervju informacionnomu agentstvu TASS, 24.11. 2014, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/47054>.

²⁰⁶ Ševcova, „The Russia Factor“, 76.

„V letošním roce jsme společně prošli zkouškami, které může udělat jen zralý, jednotný národ, skutečně suverénní a silný stát. (...) Uvědomili jsme si neoddelitelnost, celistvost tisícileté cesty naší vlasti. A věříme v sebe. Že můžeme dosáhnout hodně a dosáhnout všeho.“²⁰⁷

Putin v tomto proslovu dokazuje, jak silný prvek hraje Ukrajina pro konsolidaci Ruska. Důraz na jednotu a suverenitu Ruska podtrhuje apelem na sebedůvěru, která je podle něj spojena s *tisíciletou ruskou historií*. Jinými slovy, Putin v tomto projevu propojuje celý význam konsolidačního potenciálu ukrajinského tématu. Na základě vlastní invaze na ukrajinské území označuje Rusko za *zralý, jednotný národ* a *silný stát*. Odkazuje na uvědomění si *tisícileté cesty* Ruska, čímž rovněž zahrnuje Ukrajinu do této cesty vzhledem k jejímu významu pro svůj režim.

Od této chvíle Putin výhradně referuje o Ukrajincích jako *bratřech* a součásti *ruského národa*.²⁰⁸ Vrcholem veřejné prezentace jeho politiky vůči Ukrajině je článek *O historické jednotě Rusů a Ukrajinců* zveřejněný v červenci roku 2021. Tato dlouhá esej Vladimira Putina shrnuje jeho výklad dějin týkajících se Ruska a Ukrajiny, kde nárok na ukrajinskou samostatnost popírá. Historické vazby mezi Ukrajinci a Rusy (ale také Bělorusy) datuje do starověké Rusi a pojmenování Ukrajina označuje jako pohraniční nebo okrajové území a referuje k ní jako k *Malé Rusi*, zatímco Rusko jako takové označuje za *Velkou Rus*.²⁰⁹ Alexej Miller však ve svém článku s tímto rozdělením polemizuje a dokazuje naopak, že původní význam slova *Malá Rus* neodkazuje k něčemu podřadnějšímu, ale jedná se naopak o centrum, kolem kterého se až následně vytvořila *Velká Rus*.²¹⁰ Hierarchicky by tedy *Malá Rus* měla stát výše. To však Putin nepřipustil a ukrajinskou suverenitu považuje za reálnou jen tehdy, bude-li utvářena ve spolupráci s Ruskem. Rovněž dodal, že současná ukrajinská existence je založena na *nenávisti k Rusku*.²¹¹ Dodejme, že na ukrajinské straně nezůstal Putinův útok proti samotné koncepci ukrajinského národa a státnosti bez odpovědi. Ústav dějin Ukrajiny vydal v reakci na esej článek ukrajinských historiků, kteří označili Putinovy

---

²⁰⁷ Poslanie Prezidenta Federalnomu Sobraniju, 4.12. 2014, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>.

²⁰⁸ Prjamaja linija s Vladimirom Putiny, 15.6. 2017, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/54790>.

²⁰⁹ Statja Vladimira Putina «Ob istoricheskom edinstve russkikh i ukraincev», 12.7. 2021, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>.

²¹⁰ Miller, „National Identity in Ukraine: History and Politics“, 95.

²¹¹ Statja Vladimira Putina «Ob istoricheskom edinstve russkikh i ukraincev», 12.7. 2021, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>.

myšlenky za odpovídající době carského Ruska.²¹²

5.2 Narativ *společného kulturního prostoru* Ruska a Ukrajiny na základě výstupů nadace Russkij mir

Nadace Russkij mir stejně tak jako v případě tématu *Velké vlastenecké války* rozšiřuje narativ ruských prezidentů ve svých článcích. V případě odkazování ke *společné rusko-ukrajinské* historii zaznamenaly články nadace vrchol během Putinova třetího volebního období, což kopíruje i intenzitu, s jakou téma využívá ve svých výstupech Putin.

První článek nadace tohoto typu se objevil již těsně po jejím založení v roce 2008. Článek v duchu putinovské rétoriky kritizuje ukrajinskou elitu z příklonu k západu a navrhuje *rozvoj ruského prostoru na Ukrajině* jako projekt, na kterém je třeba pracovat.²¹³ Článek operuje s termínem *ruský civilizační projekt* a uvádí, že „evropská volba se s civilizací Ukrajiny neshoduje.“²¹⁴ V článku se promítá smysl pro ruské poslání, který je součástí Putinovy zahraniční politiky. Curanović ve své knize rozpracovává tuto problematiku a uvádí, že budování jakési mise je nedílnou součástí vytváření vlastní identity uvnitř impéria.²¹⁵

Snaha o etablování Ukrajiny jako součásti *ruského světa* se promítá do většiny článků nesoucí ukrajinské téma. Tentýž rok zveřejnila nadace článek, který se k hrozbám pro *jednotu ruského světa* vyjádřil takto:

„Příklad Ukrajiny, kde se úřady, většina médií, a dokonce i zástupci akademické obce zapojují do protiruské propagandy, ale zároveň se značná část populace cítí, že patří do většího ruského světa, je v tomto smyslu důležitá a orientační.“²¹⁶

Jedná se o stejný narativ mnohokrát využitý ruskými prezidenty, který staví do protikladu ukrajinské elity a obyvatele Ukrajiny, kteří podle oficiálního narativu na své elity doplácí. Podobná rétorika se nese i dalšími texty. V roce 2013 zveřejnila nadace rozhovor s ředitelem Institutu zemí Společenství nezávislých států Zatulinem, který na schválení návrhu asociačních dohod s EU na Ukrajině odpověděl „existuje šance ponechat Ukrajinu v zóně

²¹² Vidguk Ukraïnskikh Istorikiv na stattju V.Putina "Pro istorichnu ednist rosijan ta Ukraïnciv", <http://resource.history.org.ua/item/0015897>, 2.

²¹³ Spor ob Ukraïne, *Russkij mir*, 16.5. 2008, <https://russkiymir.ru/publications/85267/>.

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ Alicja Curanović, *The sense of mission in Russian foreign policy: destined for greatness!* (London: Routledge, 2021), 29.

²¹⁶ Ukraïna, Rossija i Russkij mir, 1.11. 2008, <https://russkiymir.ru/publications/85276/>.

ruského vlivu“²¹⁷ a opět kritizoval ukrajinské elity.

Zvláštním rysem článků zveřejněných na stránkách nadace Russkij mir je jejich časté odkazování na pravoslavné náboženství a spojení s Ruskou pravoslavnou církví. Tato skutečnost může být vysvětlena oficiálním propojením mezi Ruskou pravoslavnou církví a nadací Russkij mir a zároveň myšlenkou Ruské pravoslavné církve jako nositele *ruského světa*.²¹⁸ Články tohoto typu často odkazují na Kyjev jako *kolébkou Ruska* a kladou důraz na *historické kořeny* Ruska na území Ukrajiny, které jsou spojeny s pravoslavím. Nejlépe toto propojení dokládá článek nadace z roku 2018 věnující se snaze ukrajinské pravoslavné církve odtrhnout se od Moskevského patriarchátu. Text s názvem *Nikdy nepřestaneme považovat Kyjev za matku ruských měst* obviňuje bývalého ukrajinského prezidenta Porošenka ze snahy „politicky přeformátovat duchovní život ukrajinského lidu s jediným cílem, aby neměl nic společného se svým ruským bratrem a sousedem.“²¹⁹

Ačkoliv je na stránkách nadace Russkij mir nepatrně více výstupů operujících s narativem o *historické jednotě* Rusů a Ukrajinců, na rozdíl od výstupů ruských prezidentů nebo Ruské pravoslavné církve nejsou tak silné. Russkij mir slouží proto spíše jako podpora pro výstupy prezidentů.

5.3 Ruská pravoslavná církev jako nositel myšlenky *ruského světa*

V roce 2009, tedy dva roky po oficiálním založení nadace Russkij mir, se k nadaci připojil Moskevský patriarchát podpisem smlouvy o spolupráci mezi tehdejším výkonným ředitelem nadace Vjačeslavem Nikonovem a patriarchou Kirillem.²²⁰ Od té doby je to právě Ruská pravoslavná církev, která hraje zásadní roli v prosazování myšlenky *ruského světa*. Za jakýsi ustanovující bod této spolupráce lze považovat projev patriarchy Kirilla v roce 2009 na ukrajinském televizním kanálu Inter, který započal slovy:

„Odkud se vzala Rus? Vzešla odtud, z kyjevských kopců. Zde je počátek naší víry, počátek naší církve, zde je počátek státnosti, z níž později vzešla státnost samostatných subjektů. Zde

---

²¹⁷ Konstantin Zatulin: Mosty s Ukrajinou pocti sozhzheny, 3.10. 2013, <https://ruskiymir.ru/publications/88193/>.

²¹⁸ Alicja Curanović, „Russia’s Mission in the World“, *Problems of Post-Communism*, (66:4): 7 DOI: 10.1080/10758216.2018.1530940.

²¹⁹ Julia Gorjačeva, „«My nikogda ne perestanem schitat Kiev materju gorodov russkikh»“, *Russkij mir*, 22.10. 2018, <https://ruskiymir.ru/publications/247643/>.

²²⁰ Jevgenij Verlin, „I vsekh nas sobral fond "Russkij mir"!“, *Russkij mir*, 1.12. 2009: <https://rusmir.media/2009/12/01/assamblea>.

je naše historická minulost a možná někoho překvapím, ale v jistém smyslu se zde rozhodne i o naší budoucnosti.“²²¹

Tento samotný výrok předurčuje narativ, jakým se následné roky ubírají další vyjádření ruských církevních elit, které apelují na *společnou historickou jednotu*. Podle Thomase Bremera působícího na univerzitě v německém Münsteru je koncept *ruského světa* prezentován jako jakýsi historicky předurčený celek přesahující jakékoliv současné hranice.²²² Ze stejného důvodu proto slouží i jako jakási garance *jednoty* národů v budoucnosti, bez ohledu na hranice, jelikož kulturní a historické vazby vnímá tento koncept ve své interpretaci nadřazeně politickým uskupením.²²³ Myšlenky *ruského světa* však nezaznívají jen z výstupů patriarchy Kirilla. V roce 2010 místopředseda odboru pro vnější církevní vztahy moskevského patriarchátu opat Filip zdůraznil příslušnost Ukrajiny v konceptu *ruského světa* slovy:

„To, co jsem právě popsal, lze připsat duši ruského světa, ale jaké jsou jeho viditelné rysy? Především jsou to země, které vzešly z historické Rusi a které s ní byly spojeny úzkými vazbami společného osudu po dlouhou historickou dobu. Jádro ruského světa tvoří tři státy – Bělorusko, Rusko a Ukrajina. Všechny tři země jsou přímými dědici Kyjevské Rusi.“²²⁴

Zásadní roli v rétorice ruské pravoslavné církve hraje odkazování se na *historickou Rus*. Autorka Alicja Curanović ve svém článku popisuje zaměnitelnost pojmů *svatá Rus* a *Russkij mir*, oba pojmy však souvisí s dalším konceptem úzce propojeným s rétorikou o *ruském světě*, jímž je ruský mesianismus.²²⁵ Tato tendence je zřetelně vidět v projevu patriarchy Kirilla při příležitosti zahájení 17. Světové ruské lidové rady v roce 2013:

„Dnes jsme otevřeli velmi hluboké a důležité téma k diskusi: ‚Rusko je země-civilizace. Solidární společnost a budoucnost ruského lidu‘. (...) V jistém smyslu je Rusko synonymem pro Rus. Dnes máme jinou geopolitickou realitu, kdy v rozlehlosti tohoto historického Ruska vznikly samostatné státy, z nichž mnohé jsou také dědici této historické Rusi. Proto, když

²²¹ Vystuplenie Svjatejšhego Patriarkha Kirilla v prjamom ehfire ukrainskogo telekanala «Inter», 28.7. 2009, <http://www.patriarchia.ru/db/text/706055.html>.

²²² Thomas Bremer, „How the Russian Orthodox Church Views the "Russian World"“, *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, Vol. 35 : Iss. 3 , Article 4: 44 <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol35/iss3/4>.

²²³ Ibid., 44.

²²⁴ Zamestitel predsedatelja OVCS: «Russkij mir — ehto civilizacionnaja obshhnost, obrazovannaja obshhimi cennostjami i obshhim opytom obshhestvennogo stroitelstva», 17.6. 2010, <http://www.patriarchia.ru/db/text/26208.html>.

²²⁵ Alicja Curanović, „Russia’s Mission in the World“, *Problems of Post Communism*, 2018: 3 <https://doi.org/10.1080/10758216.2018.1530940>.

*mluvím o Rusku, mám vždy na mysli tento velký civilizační prostor.*²²⁶

Právě důraz na *velký civilizační prostor* je klíčový v rétorice operující s ruským mesianismem. Curanović ve svém výzkumu uvádí, že z celkového počtu zkoumaných výstupů zveřejněných na oficiálních webových stránkách Ruské pravoslavné církve se jedna celá kategorie vyznačovala klíčovým slovem *mise* ve spojitosti s ruskou historií, zajištěním míru a působením mimo hranice současného Ruska.²²⁷ Přesvědčení o civilizačním poslání Ruska úzce souvisí s představou, že právě Rusko má naplnit jakýsi *ideál spojujícího prvku, ochránce* tradičních hodnot. Toto předurčení přispívá k vizi Ruska jako velmoci, jež má zároveň sehrávat zásadní roli v řešení mezinárodních otázek. Z proslovu patriarchy Kirilla v roce 2013 je tato tendence patrná:

„Rusko jako země-civilizace má světu co nabídnout. A to naši zkušenost s budováním spravedlivých a mírových mezietnických vztahů. (...) Ale kromě toho máme jako civilizace zvláštní zkušenost multipolární a multistrukturální existence. Máme tradici sebekontroly, která je tak důležitá v prostředí hrozícího nedostatku zdrojů a akutní ekologické krize. Jedná se o koncept morálních hodnot, který neumožňuje znehodnocovat instituci rodiny a ničit životní orientaci jednotlivce, stejně jako Bohem určené vztahy mezi muži a ženami.“²²⁸

Jedním z nejdůležitějších pilířů rétoriky Ruské pravoslavné církve je koncept *tisícileté historie Ruska*. Elena Štěpanova z Uralské státní univerzity v Jekatěrinburgu odkazuje v tomto ohledu na jakýsi morální obrat v ideologii Putina režimu, který nastal po jeho nástupu.²²⁹ Hlavní roli v tomto obratu měla právě ruská pravoslavná církev a její čelní představitelé, kteří přisuzují církvi výlučnou roli v otázkách morálních a kulturních. Jak uvádí Štěpanova, ruské politické elity v tomto ohledu s církví úzce spolupracují a povinnost dosáhnout *morálního zlepšení* občanů Ruska převádí právě na církevní instituce.²³⁰ Hlavním propagátorem myšlenek *tradičních hodnot* je samotný Vladimir Putin. Silná podpora tradicionalismu v Rusku pramení z cíle zajistit kolektivní poslušnost a legitimizovat vlastní režim.²³¹ Kultura je podle Štěpanové v tomto ohledu viděna jako

²²⁶ Vystupenie Svjatejjshego Patriarkha Kirilla na otkrytii XVII Vsemirnogo ruskogo narodnogo sobora, 31.10. 2013, <http://www.patriarchia.ru/db/text/3334783.html>.

²²⁷ Curanović, „Russia’s Mission in the World“, 3.

²²⁸ Vystupenie Svjatejjshego Patriarkha Kirilla na otkrytii XVII Vsemirnogo ruskogo narodnogo sobora, 31.10. 2013, <http://www.patriarchia.ru/db/text/3334783.html>.

²²⁹ Elena Štěpanova, „The Spiritual and Moral Foundation of Civilization in Every Nation for Thousands of Years’: The Traditional Values Discourse in Russia“, *Politics, Religion & Ideology*, 2015: 119 <http://dx.doi.org/10.1080/21567689.2015.1068167>.

²³⁰ Ibid., 120.

²³¹ Ibid., 123.

uzavřený systém, neproniknutelný zvenčí, který má jasné hranice a národní charakter.²³² Propagátoři *tradičních hodnot* za účelem podložení svých argumentů odkazují k abstraktním pojmům, z nichž nejvýznačnější je *tisíciletá historie* Ruska. Odkazování na tento koncept je silně znatelný z projevu metropolity Hilariona z Volokolamsku, předsedy odboru pro vnější vztahy církve Moskevského patriarchátu při příležitosti konference na téma *Rusko-Ukrajina-Bělorusko: společný civilizační prostor?* konané ve Švýcarsku v roce 2019:

„*Rusko, Ukrajina a Bělorusko tvoří jeden duchovní prostor, vymezený rámcem Ruské pravoslavné církve. Tento prostor se utvářel v průběhu tisíciletí, během něhož mnohokrát vznikaly, zanikaly a posouvaly se státní hranice, ale duchovní společenství zůstávalo i přes mnohé vnější snahy o zničení této jednoty nedělitelné. Svědčí o tom celá tisíciletá historie ruské pravoslavné církve.*“²³³

Z těchto slov vyplývá důraz na tradici, která je podložena právě prostorem utvářeným po *tisíciletí*. Hilarion ve svém projevu staví tento *duchovní prostor* nad jakákoliv politická uskupení a politický vývoj. Z projevu vyplývá, že ať by byl politický vývoj jakýkoliv, Bělorusko a Ukrajina ze *společného duchovního prostoru* s Ruskem odejít nemohou, jelikož je k existenci v tomto prostoru váže právě *tisíciletá tradice*, která je nadřazena všem ostatním faktorům. Ve svém projevu rovněž zdůrazňuje ochranu *tradičních hodnot*:

„*Nemůžeme zůstat lhostejní k pokusům zničit rodinné tradice a základy v moderní Evropě, nahodit křesťanské manželství, Bohem dané základy vztahu mezi mužem a ženou, rozšířit praktiky interrupcí a eutanazie, které znehodnocují lidský život.*“²³⁴

Kromě ochrany vybraných hodnot je součástí narativu také odboj vůči liberálním hodnotám, což je v citaci reprezentováno odkazem na Bohem daný vztah mezi mužem a ženou a odmítnutím interrupce a eutanazie. Právě tyto významy se v narativu kremelské propagandy objevují velmi často. Marlene Laruelle upozorňuje na konzervativismus provázející ideologii strany Jednotné Rusko.²³⁵ Konzervativismus je v tomto podání ve straně vnímán jako systém myšlení založený na „*věčných sociálních a morálních hodnotách, respektování*

---

²³² Ibid., 123.

²³³ Rossija — Ukraina — Belorussija: edinoe dukhovnoe prostranství, 2.6. 2019, <http://www.patriarchia.ru/db/text/5447258.html>.

²³⁴ Ibid.

²³⁵ Marlene Laruelle, „Russia as an anti- liberal European civilisation“, in *The New Russian Nationalism: Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000–15*, ed. Pal Kolsto, Helge Blakkisrud (Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd, 2016): 287 <https://openresearchlibrary.org/viewer/f33588c6-0576-4bea-a29f-bbf0fc3b334d/5>.

*vlastních tradic, víru v tradici vlastních předků a upřednostnění zájmů společnosti.*²³⁶ Během Putinova třetího období se důraz na takto definované morální hodnoty stal důležitou součástí ideologie. Laurelle upozorňuje, že *morálností* se v Putinově režimu rozumí neuznávání LGBTQ+ práv a podpora pouze tradiční rodiny ve smyslu muže a ženy, důraz na založení rodiny, důraz na zdravý životní styl související s bojem proti alkoholismu nebo úcta ke starším.²³⁷ Zde autorka zdůrazňuje právě roli Ruské pravoslavné církve a její spolupráci s režimem na propagaci těchto myšlenek.²³⁸

Specifikem v projevech představitelů Ruské pravoslavné církve je narativ o *tisícileté historii* Rusů a Ukrajinců, doprovázený odkazy na historickou *tradici ruského světa* a *dědictví Kyjevské Rusi*. Při svém projevu na ukrajinském televizním kanálu Inter zdůraznil patriarcha Kirill toto dědictví slovy:

„Slovem „naše“ mám na mysli nás všechny – lidi patřící k jediné civilizaci starověké Kyjevské Rusi, která vzkvétala, rozvíjela se a stala se mocným činitelem světové civilizace.“²³⁹

Ve výstupech činitelů Ruské pravoslavné církve často zaznívají pojmy *ruský svět* a *svatá Rus* často zaměnitelně. Suslov ve svém článku uvádí, že odkazováním na *tisíciletou historii* Ruská pravoslavná církev napomáhá Putinovu režimu překlenout trauma z rozpadu impéria kladením důrazu na to, že právě Ruská pravoslavná církev rozpad Sovětského svazu přežila bez újmy.²⁴⁰ Suslov ale rovněž naznačuje, že se v dnešní době Ruská pravoslavná církev v čele s patriarchou Kirillem staví do pozice silné integrační složky, spojující země bývalého Sovětského svazu.²⁴¹ *Svatá Rus* je proto dalším prvkem v rámci Putinova režimu mající potenciál sloužit geopolitickým cílům. V roce 2010 popsal místopředseda moskevského patriarchátu opat Filip souvislost mezi *ruským světem* a *svatou Rusí* slovy:

„To, co jsem právě popsal, lze připsat duši ruského světa, ale jaké jsou jeho viditelné rysy? Především jsou to země, které vzešly z historické Rusi a které s ní byly spojeny úzkými vazbami společného osudu po dlouhou historickou dobu. Jádro ruského světa tvoří tři státy

---

²³⁶ Ibid., 287.

²³⁷ Ibid., 291.

²³⁸ Ibid., 291.

²³⁹ Vystuplenie Svjatejjshego Patriarkha Kirilla v prjamom ehfire ukrainskogo telekanala «Inter», 28.7. 2009, <http://www.patriarchia.ru/db/text/706055.html>.

²⁴⁰ Michail D. Suslov, „“Holy Rus”: The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church“, *Russian Politics and Law*, vol. 52, č. 3, květen/červen 2014, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2753/RUP1061-1940520303>, 67-68.

²⁴¹ Ibid.,

– Bělorusko, Rusko a Ukrajina. Všechny tři země jsou přímými dědici Kyjevské Rusi. Pro Rusko byla tato skutečnost zvláště zdůrazněna zavedením nového památného data – Dne křtu Ruska – v jeho státním kalendáři.“²⁴²

Propagováním těchto myšlenek se Ruská pravoslavná církev snaží působit také jako samostatná složka, oddělená od státu, navzdory úzké spojitosti mezi Putinovým režimem a církví. Území *svaté Rusi* je shodné s působností *kanonického území* Moskevského patriarchátu, důraz je však kladen zejména na ruskojazyčnou diasporu v *blízkém zahraničí*²⁴³, kde je Ruská pravoslavná církev považována za klíčového partnera Putinova režimu v *ruském světě*.²⁴⁴ *Svatá Rus* je však v narativu představitelů Ruské pravoslavné církve vnímána jako záležitost minulosti, na kterou je třeba současně navazovat. Patriarcha Kirill se k dědictví *starověké Rusi* v roce 2013 na zahájení 17. Světové ruské lidové rady vyjádřil takto:

„Hned na začátku mi dovoluete říci, že Rusko by mělo být chápáno jako kulturní mnohonárodnostní celek ve velmi specifických historických a geografických dimenzích, který je spojen se starověkým Ruskem. V jistém smyslu je Rusko synonymem pro Rus.“²⁴⁵

Svatost *svaté Rusi* vychází z christianizace Rusi Vladimírem I. v roce 988, což je v církevním narativu vykládáno podle Suslova jako dohoda mezi Rusí a Bohem, udělující Rusi *výjimečný status* mezi ostatními národy. Curanović v tomto ohledu dodává, že toto *Bohem dané privilegium* v církevním narativu opravňuje Ruskou pravoslavnou církev pokračovat v dědictví *svaté Rusi* a stejnou misi ukládá i současnému Rusku.²⁴⁶ Interpretace *svaté Rusi* se tak stává identitou sloužící jako nástroj pro sjednocení lidí žijících na území tohoto území, které se podle narativu Ruské pravoslavné církve rozkládá na území současného Ruska, Ukrajiny a Běloruska. V roce 2013 proběhl na hranicích těchto tří zemí festival s názvem *Tři sestry*, který má zdůrazňovat právě tuto pospolitost:

„Brjanská diecéze hraničí současně s několika diecézemi Ukrajiny a Běloruska, ale pouze na jednom místě se hranice těchto tří států sbíhají. Tomuto místu se právě tak říká –

---

²⁴² Zamestitel predsedatelja OVCS: «Russkij mir — ehto civilizacionnaja obshhnost, obrazovannaja obshhimi cennostjami i obshhim opytom obshhestvennogo stroitelstva», 17.6. 2010, <http://www.patriarchia.ru/db/text/26208.html>.

²⁴³ Ruský koncept pracující s bývalými sovětskými republikami jako s „blízkým zahraničím“, které má zásadní význam pro ruskou zahraniční politiku.

²⁴⁴ Suslov, „Holy Rus“: The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church“, 70.

²⁴⁵ Vystupenie Svjatejšhego Patriarkha Kirilla na otkrytii XVII Vsemirnogo russkogo narodnogo sobora, 31.10. 2013, <http://www.patriarchia.ru/db/text/3334783.html>.

²⁴⁶ Curanović, „Russia’s Mission in the World“, 5.

křížovatka tří hranic, nebo ještě láskyplněji „Tři sestry“. Je příznačné, že už v samotném názvu naše národy odrážely symboliku tohoto místa – místa, které nám ukazuje pospolitost ruského, ukrajinského a běloruského národa.“²⁴⁷

Suslov v tomto ohledu upozorňuje na důležitost návštěv duchovních činitelů hrajících symbolickou roli vůči udržení *jednoty duchovního prostoru*.²⁴⁸ Dodává však, že v případě Ruské pravoslavné církve a její úzké spolupráce s Putinovým režimem je tento prostor ovlivněn snahami Ruska vytvořit takový geopolitický kontext, ve kterém bude po rozpadu Sovětského svazu hrát Rusko centrální roli.²⁴⁹ Tato tendence zesílila během třetího období prezidenta Putina. V roce 2018 vyšel na webových stránkách Ruské pravoslavné církve článek s názvem *Historické a kanonické základy jednoty ruské církve*, ve kterém je uvedeno, že *„jednota Ruské pravoslavné církve, která existuje více než tisíciletí, se opakovaně dostávala pod rány z různých stran, ale navzdory tomu existovala mnohem déle, než trvala období jejího porušování.“*²⁵⁰ Tento důraz na jednotu souvisí právě s interpretací *svaté Rusi* jako *jednotícího prvku* prostoru, který dnes zahrnuje tři rozdílné státní celky. V roce 2019 přednesl metropolita Hilarion na konferenci ve Švýcarsku:

*„Rusko, Ukrajina a Bělorusko tvoří jeden duchovní prostor, vymezený rámcem Ruské pravoslavné církve. Tento prostor se utvářel v průběhu tisíciletí, během něhož mnohokrát vznikaly, zanikaly a posouvaly se státní hranice, ale duchovní společenství zůstávalo i přes mnohé vnější snahy o zničení této jednoty nedělitelné. Svědčí o tom celá tisíciletá historie ruské pravoslavné církve.“*²⁵¹

Z jeho projevu jasně vyplývá vnímání nadřazenosti duchovního prostoru pod správou Moskevského patriarchátu existujícím státním hranicím, což následně potvrdil následujícím vyjádřením:

„Hranice patriarchátu se nemusí shodovat se státními hranicemi. Patriarchát není politický, národní, ba ani geografický pojem. Patriarchát je církevně-kanonická realita vytvořená k podpoře jednoty a katolicity církevních struktur, které jsou v něm obsaženy. Patriarchát

---

²⁴⁷ «Tri sestry». O festivale «Slavjanskoe edinstvo» na meste peresechenija granic Rossii, Ukrainy i Belorussii, 2.7. 2013, <http://www.patriarchia.ru/db/text/3076680.html>.

²⁴⁸ Suslov, „“Holy Rus””: The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church“, 76.

²⁴⁹ Ibid., 77.

²⁵⁰ Istoriko-kanonicheskie osnovanija edinstva Russkoj Cerkvi, 28.11. 2018, <http://www.patriarchia.ru/db/text/5383649.html>.

²⁵¹ Rossija — Ukraina — Belorussija: edinoe dukhovnoe prostranstvo, 2.6. 2019, <http://www.patriarchia.ru/db/text/5447258.html>.

*nespoutá nezávislost svých ustavujících církevních útvarů, ale slouží k zajištění jejich jednoty a společenství.*²⁵²

---

²⁵² Ibid.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo ověřit platnost teze, že vedle zahraničněpolitických motivů má eskalace ruského vztahu k Ukrajině významné zdroje uvnitř Ruska, které souvisí s hledáním jeho postsovětské identity a proměnou Ruska v autoritativní stát. Provedená kvantitativní a kvalitativní analýza argumentace představitelů Ruské federace vůči Ukrajině potvrdila, že formulace ruské pozice ve vzájemných vztazích probíhala v několika etapách a se svéráznou Putinovou národotvorbou se prolínala. Významnou roli přitom sehrála ruská historická politika, která zprostředkovala využití ukrajinského tématu ke specifické vnitřní konsolidaci ruské společnosti. Docházelo přitom ke střídání a kombinaci několika různých ruských narativů, které přicházely se speciálními a emocemi zabarvenými pojmy, které cíleně limitovaly možnost uvažovat o rusko-ukrajinských vztazích nezávisle. Vystoupení ruských prezidentů, články uveřejněné na webových stránkách státní nadace Russkij mir a projevy představitelů Ruské pravoslavné církve zřetelně instrumentalizovaly ukrajinské téma a dějiny v zájmu vnitřního zpevnění Putinova režimu. Činily tak v celém sledovaném období s výjimkou Putinova prvního prezidentství.

Počátek Putinova prezidentství se nesl v duchu hledání nové definice ruského vztahu k Ukrajině, která pro Rusko představuje klíčový stát v post-sovětském prostoru. Ukrajinské téma nebylo tehdy ruskou vládou využíváno jako nástroj a Putin se soustředil zejména na komunikaci o energetice s ukrajinskými představiteli. Z Putinových vystoupení lze vyčíst spokojenost se vzájemnými rusko-ukrajinskými vztahy i snahy zachovat zdání téměř rovnocenného partnerského přístupu. Příležitost navázat skutečné partnerství však nebyla využita pro zjevné limity ruského chápání náplně ideálu ukrajinské nezávislosti. Zatímco ruským cílem bylo udržet Ukrajinu co nejbližší svému orbitu, v ukrajinském pojetí znamenala nezávislost především nezávislost na Rusku. Putin se tak často sice snažil vytvářet partnerský postoj vůči Ukrajině, Rusku ale zároveň rezervoval v tomto vztahu superiorní pozici. Během jeho prvního prezidentství však přesto nelze hovořit o využití ukrajinského tématu pro vnitroruskou konsolidaci. To souvisí s dobovým kontextem. Tehdejší Rusko neodpovídá kritériím definujícím autoritativní režim a Putin nevyužívá obraz vnějšího nepřítele jako jeden ze svých mocenských nástrojů.²⁵³ Se vzestupem autoritativní tendence Putina začátkem jeho druhého prezidentského období se tato situace

---

²⁵³ Viz Balík Stanislav, Kubát Michal, *Teorie a praxe nedemokratických režimů* (Praha: Dokořán, 2012).

výrazně mění.

Posun v přístupu ruských prezidentů k Ukrajině nastává po roce 2004, kdy na Ukrajině bylo v důsledku předchozího masivního falšování hlasování zopakováno druhé kolo prezidentských voleb a došlo ke zvolení prozápadního Juščenka prezidentem. Vzhledem ke geostrategickému a historicko-kulturnímu významu Ukrajiny pro Rusko bylo selhání snahy prosadit v Kyjevě vlastního kandidáta pro Putina velkou prohrou. Jeho vyjadřování vůči Ukrajině bylo touto skutečností následně poznamenáno. Nově bylo možné zaznamenat jeho varování před *nezákonnými metodami* v post-sovětském prostoru, zesiluje rovněž paternalistický přístup patrný v prvním období. Celkově je tak formován nový narativ rusko-ukrajinských vztahů. Rusko se v jeho rámci staví do role strážce, který musí dohlížet na pořádek v post-sovětském prostoru. Putin stále apeluje na ukrajinskou suverenitu a její partnerství s Ruskem, dobré vztahy však podmiňuje proruským směřováním Ukrajiny. Tato tendence ještě zesiluje s nástupem Medveděva do prezidentské funkce v roce 2008 a ruskou invazí do Gruzie. Medveděv, který první institucionalizoval ideologizující ruskou historickou politiku, když jí v roce 2009 poskytl zázemí v komisi proti falšování ruských dějin, nastolil trend polarizující ruský vztah k Ukrajincům jeho rozštěpením na dvě roviny: vztah k dobrému ukrajinskému lidu a ke zvrácené ukrajinské prozápadní elitě. Začal také stavět vedle sebe do kontrastu ruský ochránářský přístup vůči ukrajinskému lidu a kritiku ukrajinského vedení, kvůli kterému podle něj tento lid *trpí*. Nový ruský narativ rusko-ukrajinského poměru dosud neměl významný dopad na vnitřní ruské poměry, rychle však proměnil atmosféru mezistátních vztahů. Ty se značně zhoršily.

Za moment zlepšení vzájemných rusko-ukrajinských vztahů označil Medveděv rok 2010 a nástup nového ukrajinského prezidenta Janukovyče. Zapojení Ruska do vítězství tohoto proruského kandidáta proměnilo v chápání Medveděva a Putina Ukrajinu v součást vlastní ruské domácí politiky. Ve projevech ruských prezidentů začaly čím dál tím více zaznívat výhrady k potenciálnímu evropskému směřování Ukrajiny. Ačkoliv Medveděv na počátku roku 2010 označil Janukovyčův nástup za konec chladných vztahů mezi Ruskem a Ukrajinou, nenavazuje na zdánlivě partnerský přístup patrný v prvním Putinově období. Pro Medveděvova tehdejší vystoupení je charakteristická odměřenost a podezřivost vůči Ukrajině. Se zvyšující se snahou Ukrajiny stát se součástí evropského integračního procesu je z jeho projevů zřejmá snaha toto rozhodování zvrátit v prospěch Ruskem řízené

eurasijské integrace.

Po ruských protestech proti návratu Putina do prezidentského úřadu z let 2011-2012 a vítězství Putina se jeho rétorika vůči Ukrajině vyostřila. Putin začal mnohem více operovat s vyjádřeními o *civilizačním poslání Ruska* a nutností *chránit ruskojazyčnou menšinu v zahraničí*. Během Putinova třetího období lze zaznamenat vytváření vnějšího nepřítele.²⁵⁴ Putin staví silně do protikladu ukrajinské *elity* a běžný *lid*, a současně usiluje o odlidštění obou těchto jím definovaných kategorií Ukrajinců. Tento proces vyvrcholil v roce 2014 s ruskou invazí na Krym, kdy Putin ve své rétorice pravidelně zdůrazňoval ohrožení Ruska ze strany ukrajinských *nacionalistů sponzorovaných Západem* a podporovaných *pátou kolonou* uvnitř Ruska. Vnější i vnitřní nepřítel v této rétorice splývají v jednoho, což umožňuje Putinovu režimu zakročit na obou frontách. Neustálá potřeba legitimizace autoritativního režimu pomocí domnělé ochrany národních zájmů proti vytvořenému nepříteli byla jasně demonstrována v Putinově projevu ve Státní dumě federálního shromáždění Ruské federace v prosinci 2014, kdy Putin ve snaze ospravedlnit porušení mezinárodního práva označil Rusko za *vyspělý, jednotný národ, skutečně suverénní a silný stát*. Za vnějšího nepřítele jím sice není považována Ukrajina jako celek, ale pouze její *elity*, které podle Putina nejednají v zájmu *lidu*. I tento lid se však v Putinových projevech nepřehledně dál drolí na přátele a nepřátele, přičemž druhých v čase výrazně přibývá, ztrácí lidské vlastnosti a jsou portrétováni jako následníci *fašistů* či *kolaborantů*.

Po ruské invazi na Krym došlo rovněž k posunu v otázce ruského hodnocení evropského směřování Ukrajiny: zatímco v předchozích obdobích Putin i Medveděv označovali (i když s výhradami) ukrajinskou evropskou cestu jako *vnitřní záležitost*, po roce 2014 prohlašují evropskou integraci Ukrajiny za příčinu špatných vztahů a *nástroj ke změně režimu*. Anektováním Krymu a uskutečněním nelegitimního referenda tak Putin dal najevo, že Ukrajinu považuje již zcela za vlastní záležitost a integroval ji do domácí politiky. Na sklonku svého třetího prezidentského období Putin již nepokrytě zpochybňoval ukrajinskou státnost jako takovou a činil k tomu potřebné utilitární exkurzy do historie.

Konsolidace ruské společnosti Putinovým autoritativním režimem je patrná na zacházení ruské vlády s komemorací *Velké vlastenecké války*. Nutnost vytvoření společných rituálů označuje Loewenstein za klíčovou pro vytvoření pospolitosti. Ruští prezidenti

---

²⁵⁴ Viz Loewenstein Bedřich, *My a ti druzí* (Praha: Doplněk, 1997).

dlouhodobě využívají konsolidační potenciál druhoválečného vítězství, a to již od prvního Putinova prezidentského období. Varují před *překrucováním historie* a apelují na bránění vlastní paměti. To je později využito v Putinově protizápadní rétorice. Každoroční projevy ruských prezidentů při oslavách 9. května slouží k posílení symboliky *velkého vítězství* a pro vytváření jednoty uvnitř státu. Postupně se do výstupů operujících s *Velkou vlasteneckou válkou* promítá varovná rétorika, a to zejména po nepokojích v Tallinnu v roce 2007 podnícených ruskou vládou.

Pro definování vnějšího nepřítele si ruští představitelé vypůjčují pojmy ze druhé světové války jako *nacismus* a *fašismus*. Pojmenování nepřítele těmito slovy umožňuje ruskému vedení tohoto nepřítele zhmotnit a snadno manipulovat s hranicí, kdo za vnějšího nepřítele bude a nebude považován. Od roku 2010 je výraz *nacisté* ve výstupech ruských prezidentů spojován s Ukrajinou a doplněn o varování před *agresivním nacionalismem*. Ukrajina slouží ruskému vedení také jako náhradní nepřítel, který zastupuje Západ, Putinem budovaný jako ultimátní nepřítel. Za nepřítele není tak označována pouze Ukrajina, ale i celý Západ, jeho struktury a podporovatelé i uvnitř Ruska.

S připomínáním *Velké vlastenecké války* však ruští představitelé neoperují jen jako s prvkem vymezení se proti vnějšímu nepříteli. *Velké vítězství* má také konsolidační potenciál pro sjednocení i Rusů s Ukrajinci. Putin ve svých výstupech dlouhodobě zdůrazňuje *společný ráz* vítězství. V roce 2007, kdy byla Ukrajina ještě přidruženým státem Společenství nezávislých států, připsal zásluhy všem těmto zemím. Po anexi Krymu ještě zesílil narativ o *našem společném vítězství*, který Putinrazil vůči Ukrajině. Opět je zde patrné rozlišení mezi elitami a lidem, kdy jsou ukrajinské elity démonizovány jako prvek bránící obyčejným občanům v připomínání si společné paměti.

Významnou roli v dehumanizování vnějšího nepřítele hrají od roku 2007 články nadace *Russkij mir*, které nadto silně operují s narativem o *nacismu* na Ukrajině. Jejich rétorika vůči Ukrajině již tak vyostřenou rétoriku ruských prezidentů dále eskaluje a s termíny vypůjčenými z období *Velké vlastenecké války* pracuje mnohem častěji. Zatímco Putin s Medveděvem zachází s připomínáním vítězství také jako se sjednocujícím prvkem, články nadace slouží převážně k dehumanizaci Ukrajinců a vytváření pocitu, že jakékoliv akce proti tomuto nepříteli nebudou trestány.

Nejméně využívala připomínání *Velké vlastenecké války* Ruská pravoslavná církev, u které zároveň nedochází k přímému označení Ukrajinců za nacisty jako u předchozích

aktérů. Varování Ruské pravoslavné církve nejsou před konkrétním nepřítelem, ale spíše abstraktními pojmy jako *hitlerismus*. Představitelé Ruské pravoslavné církve rovněž nedělají rozdíly mezi Rusy a Ukrajinci a *Velké vlastenecké války* využívají spíše ke zdůraznění *společných vazeb*. Stejně tak jako prezidenti však rozlišují mezi *elitami* a obyčejným *lidem*, ke kterému se staví ochranně.

Poslední v práci zkoumanou kategorií bylo využívání mýtu o *společném homogenním prostoru* Ruska a Ukrajiny ruskými představiteli. Narativ konstruující mezi oběma státy *společný kulturní prostor* se ve výstupech ruských prezidentů v posledních dvaceti letech objevuje pravidelně a vychází z interpretace historie carského Ruska. Tehdejší splnutí zahraniční politika Ruska s konceptem ruské identity posiluje snahu ruských prezidentů o využití odkazů na údajné zvláštní propojení a společnou *tisíciletou historii* Rusů a Ukrajinců. V Putinových projevech jsou Ukrajinci označováni jako *bratři* a *součást ruského národa*. Tato tvrzení ospravedlňuje odkazy na společnou minulost od Kyjevské Rusi. Klíčovým rokem pro tento narativ byl rok 2008 kdy Rusko provedlo invazi do Gruzie. S touhou utužit post-sovětský prostor a ruské spojení s Ukrajinou kladli od té doby ruští představitelé mnohem zdatnější důraz na ruskou kulturu a jazyk. Sám Putin často slovně odkazuje na mnohonárodnostní ráz Ruska a Sovětského svazu, ve skutečnosti však ostatní etnika ignoruje a vlastní kulturu staví do nadřazené pozice. Úvahy o *společném homogenním prostoru* Ruska a Ukrajiny se do roku 2012 držely v limitech respektujících samostatnost ukrajinské kultury; po protestech předcházejících Putinovu třetímu prezidentskému období již tento rys mizí.

Po invazi na Krym v roce 2014 tento narativ ospravedlňoval agresivní zahraniční politiku pod záminkou ochrany ruskojazyčné menšiny. V roce 2014 Putin také už otevřeně označil Rusy a Ukrajince za *jeden národ*. Putinovo odmítání Ukrajinců jako svébytného národa vyvrcholilo v roce 2021, kdy ve své eseji *O historické jednotě Rusů a Ukrajinců* vyložil dějiny Ruska a Ukrajiny jako společného celku. Argumentace ruských prezidentů v prospěch domnělé homogenity Ruska a Ukrajiny je jako v předchozích zmíněných ruských narativech rámuje ruskou-ukrajinské vztahy podpořen články nadace Russkij mir, přičemž frekvence odkazování na rusko-ukrajinskou historii kopíruje intenzitu, s jakou je využívána Putinem. Články nadace slouží opět jako v předchozím případě jako podpora ruských prezidentů s tím, že mohou využít i ostřejší rétoriky.

Zásadní roli hraje myšlenka *homogenity Rusů a Ukrajinců* pro Ruskou pravoslavnou

církev. V roce 2009 uzavřel Moskevský patriarchát spolupráci s nadací Russkij mir a od té doby je pravoslavná církev silně spjata s myšlenkou *ruského světa*. Její představitelé podporují ukrajinské téma neustálým odkazováním na *ruské kořeny v Kyjevské Rusi* a upozorňováním na ukrajinskou příslušnost v širším, ruském světě. Ruská pravoslavná církev tak vytváří a živí koncept *ruského světa*, který je podle ní i místem realizace *ruského civilizačního poslání*. V podání Ruské pravoslavné církve spočívá *ruská mise* v zajištění *míru ve společném prostoru, v ochraně tradičních hodnot, spojení a sjednocení ruského světa*. Ačkoliv jsou hranice *ruského světa* manipulovatelné, tvoří ho především státy bývalého Sovětského svazu, přičemž Ukrajina a Bělorusko mají zásadní význam. Ruská pravoslavná církev se tak snaží propagovat *jednotný prostor* mezi Ukrajinou a Ruskem pod záštitou pravoslaví a společnou příslušností k *jednotné historii* Rusů a Ukrajinců. Jednou z těchto forem je operování se *svatou Rusí a tisíciletou historií* obou států. Odkazováním na významné církevní svátky (jako křest Ruska), společnou víru a historická státní uskupení představitelé Ruské pravoslavné církve ignorují současné politické rozložení a symbolicky rozšiřují mezinárodně platné hranice Ruska.

Summary

The aim of the thesis was to test the validity of the thesis that the escalation of Russia's relationship with Ukraine has important sources within Russia, which are related to the search for its post-Soviet identity and Russia's transformation into an authoritarian state. The quantitative and qualitative analysis of the argumentation of the representatives of the Russian Federation towards Ukraine conducted confirmed that the formulation of Russia's position in relations with Ukraine took place in several stages and was intertwined with Putin's nation-building. Russian historical politics played a significant role in this, mediating the use of the Ukrainian issue for a specific internal consolidation of Russian society.

In the early 2000s, the Ukrainian issue was not used as a tool by the Russian government, and Putin focused mainly on communicating with Ukrainian officials about energy. Russia at that time did not fit the criteria defining an authoritarian regime and Putin did not use the image of an external enemy as one of his instruments of power. With the rise of Putin's authoritarian tendencies at the beginning of his second presidential term, this situation is changing significantly. The shift in the Russian presidents' approach to Ukraine comes after 2004. Russia is positioning itself as the watchdog that must oversee order in the post-Soviet space. Medvedev, who was the first to institutionalize an ideologizing Russian historical policy, has set in motion a trend that polarizes Russia's relationship with Ukrainians by splitting it into two levels: the relationship with the good Ukrainian people and the relationship with the perverse pro-Western Ukrainian elite. In 2010, Russia's involvement in the victory of this pro-Russian candidate turned Ukraine into part of Russia's own domestic politics in Medvedev and Putin's understanding. Medvedev's performance at the time is characterised by a degree of aloofness and suspicion of Ukraine. Following the Russian protests against Putin's return to the presidency in 2011-2012 and Putin's victory, his rhetoric towards Ukraine has become more heated. This process culminated in 2014 with the Russian invasion of Crimea, when Putin's rhetoric regularly emphasized the threat to Russia from Western-sponsored Ukrainian nationalists supported by a fifth column inside Russia.

The consolidation of Russian society by Putin's authoritarian regime is evident in the Russian government's treatment of the commemoration of the *Great Patriotic War*. Russian presidents have long exploited the consolidation potential of the victory of World War II, starting with Putin's first term as president. To define the external enemy, Russian officials borrow terms from the Second World War such as *Nazism* and *fascism*. A significant role in dehumanising the external enemy has been played since 2007 by the articles of the Russkiy Mir Foundation, which, moreover, operate strongly with the narrative of *Nazism* in Ukraine. The Russian Orthodox Church has made the least use of commemoration of the *Great Patriotic War*, which at the same time does not directly label Ukrainians as Nazis as previous actors.

The last category examined in the thesis was the use of the myth of a *common homogeneous space* between Russia and Ukraine by Russian officials. In Putin's speeches, Ukrainians are referred to as *brothers* and part of the Russian nation. These claims are justified by references to a *common* past from Kievan Rus' onwards. After the 2014 invasion of Crimea, this narrative justified an aggressive foreign policy under the pretext of protecting the Russian-speaking minority. By 2014, Putin was also already openly referring to Russians and Ukrainians as one nation. Putin's rejection of Ukrainians as a distinct nation culminated in 2021, when in his essay *On the Historical Unity of Russians and Ukrainians* he interpreted the history of Russia and Ukraine as a *common*

space.

The idea of the homogeneity of Russians and Ukrainians plays a fundamental role for the Russian Orthodox Church. In 2009, the Moscow Patriarchate entered into cooperation with the Russkiy Mir Foundation, and since then the Orthodox Church has been strongly linked to the idea of a *Russian world*. Its leaders support the Ukrainian theme by constantly referring to its Russian roots in Kievan Rus' and drawing attention to Ukrainian belonging in the wider, *Russian world*. In this way, the Russian Orthodox Church creates and nurtures the concept of the *Russian world*, which, in its view, is also the site of the realization of *Russia's civilizing mission*.

Použitá literatura

„Putin says attempts to rewrite history aim to weaken Russia“, *TASS*, 15.11. 2022, <https://tass.com/politics/1536965>.

Allenova Olga, Geda Elena, Novikov Vladimir, „Blok NATO razoshelsja na blokpakety“, *Kommersant*, 7.4. 2008, <https://www.kommersant.ru/doc/877224>.

Armandon Emmanuelle, „Popular Assessments of Ukraine’s Relations with Russia and the European Union under Yanukovych“, *Demokratizatsiya*, číslo 2, jaro 2013: 289-308 https://demokratizatsiya.pub/archives/21_2_4K638525816L3721.pdf.

Assmann Aleida, „Canon and Archive“, in *A Companion to Cultural Memory Studies*, ed. Astrid Erll a Ansgar Nünning (Berlin: De Gruyter, 2010), 97-108.

Balík Stanislav, Kubát Michal, *Teorie a praxe nedemokratických režimů* (Praha: Dokořán, 2012).

Balzer Harley, „Managed Pluralism: Vladimir Putin’s Emerging Regime“, *Post-Soviet Affairs*, č. 19(3) (červenec 2003): 189-227 https://www.researchgate.net/publication/251217061_Managed_Pluralism_Vladimir_Putin's_Emerging_Regime.

Borer Douglas A., Morrissette Jason J., „Russian Authoritarian Pluralism: a Local and Global Trend?“, *Cambridge Review of International Affairs*, č. 4 (prosinec 2006): 571-588 https://www.researchgate.net/publication/249017078_Russian_Authoritarian_Pluralism_a_Local_and_Global_Trend.

Brooker Paul, *Non-Democratic Regimes* (New York: Palgrave MacMillan, 2014).

Brudny Yitzhak M., Finkel Evgeny, „Why Ukraine Is Not Russia: Hegemonic National Identity and Democracy in Russia and Ukraine“, *East European Politics and Societies*, Volume 25 č. 4, listopad 2011: 813-833 <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0888325411401379>.

Budjeryn Mariana, Bunn Matthew, „Budapest Memorandum at 25: Between Past and Future“, *Belfer Centre for Science and International Affairs*, březen 2020: 1-20 <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/2020-03/budapest/BM25.pdf>.

Coynash Halya, „Perm-36 Gulag Museum of Soviet Repression forced to close“, *Kharkiv Human Rights Protection Group*, 3.3. 2015: <https://khpg.org/en/1425341993>.

Curanović Alicja, „Russia’s Mission in the World“, *Problems of Post-Communism*, 2018 (66:4): 253-267 DOI: 10.1080/10758216.2018.1530940.

Curanović Alicja, *The sense of mission in Russian foreign policy: destined for greatness!* (London: Routledge, 2021).

Efimov Artem, „Kto i zachem pridumal lozung «Mozhem povtorit»? Specialnyjj vypusk «Signal» — novojj ezhednevnoj rassylki «Meduzy»“, *Meduza*, 9.5. 2022: <https://meduza.io/feature/2022/05/09/kto-i-zachem-pridumal-lozung-mozhem-povtorit>

Fedor Julie, „Memory, Kinship, and the Mobilization of the Dead: The Russian State and the “Immortal Regiment” Movement“, in *War and Memory in Russia, Ukraine and Belarus*, ed. Julie Fedor et al. (Cham: Palgrave Macmillan, 2017): 307-345 https://doi.org/10.1007/978-3-319-66523-8_11.

Jarlykova Maria M, Xunda Yu, „Rethinking war history: the evolution of representations of Stalin and his policies during the Great Patriotic War of 1941–1945 in Soviet and Russian History Textbooks“, *Studies in East European Thought*, květen 2020: 161-184 <https://doi.org/10.1007/s11212-020-09361-7>.

- Junker-Kenny Maureen, „Memory and Forgetting in Paul Ricoeur’s Theory of the Capable Self“, in *A Companion to Cultural Memory Studies*, ed. Astrid Erll a Ansgar Nünning (Berlin: De Gruyter, 2010), 203-214.
- Kara-Murza Vladimir V., „Russia's Local Elections: Politics in Spite of Putin“, *World Affairs*, č. 3 (září/říjen 2012): 53-60 <https://www.jstor.org/stable/41639019>.
- Kovaljova Natalia, „Bringing Stalin Back In: Memory Politics and the Creation of a Useable Past in Putin’s Russia“, *Europe-Asia Studies*, Prosinec 2020: 1755-1756 <https://www.tandfonline-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1080/09668136.2020.1847870>.
- Ksenija Turkova, „Putin, proshloe i Ukraina“, *Golos Ameriki*, 13.7. 2021: <https://www.golosameriki.com/a/putin-proshloe-i-ukraina/5964382.html>.
- Kuczyńska-Zonik Aleksandra, „Russia’s Monument Policy in the Baltic States“ in *Russia and the EU: Spaces of interaction*, ed. Thomas Hoffmann, Andrej Makaryčev (London: Routledge, 2020), 52-70.
- Kurfürst Jaroslav, *Příběh ruské geopolitiky: Jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa* (Praha: Karolinum, 2018).
- Laruelle Marlene, „Russia as an anti- liberal European civilisation“, in *The New Russian Nationalism: Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000–15*, ed. Pal Kolsto, Helge Blakkisrud (Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd, 2016): 275-297 <https://openresearchlibrary.org/viewer/f33588c6-0576-4bea-a29f-bbf0fc3b334d/5>.
- Linz Juan J., *Totalitarian and Authoritarian Regimes* (Londýn: Lynn Rienner Publishers, 2000).
- Loewenstein Bedřich, *My a ti druzí* (Praha: Doplněk, 1997).
- Lundby Gjerde Kristian, „The use of history in Russia 2000–2011: the Kremlin and the search for consensus“, *East European Politics*, (31:2) 2015: 149-169 DOI: 10.1080/21599165.2015.1035779.
- Metelec Matěj, „Pohádka O Hodném A Zlém Rusku“, *A2*, 11/2016, <https://www.advojka.cz/archiv/2016/11/pohadka-o-hodnem-a-zlem-rusku>.
- Miller Alexej, „The Invention of Tradition“, *Russia in Global Affairs*, č. 2, Duben/Červen 2012: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/the-invention-of-tradition/>.
- Miller Alexej I., „National Identity in Ukraine: History and Politics“, *Russia In Global Affairs*, 2022: 94-114 https://www.academia.edu/84434738/National_Identity_in_Ukraine_History_and_Politics.
- Moshes Arkadij, „Russia – Ukraine: Entering a New Phase“ in *Ukraine on the Road to Europe*, ed. Lutz Hoffmann a Felicitas Möllers (New York: Springer, 2001), 24-31.
- Nečepurenko Ivan, „New Policy on Commemorating Victims of Repression At Odds With Actions“, *The Moscow Times*, 19.8. 2015: <https://www.themoscowtimes.com/2015/08/19/new-policy-on-commemorating-victims-of-repression-at-odds-with-actions-a49052>.
- Pearce James C., „Nasha Istoriia: The Russian Revolutions, the State, School Textbooks and Public Celebrations Under Putin“, *Revolutionary Russia*, č. 1, 2019: 134-153 <https://doi-org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1080/09546545.2019.1607422>,
- Péquignot Bruno, „Collective memory and the production of the new“, *International Social Science Journal*, LXII (62), 1/2 (203/204): 79-87 <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000230574>.
- Prokopjeva Svetlana, „Russia's Immortal Regiment: From Grassroots To 'Quasi-Religious Cult'“, *Radio Free Europe/Radio Liberty*. 12.5. 2017: <https://www.rferl.org/a/russia-immortal-regiment-grassroots-to-quasi-religious-cult/28482905.html>.

- Prus Justyna, „Russia’s Use of History as a Political Weapon“, *PISM*, Květen 2015: 1-8
[https://www.files.ethz.ch/isn/191038/PISM%20Policy%20Paper%20no%2012%20\(114\).pdf](https://www.files.ethz.ch/isn/191038/PISM%20Policy%20Paper%20no%2012%20(114).pdf).
- Putin rasskazal o principakh formirovaniya russkogo mira, *TASS*, 31.10. 2018,
<https://tass.ru/politika/5741622>.
- Roberts Kari, „Understanding Putin: The politics of identity and geopolitics in Russian foreign policy discourse“, *International Journal*, 2017: 28-55 <https://doi.org/10.1177/0020702017692609>.
- Ross Cameron, „Regional Elections and Electoral Malpractice in Russia: The Manipulation of Electoral Rules, Voters, and Votes“, *Region*, č. 1 (2014): 147-172 <https://www.jstor.org/stable/43737662>.
- Roth Andrew, „How an unlikely PR campaign made a ribbon the symbol of Russian patriotism“, *The Washington Post*, 9. 5. 2017: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/05/09/how-an-unlikely-pr-campaign-made-a-ribbon-the-symbol-of-russian-patriotism/>.
- Sestanovich Stephen, „Russian Democracy in Eclipse: Force, Money, And Pluralism“, *Journal of Democracy*, č. 3 (červenec 2004): 32-42 <https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2012/04/Sestanovich-15-3.pdf>.
- Sherr James, „Russia-Ukraine Rapprochement?: The Black Sea Fleet Accords“, *Survival*, podzim 1997: 33-50 <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00396339708442925?needAccess=true>.
- Smolansky Oles M, „Ukraine and Russia: An Evolving Marriage of Inconvenience“, *Orbis*, zima 2004: 117-134 <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2003.10.015>.
- Solik Martin, Baar Vladimír, „The Russian Orthodox Church: An Effective Religious Instrument of Russia’s “Soft” Power Abroad“, *Acta Politologica*, Vol. 11, no. 3 (2019): 13-41 https://doi.org/10.14712/1803-8220/9_2019.
- Suslov Michail, „“Russian World” Concept: Post-Soviet Geopolitical Ideology and the Logic of “Spheres of Influence”, *Geopolitics*, č. 2 2018: 330-353
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14650045.2017.1407921?journalCode=fgeo20>.
- Suslov Michail, „“Holy Rus”: The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church“, *Russian Politics and Law*, vol. 52, č. 3, (květen/červen 2014): 67-86
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2753/RUP1061-1940520303>.
- Sweet Julia, „Political Invasions into Collective Memories: Russia“, *International Journal of Communication*, Zář 2016: 4512-4531 <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/4406>.
- Ševcova Lilia, „Russia's Ukraine Obsession“, *Journal of Democracy*, číslo 1, (leden 2020): 138-147
<https://doi.org/10.1353/jod.2020.0011>.
- Ševcova Lilia, „The Russia Factor“, *Journal of Democracy*, č. 3, (červenec 2014): 74-82 DOI: 10.1353/jod.2014.0038.
- Štěpanova Elena, „The Spiritual and Moral Foundation of Civilization in Every Nation for Thousands of Years’: The Traditional Values Discourse in Russia“, *Politics, Religion & Ideology*, 2015: 119-136
<http://dx.doi.org/10.1080/21567689.2015.1068167>.
- Thomas Bremer, „How the Russian Orthodox Church Views the “Russian World”“, *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, Vol. 35 : Iss. 3 , Article 4: 43-49
<https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol35/iss3/4>.
- Umland Andreas, „Russia’s New “Special Path” After the Orange Revolution Radical Anti-Westernism and Paratotalitarian Neo-Authoritarianism in 2005–8“, *Russian Politics and Law*, listopad-prosinec 2012: 19-40
 DOI: 10.2753/RUP1061-1940500602.

Vystuplenie Svjatejshego Patriarkha Kirilla na otkrytii XVII Vsemirnogo russkogo narodnogo sobora, 31.10. 2013, <http://www.patriarchia.ru/db/text/3334783.html>.

Vidguk Ukraïnskikh Istorikov na stattju V.Putina "Pro istorichnu ednist rosijan ta ukraïnciv", <http://resource.history.org.ua/item/0015897>.

Zavadski Andrej, Dubina Vera, „Eclipsing Stalin: The GULAG History Museum in Moscow as a Manifestation of Russia’s Official Memory of Soviet Repression“, *Problems of Post-Communism*, 26.10. 2021: 1-13 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10758216.2021.1983444>.

Zevelev Igor, „Russian National Identity and Foreign Policy“, *CSIS*, prosinec 2016: 1-19 https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/161208_Zevelev_RussianNationalIdentity_Web.pdf.

Zygar Michail, *Všichni muži Kremu* (Příbram: Pistorius, Olšanská, 2016).

Primární zdroje

«Nazad v budushhee»: vozvrashhenie k Malorossii, *Russkij mir*, 30.9. 2009, <https://ruskiymir.ru/publications/85339/>.

«Tri sestry». O festivale «Slavjanskoe edinstvo» na meste peresechenija granic Rossii, Ukrainy i Belorussii, 2.7. 2013, <http://www.patriarchia.ru/db/text/3076680.html>.

Bolshaja press-konferencija Vladimira Putina, 19.12. 2019, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/62366>.

Emeljanenko Vladimir, „Vojna nichego ne spishet“, *Russkij mir*, 13.9. 2014, <https://ruskiymir.ru/publications/149996/>.

Igumenija Serafima (Shevchik): «Monashestvo na Ukraine reshitelno nastroeno khranit edinstvo so svoej materju — Russkoj Pravoslavnoj Cerkovju», 10.2. 2020, <http://www.patriarchia.ru/db/text/5590143.html>.

Intervju «Radio Slovensko» i slovackojj telekompanii STV, 22.2. 2005, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/22837>.

Intervju germanskim telekanalam ARD i CDF, 5.5. 2005, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22948>.

Intervju informacionnomu agentstvu TASS, 24.11. 2014, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/47054>.

Intervju rossijskim telekanalam, 26.4. 2012, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/15149>.

Intervju ukraïnskimi SMI, 16.5. 2010, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/7771>.

Intervju ukraïnskimi sredstvami massovojj informacii, 7.2. 2001, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/24375>.

Intervju ukraïnskimi telekanalam «UT-1», «Inter» i «1+1», 26.10. 2004, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22661>.

Intervju vedushhim rossijskim telekanalam, 24.12. 2008, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/2602>.

Istoriko-kanonicheskie osnovanija edinstva Russkoj Cerkvi, 28.11. 2018, <http://www.patriarchia.ru/db/text/5383649.html>.

Julia Gorjačeva, „«My nikogda ne perestanem schitat Kiev materju gorodov russkikh»“, *Russkij mir*, 22.10. 2018, <https://ruskiymir.ru/publications/247643/>.

Kak ostatsja russkim na Ukraine, *Russkij mir*, 4.9. 2014, <https://ruskiymir.ru/publications/149420/>.

Konstantin Zatulin: Mosty s Ukrainojj pochtii sozhzheny, 3.10. 2013, <https://ruskiymir.ru/publications/88193/>.

Luganskaja molodjozh napishet sochinenie na temu «My – nasledniki Pobedy», *Russkij mir*, 7.5. 2009,

<https://ruskiymir.ru/news/12854/>.

Memorandum on security assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Budapest, 5 December 1994, 168-182
<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%203007/Part/volume-3007-I-52241.pdf>.

Memory and Pride – Levada-Center. *Леванда-Центр — От мнений — к пониманию* [online]. Copyright © 2003 [cit. 30.06.2022]. Dostupné z: <https://www.levada.ru/en/2020/11/05/memory-and-pride/>

Na Krasnoj ploskhadi sostojalsja voennyj parad v chest 62-jej godovshhiny Pobedy v Velikoj Otechestvennoj vojne, 9.5. 2007, <http://kremlin.ru/events/president/news/39335>.

O pamjati o Velikoj Otechestvennoj vojne, Staline i Gitlere (intervju TASS), 10.3. 2020, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/interviews/62963>.

Obrašhenie v svjazi s 60-letiem nachala Velikoj Otechestvennoj vojny, 22.6. 2001, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21271>.

Poslanie Prezidenta Federalnomu Sobraniju, 12.12. 2012, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>.

Poslanie Prezidenta Federalnomu Sobraniju, 4.12. 2014, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>.

Press-konferencija Prezidenta Rossii, 18.5. 2011, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/11259>.

Prjamaja linija s Vladimirom Putiny, 14.4. 2016, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/51716>.

Prjamaja linija s Vladimirom Putiny, 15.6. 2017, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/54790>.

Prjamaja linija s Vladimirom Putiny, 16.4. 2015, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/49261>.

Prjamaja linija s Vladimirom Putiny, 7.6. 2018, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/57692>.

Rossija — Ukraina — Belorussija: edinoe dukhovnoe prostranství, 2.6. 2019, <http://www.patriarchia.ru/db/text/5447258.html>.

Sovmestnaja press-konferencija s Prezidentom Ukrainy Viktorom Janukovichem, 21.4. 2010, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/7518>.

Spor ob Ukraine, *Russkij mir*, 16.5. 2008, <https://ruskiymir.ru/publications/85267/>.

Statja Vladimira Putina «Ob istoricheskom edinstve russkikh i ukraincev», 12.7. 2021, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>.

Šechtman Michail, „Obyknovennyj nacizm. Na Ukraine khotjat ostavit russkij jazyk tolko na kukhnjakh“, *Russkij mir*, 27.9. 2018, <https://ruskiymir.ru/publications/246649/>.

Šestakov Viktor, „Pamjatniki Ukrainy. Vechnaja vojna“, *Russkij mir*, 15.8. 2014, <https://ruskiymir.ru/publications/148236/>.

The perception of Stalin – Levada-Center. *Левада-Центр — От мнений — к пониманию* [online]. Copyright © 2003 [cit. 30.06.2022]. Dostupné z: <https://www.levada.ru/en/2018/04/17/the-perception-of-stalin/>

Uгода mizh Ukraïnoju i Rosijskoju Federacieju pro status ta umovi perebuвання Čornomorskogo flotu Rosijskoï Federacii na teritorii Ukraïni (ukr/ros), 20.10. 2010: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text.

Ukraina, Rossija i Russkij mir, 1.11. 2008, <https://russkiymir.ru/publications/85276/>.

Verlin Jevgenij, „I vsekh nas sobral fond "Russkij mir"!“, *Russkij mir*, 1.12. 2009: <https://rusmir.media/2009/12/01/assamblea>.

Vladimir Putin vystupil na prieme po sluchaju 57-ij godovshhiny Pobedy v Velikojj Otechestvennoj vojne, 9.5. 2002, <http://kremlin.ru/events/president/news/43081>.

Voennyj parad na Krasnoj ploskhadi, 9.5. 2018, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/57436>.

Vserossijskij molodjozhnyj forum «Seliger-2014», 29.8. 2014, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/46507>.

Vyderzhki iz sovmestnoj press-konferencii s Predsedatelem Soveta ministrov Italii Silvio Berlusconi i Generalnym sekretarem NATO Dzhordzhem Robertsonom, 28.5. 2002, <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/21614>.

Vystuplenie na otkrytii Kongressa sootechestvennikov, 11.10. 2001, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21359>.

Vystuplenie na voennom parade v chest 62-ij godovshhiny Pobedy v Velikojj Otechestvennoj vojne, 9.5. 2007, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24238>.

Vystuplenie Svjatejsshego Patriarkha Kirilla na otkrytii XVII Vsemirnogo russkogo narodnogo sobora, 31.10. 2013, <http://www.patriarchia.ru/db/text/3334783.html>.

Vystuplenie Svjatejsshego Patriarkha Kirilla na torzhestvennom otkrytii III Assamblei Russkogo mira, 3.11. 2009, <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>.

Vystuplenie Svjatejsshego Patriarkha Kirilla v prjamom ehfire ukraïnskogo telekanala «Inter», 28.7. 2009, <http://www.patriarchia.ru/db/text/706055.html>.

Zamestitel predsedatelja OVCS: «Russkij mir — ehto civilizacionnaja obshhnost, obrazovannaja obshhimi cennostjami i obshhim opytom obshhestvennogo stroitelstva», 17.6. 2010, <http://www.patriarchia.ru/db/text/26208.html>.

Zasedanie Rossijskogo organizacionnogo komiteta «Pobeda», 11.12. 2019, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/62293>.

Teze Diplomové práce

ZAVĚREČNĚ TEZE MAGISTERSKÉ PRÁCE NMTS	
Závěrečné teze student odevzdává ke konci Diplomního semináře III jako součást magisterské práce a tyto teze jsou spolu s odevzdáním magisterské práce do SIS předpokladem udělení zápočtu za tento seminář.	
Jméno:	Natalie Vaidišová
E-mail:	natalie.vaidisova@gmail.com
Specializace (uveďte zkratkou)*:	RES
Semestr a školní rok zahájení práce:	LS 2020
Semestr a školní rok ukončení práce:	ZS 2022/23
Vedoucí diplomového semináře:	doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.
Vedoucí práce:	Mgr. Daniela Kolenovská, Ph.D.
Název práce:	Ukrajinské téma jako nástroj konsolidace Putinova Ruska
Charakteristika tématu práce (max 10 řádek):	Téma diplomové práce zjišťuje, jaký byl ruský vnitropolitický kontext eskalace vzájemných vztahů. Ověřuje tvrzení, že ukrajinské téma sloužilo v průběhu posledních dvou desetiletí ruskému politickému vedení k postupné vnitřní konsolidaci ruské společnosti, zaskočené rozpadem Sovětského svazu, a využití protiukrajinských historických narativů ruskou elitou proto lze interpretovat jako nástroj ustálení postsovětské ruské identity ve tvaru, který vyhovuje aktuálním zájmům ruského mocenského centra. Jakou roli hrála historická politika ve využití ukrajinského tématu k vnitřní konsolidaci Ruska práce zkoumá prostřednictvím rozboru argumentace představitelů Ruské federace vůči Ukrajině, a to od nástupu Vladimíra Putina po ruskou invazi na Ukrajinu v roce 2022.
Vývoj tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):	Původní téma práce s názvem Vliv nestátních aktérů na ruskou historickou politiku jsem byla nucena změnit z důvodů neuskutečnění výjezdu do Ruské federace v ZS 2021/2022. Původně plánovaná cesta musela být zrušena z toho důvodu, jelikož mi nebyl včas zaslán zvací dopis pro vyřízení víza. Místo výjezdu do RF se mi podařilo uskutečnit výjezd do Kyjeva a zpracovávat úpravy v tématu vzhledem ke zrušenému výjezdu, než jsem však stačila změny uskutečnit, zaútočila RF na Ukrajinu. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla pro výběr vhodnějšího tématu, které bude možné zpracovat z České republiky: Ukrajinské téma jako nástroj konsolidace Putinova Ruska“.
Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):	Úvod 1. Teoretický úvod a rozbor literatury 2. Metodologie 3. Vývoj rusko-ukrajinských vztahů na základě analýzy výstupů ruských prezidentů 4. Ukrajinské téma a narativ dědictví Velké vlastenecké války 5. Rusko a Ukrajina jako společný kulturní prostor Závěr Summary Použitá literatura
Hlavní výsledky práce (max. 10 řádek):	

Výsledky výzkumu diplomové práce potvrdily využívání ukrajinského tématu klíčovými představiteli Ruské federace k vnitřní konsolidaci ruské společnosti. Významnou roli přitom sehrála ruská historická politika. Vystoupení ruských prezidentů, články uveřejněné na webových stránkách státní nadace Russkij mir a projevy představitelů Ruské pravoslavné církve zřetelně instrumentalizovaly ukrajinské téma a dějiny v zájmu vnitřního zpevnění Putinova režimu. Činily tak v celém sledovaném období s výjimkou Putinova prvního prezidentství.

Prameny a literatura (výběr nejpodstatnějších):

Balík Stanislav, Kubát Michal, *Teorie a praxe nedemokratických režimů* (Praha: Dokořán, 2012).

Kurfürst Jaroslav, *Příběh ruské geopolitiky: Jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa* (Praha: Karolinum, 2018).

Linz Juan J., *Totalitarian and Authoritarian Regimes* (Londýn: Lynn Rienner Publishers, 2000).

Loewenstein Bedřich, *My a ti druzí* (Praha: Doplněk, 1997).

Miller Alexej, „The Invention of Tradition“, *Russia in Global Affairs*, č. 2, Duben/Červen 2012: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/the-invention-of-tradition/>.

Miller Alexej I., „National Identity in Ukraine: History and Politics“, *Russia In Global Affairs*, 2022: 94-114
https://www.academia.edu/84434738/National_Identity_in_Ukraine_History_and_Politics.

Ševcova Lilia, „Russia's Ukraine Obsession“, *Journal of Democracy*, číslo 1, (leden 2020): 138-147 <https://doi.org/10.1353/jod.2020.0011>.

Ševcova Lilia, „The Russia Factor“, *Journal of Democracy*, č. 3, (červenec 2014): 74-82 DOI: 10.1353/jod.2014.0038.

Primární zdroje:

oficiální webové stránky ruské vlády: <http://kremlin.ru>

oficiální webové stránky státní nadace Russkij mir: <https://ruskiymir.ru>

oficiální webové stránky Ruské pravoslavné církve: <http://www.patriarchia.ru>

Etika výzkumu:**

Není relevantní

Jazyk práce:

Český jazyk

Podpis studenta a datum

3.1. 2023

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí diplomového semináře		
Vedoucí specializace		
Garant programu		